

**T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)**

DEVLET TEŞVİKLERİ ve TRC2 UYGULAMALARI

Bülent ÖRER

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Ömer Faruk DEMİRKOL

ŞANLIURFA - 2019

T. C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Enstitünüz İşletme Anabilim Dalı 125217002 numaralı Bülent ÖRER'in hazırladığı "Devlet Teşvikleri ve TRC2 Uygulamaları konulu yüksek lisans tezi ile ilgili tez savunması, 06/09/ 2019 tarihinde, saat 10.30'da yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABUL (başarılı) olduğuna oybirliği/oy çokluğu ile karar verilmiştir.

06/09/2019

Sınav Jürisi	Unvan, Adı Soyadı	Kanaati	İmzası
Danışman	Dr. Öğr. Üyesi Ömer Faruk DEMİRKOL	KABUL	
Üye	Prof. Dr. Zeynep HATUNOĞLU	KABUL	
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Ahmet TERZİOĞLU	KABUL	

Bu tezin İşletme Anabilim Dalında Yapıldığını ve Enstitümüz Kurallarına Göre Düzenlendiğini Onaylarım.

24/09/2019

Prof. Dr. Şevket ÖKTEN
Müdür

Not: a) Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan alıntıların, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

b) Tez, HÜBAK'tan Bilimsel Araştırma Projesi mali destek Almıştır Almamıştır.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ORJİNALLİK RAPORU VE BEYAN BELGESİ

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-Soyadı	BÜLENT ÖRER
Öğrenci Numarası	125217002
Enstitü Anabilim Dalı	İŞLETME ANA BİLİM DALI
Programı	İŞLETME
Başlık (Türkçe)	DEVLET TEŞVİKLERİ VE TRC2 UYGULAMALARI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Yukarıda başlığı belirtilen YÜKSEK LİSANS TEZ çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 94 sayfalık kısmına ilişkin, 20/08/2019 tarihinde ~~şahsım~~/ danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, benzerlik oranı % 18'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar hariç/dâhil
- 4- 6 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Yukarıda bilgileri verilen tezli/tezsiz lisansüstü programlarda seminer, dönem projesi, tez vb Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu tarafından kabul edilen lisansüstü orijinallik raporu alınması uygulama esasları ile belirlenen azami benzerlik oranlarını aşmadığını ve bütün bilgilerin, akademik kurallara uygun olarak toplanıp sunulduğunu, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı, blok şeklinde alıntılar yapmadığımı ve tüm alıntılarımın bilimsel atıf kuralları çerçevesinde kaynağını gösterdiğimi, Yükseköğretim kurulu bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesi ile Harran Üniversitesi bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesinin 8. maddesinde yer alan etik ihlallerden herhangi birisinin yer almadığını, etik ihlal tespiti halinde, Enstitü yönetim kurulunca, diplomamın iptal edilmesini kabul ediyorum.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

06/09/2019
Bülent ÖRER

Yukarıda yer alan raporun ve beyanın doğruluğunu onaylarım. 06/09/2019

Dr. Öğr. Üyesi Ömer Faruk DEMİRKOL

ÖZET

DEVLET TEŞVİKLERİ VE TRC2 UYGULAMALARI

ÖRER, Bülent

Yüksek Lisans Tezi

İşletme Ana Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Ömer Faruk DEMİRKOL

Eylül, 2019, 100 Sayfa

Bu araştırmanın kapsamını; genelde, devlet tarafından ekonomik kalkınmaya ve bölgesel farklılıkları ortadan kaldırmaya yönelik olarak verilen teşvikler, özelde ise Şanlıurfa ve Diyarbakır illerini kapsayan TRC2 bölgesinde verilen teşvikler oluşturmaktadır. Çalışmada genel itibarıyla ülke çapında uygulanmakta olan teşvik politikaları incelenmiş olup, bölgesel kalkınma kapsamında farklı oranlarda verilen destek unsurları da detaylı olarak ele alınmaya çalışılmıştır. Çalışma üç bölüme ayrılmıştır. Birinci bölümde teşvik kavramı, teşviklerin amaçları, gerekçeleri, gerekliliği, ülkemizde uygulanan teşvik politikalarının gelişim süreçleri, teşvik türleri ve teşvik veren kurumların destekleri hakkında bilgiler araştırmaya konu edilmiştir. İkinci bölümde devlet destekleri ve yatırım teşviği veren kurumlar ve bu kurumlar tarafından verilen destekler hakkında bilgiler verilmiş, üçüncü bölümde ise TRC2 Bölgesi Organize Sanayi bölgelerinde faaliyet gösteren firmaların devlet destekleri ve yatırım teşviklerinden faydalanma düzeylerinin belirlenmesine yönelik bir araştırma yapılarak özet bir yatırımcı rehberi hazırlanmaya çalışılmıştır.

Şanlıurfa ve Diyarbakır illeri Organize Sanayi Bölgelerinde faaliyet gösteren ve çalışmanın evrenini oluşturan 491 firmadan 104 firma anketi cevaplamış ve çalışmanın örneklemini oluşturmuştur. Bu firmalara faaliyet gösterdikleri alan, kapasite kullanım oranları, kapasite kullanım oranını arttırmada önemli görülen unsurlar, devlet teşviklerinden hangi düzeyde faydalandıkları, en çok hangi teşviklerden yararlandıkları, yatırım yeri tercihlerini etkileyen faktörler, devlet destekleri ve yatırım teşviklerinden hangi iletişim kanalları aracılığıyla haberdar

oldukları, işletmelerin finansal başarısını etkileyen faktörlere ilişkin sorular sorulmuştur.

Çalışma sonucunda devlet desteği ve teşviklerinin bu sorulan sorularla aralarında olan ilişkileri ölçülerek, hem bölgesel kalkınmanın hızlanması, hem yatırımcıların bu bölgeyi daha fazla tercih etmesi, bölgedeki genç nüfusun nitelikli iş gücüne dönüşmesi, ihracatın artırılarak devam ettirilmesi, üretim çeşitliliğinin artırılması, mevcut kaynakların en verimli halde kullanılması, milli kaynakların ülke içerisinde kalması ve yerli üretimin bir an önce ithalat rakamlarının önüne geçebilmesi adına devlet desteği ve teşvik başvurularındaki bürokratik işlemlerin azaltılarak, bu desteklerden faydalanan firma sayısının artırılması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Teşvik, TRC2, Yatırım Teşvikleri, Teşvik Veren Kurumlar

ABSTRACT

GOVERNMENT INCENTIVES AND TRC2 APPLICATIONS

ÖRER, Bülent

Master's Thesis

Department of Business Administration

Advisor: Asst. Prof. Dr. Ömer Faruk DEMİRKOL

September, 2019, 100 Pages

The scope of this research, in general, includes the incentives provided by the state for economic development and elimination of regional disparities, in particular, the incentives given in the TRC2 region covering the provinces of Şanlıurfa and Diyarbakır. In this study, the incentive policies implemented throughout the country in general are examined and supportive elements given at different rates within the scope of regional development are discussed in detail. The study consists of three parts. In the first part, the information about the concept of incentives, the aims, reasons, necessity of incentives, the development processes of incentives policies implemented in Turkey, the types of incentives and the supports of the incentives are investigated. In the second part, information is given about the government subsidies, investment incentive institutions, and the supports given by these institutions. In the third part, research is conducted to determine the level of utilization of state subsidies and investment incentives of firms operating in TRC2 Organized Industrial Zones and the summary of an investor guide is prepared.

104 firms out of 491 ones operating in the Organized Industrial Zones of Şanlıurfa and Diyarbakır provinces responded to questionnaire and formed the sample of the study. These companies were asked regarding the area where they operate, capacity utilization rates, the factors that are considered significant in increasing the capacity utilization rate, the level at which they benefit from government incentives, which incentives they mostly use, the factors affecting preferences of investment places, the channels which they are informed of

government supports and investment incentives and factors affecting financial success.

As a result of the study, by assessing the relations between government supports and incentives with the questions asked, it is concluded that the bureaucratic procedures in the government support and incentive applications should be reduced and the number of companies benefiting from these supports should be increased in order to accelerate regional development, convince more investors to this region, turn young population into qualified labor force, enhance production diversity, increase export continuously, use national resources efficiently as well as keep it within the country, and prevent domestic production from import.

Key Words: Incentive, TRC2, Investment Incentives, Incentive Institution

DEVLET TEŞVİKLERİ VE TRC-2 UYGULAMALARI

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	II
ORJİNALLİK RAPORU VE BEYAN BELGESİ	III
ÖZET	IV
ABSTRACT	VI
İÇİNDEKİLER	VII
KISALTMALAR	XIV
TABLolar LİSTESİ	XVII
ŞEKİLLER LİSTESİ	XIX
EKLER LİSTESİ	XX
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

DEVLET TEŞVİKLERİ

1.1. DEVLET TEŞVİKLERİNİN GELİŞİM SÜRECİ	3
1.1.1. 1950-1960 Arası Dönem:	3
1.1.2. 1960-1980 Arası Dönem:	3
1.1.3. 1980-2012 Arası Dönem:	4
1.1.4. 2012 Sonrası Dönem (Yeni Teşvik Sistemi)	4
1.2. GENEL TEŞVİK SİSTEMİ, TEŞVİK KAVRAMI VE AMAÇLARI	6
1.2.1. Genel Teşvik Sistemi	6
1.2.2. Teşvik Kavramı	6
1.2.3. Devlet Teşviklerinin Amaçları	8
1.3. TEŞVİKLERİN GEREKÇELERİ VE GEREKLİLİĞİ	11
1.3.1. Teşviklerin Gerekçeleri	11
1.3.2. Teşviklerin Gerekliliği	13
1.4. TEŞVİKLERİN ÇEŞİTLERİ	14
1.4.1. Ekonomik Teşvikler	14

1.4.2. Mali Teşvikler	14
1.4.3. İdari ve Teknik Teşvikler	15
1.5. VERİLİŞ ŞEKİLLERİNE GÖRE TEŞVİKLER	15
1.5.1. Nakdi Teşvikler	15
1.5.2. Nakdi Olmayan Teşvikler	16
1.6. VERİLİŞ AMAÇLARINA GÖRE TEŞVİKLER	16
1.6.1. Bölgesel Teşvikler	16
1.6.2. Sektörel Teşvikler	18
1.6.3. Spesifik Teşvikler	18
1.6.4. Büyük Ölçekli Yatırım Teşvikleri	18
1.6.5. Stratejik Yatırım	22

İKİNCİ BÖLÜM

YATIRIM TEŞVİKLERİ VE DEVLET DESTEKLERİ

2.1. YATIRIM TEŞVİKLERİ KAVRAMI VE AMACI	25
2.1.1. Yatırım Teşviklerinin Veriliş Nedenleri	26
2.1.2. Yatırım Teşviklerinin Türkiye Ekonomisindeki Yeri	26
2.2. VERGİSEL TEŞVİK KAVRAMI	29
2.2.1. Vergisel Teşviklerin Etkinliği	30
2.2.2. Vergisel Teşviklerin Amaçları	31
2.3. YATIRIM TEŞVİK UNSURLARI	32
2.3.1. KDV İstisnası	33
2.3.2. Gümrük Vergisi Muafiyeti	33
2.3.3. Vergi İndirimi	33
2.3.4. Sosyal Sigortalar Prim Desteği (İşçi Payı)	33
2.3.5. Sosyal Sigortalar Prim Desteği (İşveren Payı)	33
2.3.6. Gelir Vergisi Stopajı İndirimi	33
2.3.7. Faiz Oranı Durumu	34
2.3.8. Arazi Tahsisi	34
2.3.9. KDV İadesi:	34

2.4.	TEŞVİK VE DESTEK VEREN KURUMLAR VE TEŞVİKLERİ	34
2.4.1.	KOSGEB (Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı) Destekleri	34
2.4.1.1.	Girişimcilik Destekleri	34
2.4.1.1.1.	Uygulamalı Girişimcilik Eğitimi	35
2.4.1.1.2.	Yeni Girişimci Desteği	35
2.4.1.1.3.	İş Geliştirme Merkezi Desteği (İŞGEM)	35
2.4.1.1.4.	İş Planı Ödülü	36
2.4.1.2.	Girişimciliği Geliştirme Destek Programı	36
2.4.1.2.1.	Girişimcilik Eğitimi	37
2.4.1.2.2.	Yeni Girişimci Programı	37
2.4.1.2.3.	Geleneksel Girişimci Programı	37
2.4.1.2.4.	İleri Girişimci Programı	37
2.4.1.2.5.	İş Planı Ödülü	38
2.4.1.3.	İŞGEM/TEKMER Programı	38
2.4.1.4.	Ar-Ge, Teknolojik Üretim ve Yerlileştirme Destekleri	38
2.4.1.4.1.	Ar-Ge ve İnovasyon Destek Programı	38
2.4.1.4.2.	Endüstriyel Uygulama Programı	39
2.4.1.4.3.	Teknolojik Ürün Yatırım (TEKNO-YATIRIM) Destek Programı	39
2.4.1.4.4.	Stratejik Ürün Destek Programı	40
2.4.1.5.	İşletme Geliştirme, Büyüme ve Uluslararasılaşma Desteği	40
2.4.1.5.1.	İşletme Geliştirme Destek Programı	41
2.4.1.5.2.	İşbirliği Destek Programı	42
2.4.1.5.3.	KOBİGEL- Kobi Gelişim Destek Programı	43
2.4.1.5.4.	Uluslararası Kuluçka Merkezi ve Hızlandırıcı Destek Programı	44

2.4.1.5.5.Teknolojik Ürün Tanıtım ve Pazarlama (TEKNOPAZAR) Destek Programı	45
2.4.1.6.Kredi Faiz Destek Programı	45
2.4.1.7.Laboratuvar Hizmetleri Desteği	47
2.5. TÜBİTAK TEŞVİKLERİ	47
2.5.1.(1000) Üniversitelerin Ar-Ge Potansiyelinin Arttırılmasına Yönelik Destek Programı	47
2.5.2.(1001) Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Projelerini Destekleme Programı	47
2.5.3.(1002) Hızlı Destek Programı	48
2.5.4.(1003) Öncelikli Alanlar Ar-Ge Projeleri Destekleme Programı	48
2.5.5.(1004) Mükemmeliyet Merkezi Destek Programı	48
2.5.6.(1005) Ulusal Yeni Fikirler ve Ürünler Araştırma Destek Programı	49
2.5.7.(1007) Kamu Kurumları Araştırma ve Geliştirme Projelerini Destekleme Programı	49
2.5.8.(3501) Kariyer Geliştirme Programı	50
2.5.9.(1512) Tekno Girişim Sermayesi Desteği (BİGG)	50
2.5.10. (1501) Sanayi Ar-Ge Projeleri Destekleme Programı	51
2.5.11. (1503) Proje Pazarları Destekleme Programı	51
2.5.12. (1507) KOBİ Ar-Ge Başlangıç Destek Programı	52
2.5.13. (1511) Öncelikli Alanlar Araştırma Teknoloji Geliştirme ve Yenilik Projeleri Destekleme Programı	52
2.5.14. (1514) Girişim Sermayesi Destekleme Programı (GİSDEP)	53
2.5.15. (1602) Patent Destek Programı	53
2.5.16. (1515) Öncül Ar-Ge Laboratuvarları Destekleme Programı	54
2.5.17. (1505) Üniversite-Sanayi İşbirliği Programı	54
2.5.18. (1601) Yenilik Girişimcilik Alanlarında Kapasite Arttırılmasına Yönelik Destek Programı	54
2.5.19. (1513) Teknoloji Transfer Ofisleri Destekleme Programı	55
2.6. TÜRKİYE İŞ KURUMU (İŞKUR) TEŞVİK VE DESTEKLERİ	56
2.6.1. İlave İstihdam Teşviki	56
2.6.2. Kadın, Genç ve Mesleki Yeterlilik Belgesi Olanların Teşviki	56

2.6.3. İşsizlik Ödeneği Alanlara Yönelik Teşvik	57
2.6.4. Engelli İstihdamı Teşviki	58
2.7. TEKNOLOJİ GELİŞTİRME BÖLGELERİ TEŞVİKLERİ	58
2.8. TARIM VE KIRSAL KALKINMAYI DESTEKLEME KURUMU (TKDK) DESTEKLERİ:	60

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TRC2 BÖLGESİ HAKKINDA GENEL BİLGİLENDİRME VE ŞANLIURFA-DİYARBAKIR (TRC-2) İLLERİ ORGANİZE SANAYİ BÖLGELERİNDEKİ FİRMALARIN DEVLET DESTEKLERİ VE YATIRIM TEŞVİKLERİNDEN FAYDALANMA DURUMLARININ TESPİTİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

3.1. TRC 2 BÖLGESİ HAKKINDA GENEL BİLGİLENDİRME	62
3.2. ŞANLIURFA VE DİYARBAKIR (TRC2) İLLERİ ORGANİZE SANAYİ BÖLGELERİNDEKİ FİRMALARIN DEVLET DESTEKLERİ VE YATIRIM TEŞVİKLERİNDEN FAYDALANMA DURUMLARININ TESPİTİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA	64
3.2.1. Araştırmanın Amacı	64
3.2.2. Araştırmanın Yöntemi	65
3.2.3. Yöntemin Varsayımları ve Kısıtları	66
3.2.4. Yöntemin Avantajları	67
3.2.5. Araştırmanın Kapsamı ve Örneklemi	67
3.2.5.1. Araştırmanın Kapsamı	67
3.2.5.2. Araştırmanın Örneklemi	67
3.2.6. Verilerin Elde Edilme Süreci ve Analizi	68
3.2.6.1. Verilerin Elde Edilme Süreci	68
3.2.6.2. Verilerin Analizi	69
3.3. BETİMLEYİCİ İSTATİSTİKLER	70
3.3.1. Sürekli Değişkenler	70
3.3.1.1. Genel Değerlendirme	70
3.3.1.2. Hukuki Statüye Göre Değerlendirme	70

3.3.1.3. Yatırım İçin Yararlanılan Teşviklere Göre Değerlendirme	71
3.3.1.4. Anketi Cevaplayanların Teşvik veya Desteklerden Hangi İletişim Kanalları Aracılığıyla Haberdar Olduklarına Göre Değerlendirme	72
3.3.1.5. Anketi Cevaplayanların Yetki Düzeylerine Göre Teşvik veya Desteklerden Hangi İletişim Kanalları Aracılığıyla Haberdar Olduklarına Göre Değerlendirme	73
3.3.1.6. Anketi Cevaplayanların Eğitim Durumlarına Göre Teşvik veya Desteklerden Hangi İletişim Kanalları Aracılığıyla Haberdar Olduklarına Göre Değerlendirme	75
3.3.1.7. Anketi Cevaplayanların Yatırım Teşviği Alma Süreçlerine Göre Teşvik veya Desteklerden Hangi İletişim Kanalları Aracılığıyla Haberdar Olduklarına Göre Değerlendirme	76
3.3.1.8. Anketi Cevaplayanların Yatırım İçin Aldıkları Desteklere Göre Teşvik veya Desteklerden Hangi İletişim Kanalları Aracılığıyla Haberdar Olduklarına Göre Değerlendirme	77
3.3.1.9. Anketi Cevaplayanların Yatırım Yeri Tercihini Etkileyen Faktörlerin Önem Sırasına Göre Değerlendirme	78
3.3.1.10. İşletmenin Devlet Desteği ve/veya Yatırım Teşviklerinden Yararlanma Amaçlarının Önem Sırasına Göre Değerlendirme	79
3.3.1.11. Anketi Cevaplayanların Devlet Destekleri ve/veya Yatırım Teşviklerine İlişkin Önermelere Katılma Derecelerine Göre Değerlendirme	80
3.3.1.12. Anketi Cevaplayanların Hangi Teşviklerden Yararlandıklarına İlişkin Değerlendirme	82
3.3.1.13. İşletmenin Kapasitesini Artırmada Önemli Görülen Unsurlar ve Önem Derecesine Göre Değerlendirme	83
3.3.1.14. Farklı Kategorilere Göre Değerlendirme	83
3.3.1.15. İşletmenin Finansal Başarısını Olumsuz Yönde Etkileyen Unsurların Önem Derecesine Göre Değerlendirme	84
3.3.1.16. Farklı Kategorilere Göre Değerlendirme	85
3.4. TEŞVİKLERİ DEĞERLENDİRME SORULARI	86
3.4.1. Genel Değerlendirme	86
3.4.2. Farklı Kategorilere Göre Değerlendirme	87
3.5. SIRALI PROBİT MODELLERİ	88
3.5.1. Probit Modellerde Kullanılan Değişkenler	88

3.5.2. Devlet Desteği Yeterli mi?	89
SONUÇ VE ÖNERİLER	91
KAYNAKÇA	95
EKLER	

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
AR-GE	Araştırma- Geliştirme
BBKP	Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı
BBYSP	Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı
BİGG	Bireysel Genç Girişim Programı
BKA	Bölgesel Kalkınma Ajansları
BKK	Bakanlar Kurulu Kararı
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü
EGEV	Ege Ekonomiyi Geliştirme Vakfı
EPO	European Patent Office
FSM	Fikri ve Sınai Mülkiyet
FSMH	Fikri ve Sınai Mülkiyet Hakları
GAP	Güneydoğu Anadolu Projesi
GİSDEP	Girişim Sermayesi Destekleme Programı
GİDEM	Girişimci ve Destekleme Merkezleri
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
IMF	Uluslararası Para Fonu
İŞGEM	İş Geliştirme Merkezi
İŞKUR	Türkiye İş Kurumu
İBYKP	İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı
JPO	Japan Patent Office
KDV	Katma Değer Vergisi
KGF	Kredi Garanti Fonu
KHK	Kanun Hükmünde Kararname

KİT	Kamu İktisadi Teşebbüsleri
KKDF	Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu
KKDP	Kaynak Kullanımı Destekleme Primi
KOBİ	Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
KOBİGEL	KOBİ Gelişim Destek Programı
KOSGEB	Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
KÖY	Kalkınmada Öncelikli Yörelere
KVK	Kurumlar Vergisi Kanunu
MTSO	Mersin Ticaret ve Sanayi Odası
OSB	Organize Sanayi Bölgesi
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü)
ÖTV	Özel Tüketim Vergisi
PTİ	Proje Teşvik İkramiyesi
SGK	Sosyal Güvenlik Kurumu
SPK	Sermaye Piyasası Kurulu
STK	Sivil Toplum Kuruluşları
TEKMER	Teknoloji Geliştirme Merkezi
TEKNOPAZAR	Teknolojik Ürün Tanıtım ve Pazarlama Destek Programı
TGB	Teknoloji Geliştirme Bölgesi
TPE	Türk Patent Enstitüsü
TTO	Teknoloji Transfer Ofisi
TÜBİTAK	Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
TRC2	Şanlıurfa, Diyarbakır İllerini Kapsayan Alt Bölge
TSE	Türk Standartları Enstitüsü
TÜR	Teknolojik Ürün Belgesi

UNCTAD	United Nations Conference on Trade and Development (Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı)
USPTO	United States Patent and Trademark Office
ÜBYKP	Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı
WIPO	World Intellectual Property Organization (Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü)
YMM	Yeminli Mali Müşavir
YPK	Yüksek Planlama Kurulu
YT	Yatırım Teşvikleri
YTB	Yatırım Teşvik Belgesi

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Teşvik Destek Unsur ve Oranları	17
Tablo 2: Büyük Ölçekli Yatırımlarda Yatırım Konuları ve Destek Miktarları	19
Tablo 3: Büyük Ölçekli Yatırım Teşvik Uygulamaları Çerçevesinde Verilen Desteklerin Oran ve Süreleri	20
Tablo 4: Büyük Ölçekli Yatırım Teşvik Uygulamaları Kapsamında Yatırım / İşletme Dönemlerinde Uygulanabilir Yatırıma Katkı Oranı	21
Tablo 5: Stratejik Yatırım Teşvik Uygulamaları Çerçevesinde Verilen Destek Oran ve Süreleri	22
Tablo 6: Verilen Yatırım Teşvik Belgelerinin Sektörel Dağılımı (Adet)	27
Tablo 7: Teşvik Edilen Yatırımların Bölgelere Göre Dağılımı	27
Tablo 8: Verilen Teşvik Belgelerinin Yatırımların İçeriklerine Göre Dağılımı (Adet)	28
Tablo 9: İşletme Geliştirme Destek Programı Destek Üst Limitleri ve Oranları	41
Tablo 10: Kredi Faiz Destek Unsurları	46
Tablo 11: IPARD Çağrılarını Başvuru ve Uygulama İlleri	60
Tablo 12: IPARD II 6. Çağrı Başlıkları ve Destek Oranları	61
Tablo 13: Anket Uygulanan İşletmelerin Faaliyet Süreleri, İşçi Sayıları ve Kapasite Kullanım Oranları	70
Tablo 14: Anket Uygulanan Firmaların Hukuki Statülerine Göre Değerlendirme	71
Tablo 15: Yatırım İçin Yararlanılan Teşviklere Göre Değerlendirme	71
Tablo 16: Anketi Cevaplayanların Teşvik veya Desteklerden Hangi İletişim Kanalları Aracılığıyla Haberdar Olduklarına Göre Değerlendirme	72
Tablo 17: Anketi Cevaplayanların Yetki Düzeylerine Göre Teşvik veya Desteklerden Hangi İletişim Kanalları Aracılığıyla Haberdar Olduklarına Göre Değerlendirme	73
Tablo 18: Anketi Cevaplayanların Eğitim Durumlarına Göre Teşvik veya Desteklerden Hangi İletişim Kanalları Aracılığıyla Haberdar Olduklarına Göre Değerlendirme	75

Tablo 19: Anketi Cevaplayanların Yatırım Teşviği Alma Süreçlerine Göre Teşvik veya Desteklerden Hangi İletişim Kanalları Aracılığıyla Haberdar Olduklarına Göre Değerlendirme	76
Tablo 20: Anketi Cevaplayanların Yatırım İçin Aldıkları Desteklere Göre Teşvik veya Desteklerden Hangi İletişim Kanalları Aracılığıyla Haberdar Olduklarına Göre Değerlendirme	77
Tablo 21: Anketi Cevaplayanların Yatırım Yeri Tercihini Etkileyen Faktörlerin Önem Sırasına Göre Değerlendirme	78
Tablo 22: İşletmenin Devlet Desteği ve/veya Yatırım Teşviklerinden Yararlanma Amaçlarının Önem Sırasına Göre Değerlendirme	79
Tablo 23: Anketi Cevaplayanların Devlet Destekleri ve/veya Yatırım Teşviklerine İlişkin Önermelere Katılma Derecelerine Göre Değerlendirme	80
Tablo 24: İşletmelerin Devlet Destekleri ve/veya Yatırım Teşviklerine İlişkin Önermelere Katılma Dereceleri	81
Tablo 25: Anketi Cevaplayanların Hangi Teşviklerden Yararlandıklarına İlişkin Değerlendirme	82
Tablo 26: İşletmenin Kapasitesini Artırmada Önemli Görülen Unsurlar ve Önem Derecesine Göre Değerlendirme	83
Tablo 27: Farklı Kategorilere Göre Değerlendirme	84
Tablo 28: İşletmenin Finansal Başarısını Olumsuz Yönde Etkileyen Unsurların Önem Derecesine Göre Değerlendirme	85
Tablo 29: İşletmenin Finansal Başarısını Olumsuz Yönde Etkileyen Unsurların Yatırımın Temel Alanı, Hukuki Yapısı ve Alınan Desteklere Göre Değerlendirilmesi	85
Tablo 30: İşletmelerin Devlet Teşviklerinin Yeterliliğine İlişkin Verdikleri Cevaplara Göre Değerlendirme	87
Tablo 31: Verilen Teşviklerin İşletmelerin Faaliyet Alanlarına Göre Değerlendirilmesi	88
Tablo 32: Probit Modellerde Kullanılan Değişkenler	88

ŒEKİLLER LİSTESİ

- Œekil 1: Yeni Teşvik Sistemine Göre Teşvik Bölgeleri 5
- Œekil 2: 6111 Sayılı Kanuna Göre Sigorta Prim Teşvikinden Yararlanma Süreleri 57

EKLER LİSTESİ

Ek- 1: Şanlıurfa ve Diyarbakır (TRC2) İleri Organize Sanayi Bölgelerindeki Firmaların Devlet Destekleri ve Yatırım Teşviklerinden Faydalanma Durumlarının Tespitine Yönelik Bir Araştırma ek s.1

GİRİŞ

Ülkemizde 1950’li yıllardan itibaren birer ekonomik politika aracı olarak uygulanmaya çalışılan teşviklerin temel amacı üretimi arttırmak, bölgesel farklılıkları ortadan kaldırmak ve istihdamı arttırmak olmuştur.

Dönemin ihtiyaçlarına uygun olarak sürekli bir değişim döngüsü içerisinde ilerleme kaydetmeye çalışan bu politikalarda en son düzenleme 2012 Haziran ayında yapılmıştır. Söz konusu değişiklikle birlikte ülke genelinde verilen genel teşvikler özele indirgenerek 6 farklı teşvik bölgesi oluşturulmuştur. Temelde her bölgenin coğrafik, ekonomik ve demografik yapıları ile gelişmişlik düzeyleri kıstas alınarak bölgesel bazda destek kalemleri ve oranları belirlenmeye çalışılmıştır.

Küresel ölçekte ekonomik gelişim süreçlerinin etkin politikalarından biri haline gelen teşvikler, ülkelerin ekonomik seviyelerini yükseltmek, sosyal refah seviyelerini arttırmak, bunun yanı sıra rekabet edebilirliğini arttırmak amaçlarıyla çok yaygın bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır.

Son dönemde kamu harcamalarının önemli bir kısmını oluşturan teşviklerin, iktisadın temel teorilerinden ve en önemli kurallarından biri olan”kıt kaynakların etkin ve verimli kullanımı” ilkesi doğrultusunda doğru yerde, doğru zamanda ve doğru yatırım harcamalarında kullanılması gerekmektedir.

Bu çalışmanın birinci bölümünde genel teşvik kavramlarından, ikinci bölümünde yatırım teşvikleri, vergisel teşvikler ve teşvik veren kurumlar ile verdikleri teşvik ve desteklerden, üçüncü bölümde ise TRC2 bölgesi hakkında genel bilgiler ile TRC2 Organize Sanayi Bölgelerinde yapılan araştırma hakkında bilgi verilmeye çalışılmıştır.

Çalışma kapsamında;

Devlet desteği ve yatırım teşviği kavramlarının detaylı olarak açıklanarak bu destek ve teşviklerin hangi kurumlar tarafından, hangi koşullarda verildikleri incelenmeye çalışılmış, TRC2 bölgesi hakkında genel bilgiler verilerek, bölge OSB’lerinde faaliyet gösteren firmaların bu teşviklerden yararlanma düzeyleri ölçülüp, bu bölgeye yatırım düşüncesi olan girişimciler için bir yatırımcı rehberi hazırlanmaya çalışılmıştır.

Yapılan bu çalışma, bölgede faaliyet gösteren KOBİ'lerin ve asgari seviyede büyük ölçekli firmaların yatırım teşvik ve devlet desteklerinden yararlanma oranlarının genel hatlarıyla ortaya koyulması ve yeni yatırımcılara bir yol haritası niteliğinde olması açısından önem arz etmektedir.

Anket çalışmasında firmalara yöneltilen sorulara bağlı olarak;

- Devlet desteğinin yeterliliği faaliyet süresinden etkilenir
- Devlet desteğinin yeterliliği çalışan sayısından etkilenir
- Devlet desteğinin yeterliliği kapasite kullanım oranından pozitif etkilenir
- Devlet desteğinin yeterliliği hukuki statüden etkilenir (Limited şirket)
- Devlet desteğinin yeterliliği hukuki statüden etkilenir (Şahıs şirketi)
- Devlet desteğinin yeterliliği destek türünden etkilenir (Tüm destekler)
- Devlet desteğinin yeterliliği destek türünden etkilenir (Yatırım teşviki)

hipotezleri oluşturulmuş, bu çalışma soruları çerçevesinde devlet desteğinin yeterliliği ile kapasite kullanım oranı arasında, devlet desteğinin yeterliliği ile destek türleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Başta yüksek lisans programına başlamam ve bu tezin ortaya çıkarılmasında bir danışmandan ziyade ağabeylik yaparak hiçbir desteğini esirgemeyen değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Ömer Faruk DEMİRKOL'a,

Benim bu günlere gelmeme vesile olan ve her zaman eğitimimize gerekli ihtimamı gösteren çok kıymetli anneme ve babama,

Tecrübesiyle her zaman beni yönlendiren ağabeyim Burak ve sevgili kardeşim Büşra'ya,

Bu uzun soluklu süreçte her zaman beni destekleyen değerli eşim Funda ve beni her zaman motive eden en değerlim olan kızım Bergüzar'a,

Son olarak tez yazım sürecinde benden desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen kadim dostlarım Öğr. Gör. Mehmet Akif İlkhan ve Ahmet Tabanlıoğlu'na teşekkürü bir borç bilirim.

BİRİNCİ BÖLÜM

DEVLET TEŞVİKLERİ

1.1. DEVLET TEŞVİKLERİNİN GELİŞİM SÜRECİ

1.1.1. 1950-1960 Arası Dönem:

1950 yılından sonra devlet, koruma politikalarıyla birlikte özel sektöre çok geniş bir alan bırakmış, kendisi daha ziyade altyapı yatırımlarına öncelik vermiştir. 1950-1960 döneminin, bugünkü karma ekonomik düzenin ve dolayısıyla teşvik politikalarının bir hazırlayıcısı olduğunu söylemek mümkündür. 1950 yılında Sınai Kalkınma Bankası, farklı sektörlerdeki sürdürülebilir yatırım projelerine destek amaçlı kurulmuş, 1951 yılında Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu, 1953 yılında Turizm Endüstri Teşvik Kanunu, 1954 yılında Maden Kanunu, 1954 yılında yine Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu, 1954 yılında Petrol Kanunu, 1956'da Şeker Kanunu ve 1957 yılında da Gider Vergileri Kanunu çıkartılmak suretiyle yabancı sermayeyi özendirici tedbirler alınmaya çalışılmıştır.

1.1.2. 1960-1980 Arası Dönem:

Türkiye'de teşvik ve yönlendirme önlemleri tam anlamıyla, 1962 yılında DPT'nin kuruluşu, 1963 yılında ilk planlı dönemin başlamasıyla uygulanmaya başlamış ve sanayi ürünleri ihracatı da ilk kez bu dönemde teşvik önlemlerinden faydalanma olanağı bulmuştur.

1967 yılında yürürlüğe giren 933 Sayılı Kanun ile mevcut teşvik sisteminin temelleri oluşturulmuştur. Bu kanunun 4.maddesi ile Başbakanlık'abağlı olarak kurulan "Yatırımları ve İhracatları Geliştirme ve Teşvik Bürosu" tarafından teşvik uygulamaları yürütülmüştür. Bu büro, Başbakanlığın 13.9.1967 tarihli Genelgesi ile Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı'na bağlanmıştır. Ancak, 933 sayılı yasanın birtakım maddeleri Anayasa Mahkemesi tarafından 25.10.1963'de iptal edilmiş, böylece en önemli teşvik araçları yürürlükten kaldırılmıştır. Ortaya çıkan boşluklar ise kararnamelerle giderilmeye çalışılmıştır.(www.hazine.gov.tr)

1967 yılında Teşvik Belgeli sisteme geçilmiş ve Haziran 1968'de ilk teşvik belgesi düzenlenmiştir. 1969-1979 yılları arasında yatırım teşvik tedbirlerinin etkinlik ve sayısında önemli bir değişiklik olmamıştır. Dördüncü plan döneminde

(1979-1983) bütünlüğü önleyici gelişmeler olmuştur. 24 Ocak 1980 kararları ile birlikte sanayileşme stratejisi değiştirilerek, dışa dönük sanayi stratejisi benimsenmiş, buna paralel olarak da ihracatın teşviği önemli hale gelmiş ve ihracata yönelik sanayileşme teşvik edilmiştir.(Günay, 2009, s. 16)

1.1.3. 1980-2012 Arası Dönem:

Teşvik sisteminin Türkiye'deki asıl gelişimi 1980 sonrası dönemdir. Bu dönemde ihracata dayalı büyüme modelinin benimsenmesi ile birlikte devlet tarafından kamu öncelikli altyapı yatırımları, yatırım ve ihracatın desteklenmesine önemli teşvik fonları ayrılmıştır.

1980 öncesi uygulanan teşvikler nakit yardım ağırlıklıyken, 1990'lı yıllarda bu yapı vergi teşvikleri ve bölgesel teşvikler şeklinde güncellenmeye çalışılmıştır. Bu dönemde vergisel ve bölgesel teşviklerin yoğunluk kazanmasının nedeni Gümrük Birliği Anlaşmasına uygun olarak teşvik mekanizmasının AB ile uyumlaştırılması zorunluluğu ve teşvik edilecek yatırımların uzun vadede uluslararası pazarlarda rekabetçi bir yapıda olmaları dikkate alınarak nakdi kredilerin büyük ölçüde kaldırılmaya çalışılmasıdır.

Ayrıca bu tür tercihli destekler yanında, Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler ile Araştırma-Geliştirme yatırımlarına yönelik teşvikler uygulamaya konulmuş ve AB ile mevzuat uyum çalışmaları hızlandırılmıştır.(Dürüs, 2005, s. 37)

1.1.4. 2012 Sonrası Dönem (Yeni Teşvik Sistemi)

Ülkemiz ekonomisindeki bölgeler arası gelişmişlik farklılıkları, sermaye azlığı, işsizlik, rekabet yoksunluğu, ihracat yetersizliği gibi olumsuz sebepler nedeniyle teşvik sistemi güncel şartlara uyumlu bir şekilde devamlı yenilenmektedir. (Güven, 2007, s. 24)

Ülkemizde bugüne kadar, çeşitli dönemlerde uygulanan kalkınma planları ile bölgeler arasındaki gelişmişlik farklılıklarının minimuma indirilmesi amaçlanmıştır. Bu planlar çerçevesinde kalkınmada öncelikli bölgeler belirlenmiş, burada uygulanacak teşvik tedbirleri uygulanmaya çalışılmıştır. Bu yıllık programlar bölgelerin ihtiyaçlarına göre yıllara göre değişkenlik göstermiş ya da bölgelerin ihtiyaçlarına mebnî ek tedbirler alınmasını zorunlu kılmıştır. (Oyman, 2013, s. 13)

Türkiye’de Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla yıllar itibari ile büyüme yönlü bir grafik çizmektedir. Fakat bu gelişimin ülkemizdeki coğrafi bölgeler açısından aynı oranda geliştiğini, kişi başı milli gelirin her bölgede aynı oranda artış gösterdiğini ve büyümeye paralel olarak bölgesel dengesizliklerin azaldığını söylemek çok zordur.

Ülkemizde uygulanan teşvik sistemini teşvikten yararlanma açısından bölgesel olarak değerlendirildiğinde daha batıdaki sanayisi gelişmiş bölgelerden doğu bölgelerine gidildikçe destek oranlarının, destekten yararlanma sürelerinin ve kapsamın genişletildiği görülmektedir. (Oyman, 2013, s. 18)

Ülkemizde güncel olarak 19 Haziran 2012 Salı günü 28328 Sayılı Resmî Gazetede yayımlanarak kanunlaşan yeni teşvik sistemi uygulanmaktadır. Bu teşvik sistemi mevcut teşvik sistemlerinde bazı değişiklikler yapılarak oluşturulmuştur. Bu sistemde de önce uygulanan teşvik sistemlerinde olduğu gibi toplumsal ve bölgesel gelişim farklılıklarını ortadan kaldırma amacı güdülmüştür. (Oyman, 2013, s. 60)

Teşvik sistemimizde göze çarpan en önemli değişiklik aşağıda belirtildiği gibi ülkemizin 6 ayrı teşvik bölgesine ayrılmasıdır.

Şekil 1: Yeni Teşvik Sistemine Göre Teşvik Bölgeleri

Kaynak: <http://dengemusavirlik.com/illere-gore-turkiye-yatirim-tesvik-haritasi>

Yukarıdaki tablo bölgesel gelişmişlik düzeyi açısından değerlendirildiğinde 6. bölgedeki illerin yatırıma en fazla ihtiyaç duyulan iller olduğu, ağırlıklı olarak sanayi ve turizm sektörleri başta olmak üzere, diğer bölgelere göre gelişmişlik düzeyi en yüksek illerin de 1. Teşvik bölgesinde yer aldığı görülmektedir.

1. teşvik bölgesi illeri farklı bölgelere yayılmışken 6. bölge illeri ise sadece Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde yer almaktadır. Bu da teşvik bölgelerinin, coğrafi bölgelerle ilişkilendirilmesinin doğru olmayacağını, tamamen il bazlı gelişkenlik düzeyine bağlı hazırlandığını göstermektedir.

Yeni teşvik sistemimizin hedefleri şu şekilde sıralanabilir;

- İthal ikamesi sağlayacak yerli ürün üretimi vasıtasıyla cari açığın düşürülmesi,
- Ar-Ge unsuru içeren ve teknolojik yeniliklere uyum sağlayacak orta ileri ve ileri düzey teknolojik içerikli yatırımların desteklenmesi,
- En az gelişmiş bölgelere sağlanan yatırım desteklerinin artırılması,
- Ülke için stratejik öneme sahip yatırımların desteklenmesi,
- Bölgesel gelişmişlik farklılıklarının asgariye indirgenmesi,
- Destek unsurlarının etki alanlarının genişletilmesi ve verimliliğinin artırılması,
- Kümelenme faaliyetlerinin desteklenmesi.

1.2. GENEL TEŞVİK SİSTEMİ, TEŞVİK KAVRAMI VE AMAÇLARI

1.2.1. Genel Teşvik Sistemi

Genel Teşvik Sistemi kapsamında bölgesel yatırımlar, büyük ölçekli yatırımlar ve stratejik yatırımlar ile 2012/3305 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı Ek-4 te öngörülen şartları sağlamayan yatırımlar hariç olmak üzere desteklenebilecek yatırımlar için KDV İstisnası, Gümrük Vergisi Muafiyeti, Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği, Gelir Vergisi Stopajı Desteği (6.Bölgede yer alan yatırımlar için) destekleri sağlanmaktadır. Gümrük vergisi muafiyeti; YTB kapsamında yurt dışından ithal olarak getirilen makine ve teçhizat için gümrük vergisinin ödenmemesi, KDV istisnası ise Yatırım Teşvik Belgesi kapsamında yurt dışından ya da yurtiçinden temin edilen yatırım malı makine ve teçhizat için KDV nin ödenmemesi şeklinde uygulanmaktadır. (Oyman, 2013,s. 61)

1.2.2. Teşvik Kavramı

Teşvik kavramının literatürde birçok farklı tanımı bulunmaktadır. Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü tarafından yapılmış ve

güncelliğini koruyan tanıma göre teşvik ; “Kamu tarafından farklı şekillerde verilen nakdi veya nakdi olmayan destek ve özendirmelerle, belirli ekonomik etkinliklerin diğerlerine nazaran daha verimli olmasını ve hızlı gelişmesini sağlamaktır.(Çırpan,2010, s. 3)

Özellikle gelişmekte olan ülkelerin, sanayisi geri kalmış bölgelerde ve sanayisi gelişmekte olan bölgelerini daha ileri seviyelere taşımak amacıyla, en önemlisi, bölgelerarası dengesizliklerin ortadan kaldırılmasına yönelik kullanmış olduğu ekonomik araçlara ‘teşvik’ denir.

Globalleşme sürecinin etkileri ile teşvik politikaları, ülkelerin ekonomi seviyeleri ve sosyal refah seviyelerini arttırmak, bunun yanında rekabet güçlerini geliştirerek ekonomi dünyasında söz sahibi olmalarında önemli bir rol almaya başlamıştır. Kamu tarafından gerçekleştirilen teşvik politikaları, özel yatırımcının yer aldığı gelişmiş, gelişmekte olan ve geri kalmış her ülkede uygulanmaktadır. Fakat ülkelerin ekonomik, sosyal, teknik ve kültürel yapısına göre uygulanışı ve içeriği farklılık göstermektedir. Geri kalmış ve gelişmekte olan ülkelerde mevcut kaynakların en verimli şekilde kullanılmasını ve dağılımını sağlamak, yatırımları en uygun ve verimli alan ve bölgelere yönlendirmek, ekonominin itici ve sürekli sektörlerini harekete geçirmek, dış kaynak gelirlerini artırmak için teşvik tedbirlerine ihtiyaç vardır. Gelişmiş ülkelerde ise gelişmenin doğurduğu ekonomik ve sosyal meselelerin çözülmesi için yöneltici ve caydırıcı nitelikte olmak üzere teşvik politikaları uygulanabilmektedir.(Polat, 2004, s. 2)

Teşvik ya da devlet yardımları sadece gelişmiş ülkelerde değil gelişmekte olan ülkelerde de ekonomik ya da sosyal kalkınma amacıyla sıklıkla başvuru alan araçlardan biridir. UNCTAD tarafından yapılan bir araştırma sonucuna göre, gelişmişlik düzeyine bakılmaksızın dünyadaki bütün ülkelerin kalkınmaya yönelik sektörleri veya bölgeleri hedefleyen teşvikler verdiği gözlemlenmektedir.(Özkul, 2007, s. 55)

Yakın dönemde bir devlet politikası halinde uygulanan teşvikler, birer maliye politikası aracı halinde kullanılarak üretim kapasitesi, yatırım ve ihracat faaliyetlerinin artırılması amacıyla kullanılan araçlar haline gelmiştir.

Devletler tarafından uzun vadeli ekonomik planlamalar yapılırken, teşvikler önemli bir harcama kalemi konumuna gelmiştir. Her ne kadar teşviklerin bölgesel kalkınmayı hızlandırmak gibi özel amaçları bulursa da sonuç olarak ülkenin refah seviyesinin artırılması beklenmektedir.

Kamu harcamalarında teşvikler önemli bir kalem olarak yer aldığı için, teşvik politikalarının planlamasının, nerede ve ne şekilde kullanılacağına planlamasının doğru yapılması gerekmektedir.

Teşvikler ülke içerisindeki kaynak tahsisi, gelir dağılımı ve harcamaların verimliliğini doğrudan etkilediği için, ister yatırım aracı, isterse üretim ve ihracatı artırmaya yönelik aşamalarda kullanılsın, kaynak dağılımını değiştiren, maliyetleri azaltan ve bir ekonomik faaliyeti diğerlerine nazaran daha karlı hale getirmesi oranında anlamlı olacaktır. Teşvik araçları rasyonel şekilde uygulanmaları durumunda hedeflenen ekonomik sonuçları doğuracaktır.

Her ülkede, teşvik politikaları aracılığıyla kalkınmaya yönelik, varılmak istenen hedefler vardır. Teşvikler bu hedefler doğrultusunda gelişmesi istenen ekonomik faaliyetlere devlet eliyle sağlanan maddi veya hukuki destekler ve kolaylıklardır. Fakat kullanım amacına göre farklı şekillerde de teşvik kavramı tanımlanabilmektedir. Uygulamada ekonomik amaçlı mali yardımlar, üreticiye yapılan destekleme kalemleri, sübvansiyon, primler, düşük faizli krediler de teşvik kavramı yerine kullanılabilir. (Durman, Önder, 2007, s. 23)

1.2.3. Devlet Teşviklerinin Amaçları

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki en önemli sorunlardan biri de bölgeler arası eşitsizlikler ve genel olarak bölgesel kalkınmadır. 60 lı yıllardan beri bölgesel eşitsizliklerin ve bölgesel kalkınmanın çözümü olarak teşvikler, devlet tarafından kullanılan en önemli politika aracı olmuştur. (Özkuş, 2012, s. 55)

Türkiye’de yatırımlara yönelik devlet yardımlarının temel amacı; devlet yardımlarıyla büyük ölçekli, katma değeri yüksek, ileri teknoloji kullanılan yatırımlara yönlendirmek, istihdam yaratmak, yatırım eğiliminin sürekliliğini ve sürdürülebilir kalkınmayı ve buna bağlı olarak bölgesel dengesizlikleri ortadan kaldırmayı sağlamaktır. (Durman, Önder, 2007, s. 23)

Teşvik politikaları, ekonomi alanının vazgeçilmez bir parçası olup, ekonomik birimler belli davranışlara yönlendirilerek, hedeflenen sonuçlara bu politikalar aracılığıyla ulaşılmaya çalışılmaktadır. Teşvik politikalarıyla ekonomiye yön vermede benimseen amaçlar ve gerçekleştirilmeye çalışılan işlevler aslında genel ekonomi politikasının amaçlarından çok farklı değildir.

Kısaca teşvik politikaları, ülkelerin ekonomi politikaları içerisindeki belli bir kesitin diğer ekonomik amaçlarla birlikte daha verimli çalışmasına yönelik tüm ekonomi politikalarını bir araya getirme amacından ibarettir.

Farklı alanlardaki araçların, birbirleriyle daha uyumlu çalışması maksadıyla biraraya getirilmesi, teşvik politikalarından sonuç almayı kolaylaştırmakta ve bu politikaların etkinlik alanını genişletmektedir. Çünkü tek tek kullanılan araçların meydana getirdiği etki ile verimli hale getirilemeyen ekonomik birimler, bir hedefe yönelmiş çok sayıdaki farklı alanlardaki araçların bütünlük etkisiyle etkin olarak yönlendirilmektedir.

Etkinliği bu noktadan kaynaklanan teşvik politikası, özellikle sanayi yatırımları, istihdam, bölgeler arası dengesizliklerin ortadan kaldırılması, ihracatın artırılması, ekonomik kalkınma, teknoloji transferi, rekabet gücünün artırılması, verimliliğinin artırılması ve benzeri amaçlarla temel ekonomik sorunların ortadan kaldırılmasına yönelik kullanılmaktadır.(Günay, 2009, s. 11)

Uygulanacak teşviklerin amaçları, gelişmekte olan ülkelerle gelişmiş ülkeler arasında farklılık göstermekle birlikte genel olarak şu şekilde sıralanabilir:

Gelişmekte olan ülkelerde;

- Ekonomik kalkınmayı ve sanayileşmeyi sağlamak,
- Bölgesel kalkınmayı sağlayarak, bölgeler arası dengesizlikleri gidermek,
- Hedef sektörlerle ilgili olarak küresel rekabet avantajları sağlamak,
- Ülke kaynaklarının en iyi şekilde değerlendirilmesini sağlamak,

Gelişmiş ülkelerde;

- Kalkınmada geri kalmış bölgelerin kalkınmalarını sağlamak,
- Teknolojik gelişmelerin sürdürülebilirliğini sağlamak,

- Hedef sektörlerde verimliliği artırmak,
- İstihdamı artırmak(Polat,2004, s. 2)

Daha geniş resimde bakılacak olursa teşvik ve destek politikalarının temel amaçları ise aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Geri kalmış ya da gelişmekte olan bölgelerde mevcut durum analizleri çerçevesinde, devlet tarafından belirlenen iktisadi faaliyetlerin teşvik edilmesi veya işletmelerin kümelenme ve benzeri araçlarla belirli bir bölgede kurulmalarının özendirilmesi,
- Teşvikler aracılığıyla piyasanın tek başına sunmayacağı hizmetlerin devlet imkânlarıyla sağlanabilmesi,
- Belirli sektörlerdeki düşüş ivmesinin yavaşlatılması (kömür ve demir-çelik sanayi gibi),
- Doğal faktörlere bağlı dalgalanmaların azaltılması (yağış, güneşlenme vb. gibi),
- Belirli üretici sektör gruplarının gelir seviyelerinin korunması (tarımsal üreticiler gibi),
- Dezavantajlı gruplarda (genç, kadın ve engelliler gibi) istihdamın teşvik edilmesi,
- Gelişmiş ülke işletmelerinin pazar paylarına oranla yerli işletmelerin ulusal ve uluslararası pazar paylarının artırılması
- Araştırma-Geliştirme faaliyetlerinin artırılıp, çevreye zarar verecek olası durumların ortadan kaldırılması gibi piyasaların zayıf olduğu konuların desteklenmesi.(Günay, 2009, s. 12)

Sonuç olarak, giderek artan bir oranda ekonomik göstergeleri üst seviyelere taşıyacak, büyüme hedeflerini tutturmaya yönelik çalışmalara katkı sağlayacak, yeni istihdam alanları yaratacak, Ar-Ge çalışmalarını artırarak dışa bağımlılığı en aza indirgeyerek, yerli üretimi ön plana çıkaracak, teknolojik ve sosyo ekonomik kalkınmayı teşvik ederek, bunun gibi konularda çalışmalar yapmaya özen göstermek hükümetlerin uygulanabilecek teşvik politikalarının gayesi olmalıdır. (Kaya, 1993, s. 6)

1.3. TEŞVİKLERİN GEREKÇELERİ VE GEREKLİLİĞİ

1.3.1. Teşviklerin Gerekçeleri

Ülkelerin genelinde yapılan, yatırımcılar için daha uygun bir yatırım alanı oluşturmak, yurtdışından ülkelere daha fazla sermaye girişini sağlamak ve benzeri amaçlar, teşviklerin gerekçelerini oluşturur.

Bu anlayışla hareket eden yönetimler, ülkelerindeki yatırım ortamlarının daha makul koşullara ulaştırılmasını sağlamak üzere yatırımları, dolayısıyla üretim ivmesini düşüren negatif durumları tespit ederek yatırım ortamını bu negatif ortamdaki temizlemenin çabası içerisinde bulunurlar. Çünkü ülke ekonomilerinin kalkınmalarında, yatırımların ciddi ve belirleyici bir rolü olduğundan, devlet tarafından kalkınma programları çerçevesinde yatırımları kolaylaştırıcı, özendirici ve pratikte uygulanabilen teşvik düzenlemeleri uygulamaya koyulmaya çalışılmaktadır.

Teşvikler, teoriden çok uygulamada kabul gören bir konudur. Fayda-maliyet analizi yapılarak, verilecek teşviklerin, katlanılacak maliyetleri karşılayıp karşılamayacağı ve hangi koşullarda kullanılabileceği hem akademik hem de uygulayıcı kuruluşlar arasında tartışılan bir konudur.

Teorik tartışmalar sürerken, uygulamada gelişmiş ülkelerin birçoğunda halen teşvik uygulamaları kullanılmaktadır. Hatta gelişmiş ülkelerde bu tarz amaçlar için ayırabilecek kaynak ve bütçelerin oransal olarak daha büyük olması, bu ülkelere daha ayakları yere basan politikaları yürütme olanağı tanımaktadır.

Gelişmekte olan ülkeler aşağıda belirtilen gerekçelerle teşvik uygulamalarına ihtiyaç duymaktadır;

- Ekonomik ve bölgesel kalkınma
- Bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarının asgariye indirilmesi ve uzun vadede tamamen ortadan kaldırılması,
- Uluslararası rekabet gücünün artırılması,
- İstihdamın artırılması,
- İthal ürün ikamesi üretiminin artırılarak dış bağımlılığın ortadan kaldırılması,

- Teknoloji transferi,
- Ar-Ge yoğun üretimlerin artırılması,
- Ülkeye yabancı sermaye girişinin artırılması. (Günay, 2009, s. 13)

Gelişmişlik oranı düşük ve gelişen ülkeleri bu uygulamalara yönlendiren enmühim nedenlerden biri, sanayilerini diğer güçlü sanayi ülkelerinin gelişmişlik düzeyine ulaştırabilmektir.

Bu ülkelerde ekonomik piyasalar yeterince gelişmemiş olmaması, yüksek düzey teknolojik üretimin yeterli olmaması, ihracat yeterince gelişmemiş, işsizlik ve bölgesel gelişmişlik ve gelir dağılımı farklılıkları da teşvik uygulamalarını gerekli kılmaktadır.

Dengesiz kaynak dağılımının önlenmesi ve yatırımları arttırmaya yönelik gerekli olan fon kaynaklarının yetersizliği, bu ekonomik dokunuşlarla devletin piyasalara müdahalesini gerekli kılmaktadır.

Gelişmekte olan bir ülke yatırımcısının karşılaşacağı ve bu nedenle teşvik görmesini gerektiren nedenler aşağıdaki gibi özetlenebilir;

- Ekonomik kalkınma ihtiyacı
- Sanayi yatırımlarını artırma isteği
- Gümrük vergilerinden korunma
- Ölçek ekonomilerinden yararlanma
- Kaynak kullanımını ve dağılımını yönlendirme ihtiyacı
- Doğal kaynakların işletilmesi
- Sanayi hamlesi için kurumsal ve bireysel eğitim ihtiyacı
- Geri kalmış bölge yatırımlarını teşvik
- İstihdama katkının bedeli

Yukarıda sayılan sebeplerden dolayı teşvikler, gelişmekte olan ülkeler için vazgeçilmesi zor bir araç konumundadır.(Oyman, 2013, s. 29)

Gelişmiş ülkelerde ise teşviklere;

- Mevcut rekabet edilebilirlik oranını korumak,
- Teknoloji gelişimini sürekli hale getirmek,

- Sermayenin ülke sınırları dışına çıkmasını engellemek,
- Bölgesel fark ve dengesizlikleri gidermek,
- Verimlilik artışı,
- Dezavantajlı sektörleri desteklemek,
- İşsizliği azaltıp, istihdamı artırmak,

ve benzeri amaçlar için başvurulmaktadır.(Günay, 2009, s. 13)

Gelişmiş ülkelerin teşvik politikası uygulamalarının diğer bir gerekçesi de teknolojik avantajlarını koruyabilme kaygısıdır. Teknoloji üreten ve gelişmişlikleri teknolojileri ile ölçülen bu ülkeler, teknoloji avantajlarını gelişen ülkelere karşı korumak için gerekli eğitim, bilgi birikimi, araştırma geliştirme vb. faaliyetlere dönük yatırımları teşvik etmektedirler.

Başka bir gerekçede sektörel rekabetin korunması düşüncesidir. Zaman içinde karşılaştırmalı üstünlüğünü kaybeden ve rekabet gücü zayıflayan sektörler yeniden hayat vermek amacıyla gelişmiş ülkeler, bu sektörlerin korunmasına ve verimliliklerinin artırılmasına yönelik teşvikleri devreye sokmaktadırlar.(Oyman, 2013, s. 26)

1.3.2. Teşviklerin Gerekliliği

Teşvikler, vergiler gibi kullanılabilen sosyal ve ekonomik politika araçlarıdır.

Devlet eliyle uygulanan teşvik ve koruma önlemleri bir takım istisna, erteleme ve muafiyetlerle yapılır. Bu özelliği ile teşvik ve koruma önlemleri ilk bakıldığında devlet gelirlerinin düşmesine neden olan araçlar olarak değerlendirilebilir.

Her ne kadar ilk bakışta böyle görünse de uygulamadaki sonuç tamamen farklı olabilir. Teşviklerin amacına uygun, gerçekçi ve belirli bir plan çerçevesinde uygulanması halinde devlete yük getirici bir unsur olmaktan çıktığı, özellikle verimli yatırımların artmasını sağlayarak ekonomiye artı değer olarak yansıdığı görülmektedir. Bu artı değerler; üretim ve verimlilik artışı, istihdam artışı, kayıt dışı

ekonomiyi engellemesi nedeniyle de uzun vadede vergi gelirlerinin artışı olarak sıralanabilir. (Günay, 2009, s. 14)

1.4. TEŞVİKLERİN ÇEŞİTLERİ

Teşvik sisteminin kritik noktaları; hangi düzey ve alanlardaki yatırımlar için (yatırım öncesi ve yatırım sonrası gibi) uygulanacağı, hangi miktarlardaki katkıların teşvik sayılacağıdır. Yatırım öncesi ya da yatırım sonrası gibi teşvik dönemleri seçilirken bir diğer önemli nokta ekonomik ve siyasi istikrardır, çünkü ekonomik ve siyasi istikrarın olmadığı ekonomilerde, hangi kademede uygulanırsa uygulansın teşviklerden istenen verim alınmaz. Teşvik edilecek yatırımların seçilmesi, her ne kadar seçimler kamu ihtiyaçlarına göre yapılmaktaysa da tepki ve eleştirilere açık olması bakımından hassas bir konudur.(Yerlikaya, 2010, s. 65)

1.4.1. Ekonomik Teşvikler

Ekonomik teşvikler, desteklenen ekonomik faaliyetlerin düşük maliyetli olmasını sağlayıp, üretim ve verimliliği üst düzeylere taşıyarak karlılık oranını arttırmaya yönelik sağlanan desteklerdir. Faiz oranı düşük krediler, insan kaynakları faaliyetleri, düşük fiyatlı hammadde ve enerji girdisi sağlayıcı faaliyetlerle Özel Amortisman Uygulamaları, KDV Muafiyeti bu destek grubuna girmektedir. (Durman ve Önder, 2006, s. 43).

1.4.2. Mali Teşvikler

Bu teşvikler; vergi yükümlülüklerini azaltarak büyük ölçekli mali hedeflere ulaşabilmek amacıyla, kanunlarda devlet eliyle değişiklik yoluyla belirli faaliyetlere uygulanan vergisel imtiyazlar olarak tanımlanabilir.

Vergisel teşvikler, kurumlar vergisinde indirim ve istisna uygulamaları, vergi tatili, hızlandırılmış amortisman, yatırım vergi kredisi, yurtdışından alınan makine ve teçhizatlar için KDV ve gümrük vergisi istisnası gibi çok sayıda araçla uygulanmaktadır. Yapılan araştırmalara göre kurumlar vergisi indirimi ve vergi eritemeleri uygulamada en fazla kullanılan vergisel teşviklerdir.

Yatırım indirimleri, gümrük taksitlendirilmesi, hızlandırılmış amortisman, özel reeskont kredi faiz oranları, gümrük vergisi iadeleri, bina ve teçhizat yatırım

sübvansiyonu, bina vergisi istisnaları, SGK prim indirimi bunları takip eden teşvik araçlarından bazılarıdır.(Atamer, 2015, s. 35)

1.4.3. İdari ve Teknik Teşvikler

Bu teşvikler; ürün tanıtımlarında kullanılmak üzere açılan fuar, sergi, fikri-sınai mülkiyet haklarının (patent, know how ve lisans hakları gibi) sağlanması, nitelikli personel istihdamı konusundaki yardımları kapsamaktadır. (Ar, 2009, s. 13)

Bu kapsamda Ar-Ge harcamalarının desteklenmesi, yabancı uyruklu teknik eleman çalıştırma şansının yanında işgücünden elde edilen verimin artırılmasına yönelik teşvikler de bu kapsamda değerlendirilebilir. (Çiloğlu, 1996, s.14)

1.5. VERİLİŞ ŞEKİLLERİNE GÖRE TEŞVİKLER

Veriliş şekillerine göre teşvikler, nakdi ve nakdi olmayan teşvikler olmak üzere iki başlıkta incelenebilir.

1.5.1. Nakdi Teşvikler

Nakdi teşvikler, 80 li yılların sonlarına doğru uygulamaya konan, devlet eli ile kontrol ve koordinesi yapılan bir fon veya bütçeden, gelişmekte olan sektörlerdeki yatırımların finansmanına doğrudan katkıda bulunularak gerçekleştirilen bir teşvik türüdür.

Nakdi teşvikler iki şekilde uygulanmıştır; Bunlardan ilki hibe türü doğrudan nakit teşvikler, diğeri ise uygun koşullu kredilerdir. (Öztopraktan, 2006, s. 47)

Nakdi Teşvikler; işletmelere direkt parasal destek sağlama amacıyla verilen teşviklerdir. Bu teşvikler hibe şeklinde de geri ödemeli olarak da verilebilir. (Coşkun, 2016, s. 34)

Bu teşvikler direkt hibe şeklinde değil de prim şeklinde de olabilir. Bunun yanı sıra doğrudan varlık alımına yönelik olabileceği gibi gelir sağlayıcı destekler de olabilir.

Hibe teşviklerine KOSGEB tarafından verilen başlangıç sermayesi desteği örnek verilebilir.

Karşılıklı parasal teşvikler, devletin bazı sektör ve üretim kollarında çalışan işletmelere, piyasa faiz oranlarından daha düşük oranlı faizlerle sağladığı kredi

desteğidir. Kredi teşvikleri, faiz oranı düşük yardım gibi olabilir ya da faizsiz vade sonu sadece anapara ödenmesi şeklinde olabilir. Bu teşviklere KOSGEB kredi faiz desteği verilebilir.

1.5.2. Nakdi Olmayan Teşvikler

Nakdi olmayan teşvikler, finansman bakımından, işletmelere avantaj ve kolaylıklar sağlayan, genellikle maliyetleri azaltan veya tamamen ortadan kaldıran bir takım ayrıcalıklardır.

Bu teşvik türünde devlet kasasından herhangi bir ödeme yapılmamakta, fakat devlet birtakım gelirlerinden vazgeçmektedir. Daha çok mentörlük, danışmanlık, yer tahsisi vb. nakdi unsur içermeyen teşviklerdir. (Paçacı, 2011, s. 18)

1.6. VERİLİŞ AMAÇLARINA GÖRE TEŞVİKLER

Teşvikler verilmiş amaçlarına göre sektörel, bölgesel ve spesifik teşvikler olarak sınıflandırılabilir. (Durman ve Önder, 2007, s. 15)

1.6.1. Bölgesel Teşvikler

Bölgesel Teşvik programlarının amacı, sosyal ve ekonomik anlamda geri kalmış bölgelerin kalkınmasına yönelik olarak bölge şartları göz önünde bulundurularak, bu bölgelere özgü politikalar oluşturulmasıdır.

Bu kapsamda 2012 yılından beri uygulanmakta olan teşvik politikalarında daha net bir şekilde bölgesel ayrımlar yapılmış, bölge şartları ve ihtiyaçları göz önünde bulundurularak uygulanacak teşviklerin verimliliğinin artırılmaya yönelik tedbirler alınmıştır.

Ülkemizdeki farklı bölgesel koşullara bağlı olarak bölgesel dengesizliklerin ortadan kaldırılması, gelişmişlik düzeyi farklılıklarının azaltılması, adil gelir dağılımı vb. ekonomik, sosyo-kültürel farklılıkların ortadan kaldırılması amacıyla uygulanan bu teşvikler hem bu farklılıkları ortadan kaldırmaya hem de üretimin, istihdamın artmasına katkı sağlamaktadır.

İllerin buldukları bölge itibarıyla desteklerden yararlanabilecekleri sektörler ilgili teşvik mevzuatında belirtilmiştir. Bu sektörler itibarıyla, 2012/3305

BKK Ek-2A da belirtilen ilin bulunduğu bölge şartlarını yerine getirmesi halinde aşağıdaki desteklerden yararlandırılabilir. (Oyman, 2013, s. 61)

Tablo 1: Teşvik Destek Unsur ve Oranları

Destek Unsurları		1	2	3	4	5	6
KDV İstisnası		✓	✓	✓	✓	✓	✓
Gümrük Vergisi Muafiyeti		✓	✓	✓	✓	✓	✓
Vergi İndirimi Yatırıma Katkı Oranı (%)	OSB Dışı	15	20	25	30	40	50
	OSB İçi	20	25	30	40	50	55
Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği	OSB Dışı	2 Yıl	3 Yıl	5 Yıl	6 Yıl	7 Yıl	10 Yıl
	OSB İçi	3 Yıl	5 Yıl	6 Yıl	7 Yıl	10 Yıl	12 Yıl
Yatırım Yeri Tahsisi		✓	✓	✓	✓	✓	✓
Faiz Desteği		YOK	YOK	✓	✓	✓	✓
Gelir Vergisi Stopajı Desteği		YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	10 Yıl
Sigorta Primi İşçi Hissesi Desteği		YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	10 Yıl

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı

Tablodan da görüldüğü üzere yatırım teşvik oranlarının en yüksek olduğu bölgeler bölgesel gelişmişlik düzeyinin en az olduğu bölgelerdir.

Farklı bölgelerdeki iller arasında gerek üretim gerek ihracat konularında ciddi farklılıklar gözlemlendiği için bahsedilen konularda dezavantajlı olarak görülen bölgelerde yatırımın artmasını sağlamak adına verilen teşvikler daha yüksek oranlı olmuştur. Bölgesel teşvikler aracılığıyla bu farklılıklar ortadan kaldırılmaya, bölgesel dengersizlikler ortadan kaldırılmaya çalışılmaktadır.

1.6.2. Sektörel Teşvikler

Devlet tarafından öncelikli olarak belirlenen sektörlerle verilen teşviklere sektörel teşvikler adı verilir. (Ar, 2009, s. 13)

Teşviğin verilmiş amacı; belirli bir sektörün gelişmesini ve bu geliştiği konulardaki ilerleyişinin süreklilik kazanmasıdır.

1.6.3. Spesifik Teşvikler

Bu teşvik kapsamında ise özellikle seçilmiş bir alandaki problemin ya da farklı bir problemin çözülmesine yönelik verilen, nakdi ve nakdi olmayan teşviklerin tamamı yer almaktadır. İhracat teşvikleri spesifik teşvik sınıfına girmektedir. (Durman ve Önder, 2007, s. 16)

1.6.4. Büyük Ölçekli Yatırım Teşvikleri

Büyük ölçekli yatırımların teşviğinde Ar-Ge ve teknolojik faaliyetlerini arttıran, uluslararası rekabet edilebilirlik oranını arttıracak firmaların yapacakları yatırımlar teşvik edilmektedir. Dünya pazarlarında rekabet edebilecek düzeyde ileri teknoloji, Ar-Ge kapasitesinin geliştirilmesi büyük ölçekli yatırımların ve desteklenecek sektörlerin belirlenmesindeki en önemli kriter olmuştur.

Bölgesel destek başlıklarının tamamı büyük ölçekli yatırımlarda da geçerli olup sadece oranlar ve sektörler değişkenlik göstermektedir. Büyük ölçekli yatırım teşviği almaya hak kazanan bir yatırım, bir alt bölgesindeki bölgesel teşvikleri de almaya hak kazanıyorsa bölgesel teşvik unsur ve kuralları uygulanmaktadır.

Aşağıdaki tabloda “Büyük Ölçekli Yatırımlar” kapsamında desteklenecek sektörler ve en düşük yatırım tutarları belirtilmiştir.

Tablo 2: Büyük Ölçekli Yatırımlarda Yatırım Konuları ve Destek Miktarları

Büyük Ölçekli Yatırımlar		
	Yatırımın Konusu	Asgari Sabit Yatırım Tutarı (Milyon TL)
1	Rafine Edilmiş Petrol Ürünleri İmalatı	1.000
2	Kimyasal Madde ve Ürünlerin İmalatı	200
3	Liman ve Liman Hizmetleri	
4	a) Motorlu Kara Taşıtları Ana Sanayi	200
	b) Motorlu Kara Taşıtları Yan Sanayi	50
5	Demir Yolu ve Tramvay Lokomotifleri ve/veya Vagon İmalatı	50
6	Transit Boru Hattıyla Taşımacılık Hizmetleri	
7	Elektronik Sanayi	
8	Tıbbi Alet, Hassas ve Optik Aletler İmalatı	
9	İlaç Üretimi	
10	Hava ve Uzay Taşıtları ve/veya Parçaları İmalatı	
11	Makine (Elektrikli Makine ve Cihazlar Dâhil) İmalatı	
12	Madencilik (Metal Üretimi Dâhil)	

Kaynak: <http://www.invest.gov.tr/tr/TR/investmentguide/investorguide/Pages/Incentives.aspx>

Büyük Ölçekli Yatırım Teşvik Uygulamaları çerçevesinde verilen desteklerin oran ve süreleri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 3: Büyük Ölçekli Yatırım Teşvik Uygulamaları Çerçevesinde Verilen Desteklerin Oran ve Süreleri

Büyük Ölçekli Yatırım Teşvik Uygulamaları									
Teşvik Unsurları		Bölge							
		I	II	III	IV	V	VI		
KDV İstisnası		✓							
Gümrük Vergisi Muafiyeti		✓							
Vergi İndirimi	Vergi İndirim Oranı (%)	50	55	60	70	80	90		
	İndirimli Vergi Oranı (%)	10	9	8	6	4	2		
Yatırıma Katkı Oranı (%)	OSB dışı	25	30	35	40	50	60		
	OSB içi	30	35	40	50	60	65		
Sosyal Sigortalar Prim Desteği (İşveren Payı)	Destek Süresi	OSB dışı		2 yıl	3 yıl	5 yıl	6 yıl	7 yıl	10 yıl
		OSB içi		3 yıl	5 yıl	6 yıl	7 yıl	10 yıl	12 yıl
	Destek Üst Sınırı (%)	OSB dışı	3	5	8	10	11	Sınır yok	
		OSB	5	8	10	11	Sınır	Sınır	

			ıçı					yok	yok
Arazi Tahsisi			✓						
Sosyal Sigortalar									
Prim Desteği (Çalışan Payı)			YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	10 yıl	
Gelir Vergisi Stopajı İndirimi			YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	10 yıl	

Kaynak:<http://www.invest.gov.tr/tr/TR/investmentguide/investorguide/Pages/Incentives.aspx>

Tablo 4: Büyük Ölçekli Yatırım Teşvik Uygulamaları Kapsamında Yatırım / İşletme Dönemlerinde Uygulanabilir Yatırıma Katkı Oranı

Büyük Ölçekli Yatırım Teşvik Uygulamaları Kapsamında Yatırım / İşletme Dönemlerinde Uygulanabilir Yatırıma Katkı Oranı		
Bölge	Yatırım Dönemi	İşletme Dönemi
I	% 0	% 100
II	% 10	% 90
III	% 20	% 80
IV	% 30	% 70
V	% 50	% 50
VI	% 80	% 20

Kaynak:<http://www.invest.gov.tr/tr/TR/investmentguide/investorguide/Pages/Incentives.aspx>

OSB lerde yapılan yatırımlarla aynı sektördeki en az 5 şirketin biraraya gelerek yaptıkları entegrasyon yatırımları, vergi indirimi ve SGK işveren payı açısından bir alt bölgeye sağlanan desteklerden faydalanabilmektedir.

1.6.5. Stratejik Yatırım

Gerçekleşen yatırımlar sonucunda katma değeri %40 ın üzerinde çıkan (rafineri ve petrokimya ürünlerinde bu şart bulunmamaktadır) , sabit yatırım tutarı 50 milyon TL nin altında olmayan ve son bir yıl içerisindeki ithalat tutarı toplamının 50 milyon doların altına düşmediği yatırımların desteklendiği bir teşvik türüdür. (Küçükkahraman, 2013, s. 23)

Bununla beraber yurtiçinde üretilen ürün toplam kapasitesinin ithalattan az olması şartı aranmaktadır.

Stratejik Yatırım Teşvik Uygulamaları çerçevesinde verilen desteklerin oran ve süreleri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 5: Stratejik Yatırım Teşvik Uygulamaları Çerçevesinde Verilen Destek Oran ve Süreleri

Teşvik Unsurları		Bölge					
		I	II	III	IV	V	VI
KDV İstisnası					✓		
Gümrük Vergisi Muafiyeti					✓		
Vergi İndirimi	Vergi İndirim Oranı (%)				90		
	İndirimli Vergi Oranı (%)				2		
Yatırıma Katkı Oranı (%)					50		
Sosyal	Destek				7 yıl		

Sigortalar	Süresi	(6.bölge için 10 yıl)	
Prim Desteği (İşveren Payı)	Destek Üst Sınırı (%)	15 (6.bölge için sınır bulunmamaktadır)	
Arazi Tahsisi		✓	
Faiz Oranı Desteği	Yerli Krediler (puan)	5	5
	Dövizli Endeksli Krediler (puan)	2	2
	Maksimum Destek Tutarı (*)	50 milyon TL	50 milyon TL
Sosyal Sigortalar Prim Desteği (Çalışan Payı)	10 yıl (6.bölgede gerçekleştirilecek yatırımlar için)		
Gelir Vergisi Stopajı İndirimi	10 yıl (6.bölgede gerçekleştirilecek yatırımlar için)		
KDV İadesi	✓ (500 milyon TL'nin üzerindeki stratejik yatırımların inşaat harcamaları için)		

*Yatırım tutarının % 5'i aşmamak kaydıyla

Stratejik Yatırım Teşvik Uygulamaları Kapsamında Yatırım / İşletme Dönemlerinde Uygulanabilir Yatırıma Katkı Oranı

Bölge	Yatırım Dönemi	İşletme Dönemi
I, II, III, IV, V	% 50	% 50
VI	% 80	% 20

Kaynak:<http://www.invest.gov.tr/tr/TR/investmentguide/investorguide/Pages/Incentives.aspx>

İKİNCİ BÖLÜM

YATIRIM TEŞVİKLERİ VE DEVLET DESTEKLERİ

2.1. YATIRIM TEŞVİKLERİ KAVRAMI VE AMACI

Yatırım teşviklerini kısaca; ülke hükümetlerinin yatırımcılara, yatırım projesi olarak değerlendirilen bir projenin öncelikle bölgesel farklılıkları ortadan kaldırmak ve yatırım miktarını artırmak maksadıyla, projenin büyüklük, sektör ve bölgesini değiştirmek ve iyileştirmek suretiyle sağladığı mali faydalar olarak tanımlamak mümkündür.

UNCTAD'ın tanımına göre ise; hükümetler tarafından, belirli sektör gruplarını belirli kalıplarda davranmaya yönlendirmek üzere sağlanan, ölçülebilen her türlü mali avantajdır.

OECD ise yatırım teşviklerini şöyle tanımlamaktadır; "bir yatırımın maliyetini veya potansiyel kârını etkileyerek veya yatırımla ilgili risklerini değiştirerek yatırımın büyüklüğünü, bölgesini ve sektörünü etkilemek için hazırlanan hükümet önlemleridir."(Günay, 2009, s. 41)

Gelişmekte olan ülkelerde mali kalkınmanın temel koşulu, yatırım hacmini artırmak ve yatırımlardan azami sosyal faydayı sağlamaktır. Günümüzde, toplam yatırımların yüzde yirmisi kamu, yüzde sekseni de özel sektör tarafından yapılmaktadır. Bu ise devletin yatırımcılara destek olmasını zorunlu kılmaktadır. Halk arasında kısaca "teşvikler" olarak bilinen ve günümüzdeki adı ile "Yatırımlarda Devlet Yardımı" olarak ifade edilen bu teşvikler, zaman zaman yayınlanan kararnameler ve tebliğlerle belirlenmektedir.

Yatırımlarda devlet yardımının amacı, kararnamede şu şekilde açıklanmıştır: "Bu karar; kalkınma planı ve yıllık programlara uygun, istihdamı artırıcı, bölgeler arası dengesizlikleri giderici özelliklere sahip, döviz kazandırıcı faaliyetlere dönük, ileri ve uygun teknoloji getiren, uluslararası rekabet gücü sağlayan yatırımların; desteklenmesi amacını taşır."(Günay, 2009, s. 23)

Yatırım teşviklerinin amacı, hükümetler tarafından uygulanan kalkınma planları ve yıllık planlar çerçevesinde, ulaşılmaya çalışılan hedefler ışığında,

tasarrufların yüksek katma değerli yatırımlara yönlendirilmesi, nitelikli iş gücünün artırılması, yatırım kararlarının devamlılığının ve sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması, ülkeye yabancı sermaye girişinin sağlanması, bölgeler arası gelişim farklarının ortadan kaldırılmasıdır. (Yerlikaya, 2010, s. 71)

2.1.1. Yatırım Teşviklerinin Veriliş Nedenleri

Yatırım teşvikleri gelişmiş ülkelerde daha ziyade ölçek ekonomileri ve yüksek sabit maliyetle piyasalara girişi özendirmek, Ar-Ge ve yüksek teknoloji çalışmaları yol açtığı olumlu dışsallıkları özendirmek, enformasyon asimetrisinin özellikle sermaye piyasalarında yol açtığı piyasa başarısızlıklarını düzeltmek amacıyla ve AB uygulamasında görüldüğü gibi bölgesel kalkınma farklılıklarını gidermek amacıyla verilmektedir. (Fransa'da hızlı tren, İngiltere'de Concorc projeleri gibi). Örneğin Avrupa Birliği (AB) bünyesinde çeşitli fonlar altında ve asıl olarak nakit yardımı, bağışlar ve sübvansiyonlu yatırım kredileri biçimindeki finansal desteklerin temel beş amacı, daha az gelişmiş bölgelerin geliştirilmesine katkıda bulunmak, yok olan sanayiler sonucu doğan işsizliği azaltmak, genç nüfusa iş yaratmak, kırsal gelişme, tarım ve ormancılığın geliştirilmesi, Ar-Ge çalışmalarının teşvik edilmesidir.

Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde ise, yatırım teşviklerinin nedenlerinin başında yetersiz sermaye birikimi, yabancı sermaye girişi azlığı, bölgesel kalkınma farklılıkları, istihdam ve gelir yaratılması, ihracatın artırılması gibi nedenler gelmektedir.

Öte yandan, ünlü Maliyeci Wiseman teşvikleri tek başına ekonomik motiflerle açıklamamak gerektiğini, bu konuda politik beklenti ve çıkarların önemli olduğunu vurgulamaktadır. (Günay, 2009, s. 34)

2.1.2. Yatırım Teşviklerinin Türkiye Ekonomisindeki Yeri

Cumhuriyetten öncesinden beri uygulana gelen teşvik politikaları uygulamaları günümüze kadar oldukça çok değişikliklere uğramıştır. Bu süreç içerisinde gerçekleştirilen teşvik uygulamaları Kalkınma Planları ve Yıllık Programlarla belirlenen mevzuatlarla yürütülmüştür ve yürütülmektedir.

Tablo 6’da 2014-2018 yılları arasında Türkiye genelinde verilen toplam teşvik belgelerinin sektörel dağılımı gösterilmektedir. Yatırımı teşvik etmek amacıyla verilen belge sayısı son 5 yıllık dönemde sektörler göre incelenecek olursa, verilen belge sayısı olarak ilk sırayı hep imalat sektörünün aldığı görülecektir.

Genel itibariyle 2016 yılından 2017 yılına geçiş sürecinde tüm sektörlerde verilen belge sayısında ciddi bir artış görülmekle birlikte özellikle imalat ve hizmet sektörlerindeki artış oranının bir önceki yıla göre %50 nin üzerinde bir artmış olduğu görülmektedir. Yine aynı dönemde tüm sektörler toplamında da yine %50 oranında bir artış söz konusu olmuştur.Son dönemde (2018) ise enerji sektöründe verilen belgelerde bariz bir düşüş gözlenirken diğer sektörlerde genel itibariyle artış devam etmiştir.

Tablo 6: Verilen Yatırım Teşvik Belgelerinin Sektörel Dağılımı (Adet)

Yıllar	Tarım	Madencilik	İmalat	Enerji	Hizmetler	Toplam
2014	92	154	2013	263	1249	3771
2015	147	128	1828	836	1488	4427
2016	133	94	1773	1844	1223	5067
2017	243	173	2869	2255	1866	7406
2018	281	166	3250	619	1598	5914

Kaynak: Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı

Tablo 7: Teşvik Edilen Yatırımların Bölgelere Göre Dağılımı

Yıllar	Marmara	İç And.	Ege	Akdeniz	Karadeniz	Doğu And.	G. Doğu Anadolu	Muhtelif	Toplam
Belge Sayısı (Adet)									
2014	1.121	628	540	458	302	213	492	17	3.771
2015	1.033	923	671	631	343	239	575	12	4.427
2016	1.040	1.138	916	728	367	279	581	18	5.067
2017	1.649	1.481	1.266	891	591	541	963	24	7.406
2018	1.768	945	824	680	445	359	878	15	5.914
İstihdam(Kişi)									
2014	45.328	23.401	19.672	20.947	10.756	5.908	23.246	95	149.353
2015	40.683	22.055	18.434	21.403	9.840	6.988	23.289	1.442	144.134
2016	41.694	15.732	18.079	13.307	12.045	7.858	24.507	434	133.656
2017	58.184	32.651	31.416	23.522	19.811	18.676	41.873	540	226.673
2018	87.675	27.413	26.443	20.648	16.071	23.602	51.890	1.265	255.007

Kaynak: Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı

Tablo 7’de Türkiye’de 2014-2018 yılları arasında bölgelere göre teşvik edilen yatırımlara verilen belge adetleri ve istihdam edilen kişi sayıları yer almaktadır.

Buna göre bu beş yıllık dönemde ilk sırayı hem verilen belge adedinde, hem de istihdam edilen kişi sayısında hep Marmara Bölgesinin aldığı görülmektedir. Marmara Bölgesini, Ege ve İç Anadolu Bölgeleri takip etmiştir. Bunun yanı sıra bu dönemde hem verilen belge adedinde, hem de istihdam edilen kişi sayısında her yılda Doğu Anadolu bölgesinin en düşük düzeyde olduğu görülmektedir.

Tabloya göre en dikkat çeken husus ise 2017 yılında tüm bölgelerde hem verilen belge sayıları hem de istihdam edilen kişi sayılarında çok ciddi bir artış olduğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde bu dönemde %40 in üzerinde bir artış olduğudur.

Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki artışlardaki en önemli faktörün bölgeler arası farklılıkların giderilmesine yönelik verilen teşviklerin son dönemde yoğunlaştırılmış olması olarak yorumlanabilir.

Tablo 8: Verilen Teşvik Belgelerinin Yatırımların İçeriklerine Göre Dağılımı (Adet)

Yıllar	Komple Yeni	Tevsi	Diğer	Toplam
Belge Sayısı (Adet)				
2014	2.392	1025	354	3.771
2015	3.113	950	364	4.427
2016	3.790	932	345	5.067
2017	5.345	1533	528	7.406
2018	3.662	1.733	519	5.914
Sabit Yatırım (Milyon TL)				
2014	47.007	16.413	4.638	68.058
2015	74.468	19.550	6.694	100.712
2016	59.771	20.405	9.893	90.069
2017	144.465	26.515	9.992	180.972
2018	80.821	59.615	16.860	157.296
İstihdam (Kişi)				

2014	115.288	29.921	4.144	149.353
2015	108.492	29.624	6.018	144.134
2016	103.064	25.046	5.546	133.656
2017	177.547	40.874	8.252	226.673
2018	182.063	66.105	6.839	255.007

Kaynak: Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı

Tablo 8'de Türkiye'de 2014-2018 arası dönemlerde verilen teşvik belgelerinin yatırımların içeriklerine göre sayıları yer almaktadır. Tabloya göre 2017 yılına kadar verilen belge sayısı, sabit yatırım tutarı ve istihdam sayıları sürekli olarak artarken 2018 yılında tevsi yatırımlara yönelik verilen belge adedi, sabit yatırım tutarı ve istihdam rakamlarında ciddi bir artış yaşandığı görülmektedir. Bu da gösteriyor ki 2017 yılına kadar yeni yatırımların büyük bir kısmı tamamlanmış, 2018 yılında ekonomik genişleme ve üretimin artırılmasına, istihdama yönelik devlet destekleri arttırıldığı için mevcut yatırımlardaki sabit yatırım tutarları ve istihdam oranları ciddi şekilde artış göstermiştir.

2.2. VERGİSEL TEŞVİK KAVRAMI

Vergisel teşvik kavramı; belirli sektörlerde ekonomik daralmayı ortadan kaldırmaya yönelik, devlet tarafından vergi yükünün azaltılması, ertelenmesi veya tamamen ortadan kaldırılması yoluyla, ekonomik hedeflere ulaşmak maksadıyla yapılan kolaylık ve ayrıcalıklar olarak tanımlanmaktadır. (Dürüs, 2005, s. 21)

Hükümetler tarafından belirli dönemlerde ulaşılmak istenen makroekonomik hedefler doğrultusunda, vergi sistemi içerisinde yer alan araç ve gereçlerle vergi yükünün azaltılarak veya tamamen ortadan kaldırılarak ekonomik genişleme sağlama çabalarının tümü vergi teşvikleri olarak tanımlanabilir. (Baştürk, 2012, s. 6)

Vergi teşviklerini devlet açısından bir vergi gideri olarak gören teorisyenler de vardır. Bu teorisyenlere göre vergi kanunlarındaki muafiyet, indirim, istisna ve farklı oran uygulamaları, ekonomik amaçlara ulaşabilmek adına devlet açısından vergi gideri olarak görülmektedir. Bu görüşe göre; makine ve araç alımlarında uygulanan yatırım kredisi, bankalar tarafından kullanılan krediler için ayrılan

şüpheli alacak karşılıkları ve tasarruf sandıkları tarafından ayrılan karşılıklar birer vergi gideridir.

Başka bir ifade ile vergi teşvikleri, işletmelerin belirli bir sektöre yatırım yapmalarını sağlamak amacıyla üzerlerindeki vergi yükünü azaltmaktır. Başlangıçta devletin en büyük gelir kaynaklarından biri olarak görülen vergilerde, indirim yapması veya vergilerden tamamen vazgeçmesi, devlet gelirlerinin azalması şeklinde yorumlanabilirken, uzun vadeli ekonomik planlar çerçevesinde bakıldığında, devlet tasarruflarının artan bir kısmının verimli yatırımlara yönlendirilerek ekonomik kalkınmayı hızlandırdığı ve devlete yük yerine gelir getirici kaynaklara dönüştüğü görülmektedir. (Günay, 2009, s. 51).

2.2.1. Vergisel Teşviklerin Etkinliği

Hükümetler tarafından belirli dönemlerde uygulanan teşvik programlarının etkin olabilmesi, verilen teşvik türünden bağımsız olarak uzun uzun vadede sağlayacağı faydanın, katlanılan maliyet veya vazgeçilen gelirden fazla olmasına bağlıdır. Teşvik programlarının etkinliği uzun vadeli fayda-maliyet analizleri raporlarına bağlı olarak değerlendirilebilir.

Farklı açılardan bakıldığında vergisel teşviklerin yatırım kararları üzerindeki etkilerinin az olduğu ve kaynak israfına yol açtığı düşünülürkeni diğer yandan bu teşviklerin doğru ve yerinde yapılan yatırımlarda kullanıldığında ekonomik canlanmayı sağladığı ve etkin olduğu görülmektedir.

Vergisel teşviklerin fayda-maliyet analizlerini yapmanın da pek çok zorlukları bulunmaktadır. Vergisel teşviklerin sadece kayıp olarak görülen vergi gelirlerinin yanında vergi teşviklerinden faydalanacak işletmelere tanınan ayrıcalıklar nedeniyle de bu programların işletilmesi, devletin yüklendiği idari ve sosyal maliyetler de ekstra maliyetler doğurmaktadır.

Dolayısıyla bu teşviklerin daha tam olarak ne kadar gelir kaybına neden olduğu bile tam olarak hesaplanamazken, ekstra maliyetlerinde eklenmesi, vergisel teşviklerin fayda-maliyet analizlerindeki maliyet kısmının daha da karmaşık bir hale gelmesine neden olmaktadır.

Bu maliyetlerin yanında, verilen teşviklerin faydalarının da hesaplanması gerekmektedir. Bu da maliyetlerin net hesaplanması kadar güçtür.

Örneğin, işletmelere sağlanan teşvikler sonucunda yapılan yatırımlar çerçevesinde sağlanan istihdamın yarattığı sosyal etki, bölge gelişmişlik düzeyine olan etkileri ve diğer sosyal etkiler sayısal bakımdan çok ölçülebilir değerler olmamaktadır.

Bu nedenlerden dolayı vergisel teşviklerin etkinliğini, doğrudan gözlemlenebilen veya vergisel teşvikli yatırımlar neticesinde işletmelerdeki istihdam sayısındaki artış, kapasite artırımı vb. nicelik olarak ölçülebilen fayda ve maliyetlerle ölçülebilmektedir.

Genel itibariyle bakıldığında vergi veya yatırım teşvikleri, yatırımları doğrudan etkileyen bir unsur olmaktan ziyade, yapılacak olan yatırımlar veya mevcut yatırımlardaki iyileştirmeleri kapsamaktadır.

Yatırımlara tanınan vergi teşvikleri; düşük oranlı kurumlar vergisi, gelir vergisi muafiyeti, yatırım indirimi, vergi tatili ve hızlandırılmış amortisman olarak sıralanabilir. Bunlara gümrük vergileri, KDV istisnası ve serbest bölge istisnaları da katılabilir.

Bu önlemlerin hepsinde, işletmelere vergi avantajı sağlama yoluyla ek bir yarar sağlamak, yurtdışında düşük vergi oranlarına tâbi kalan işletmelerin yurtiçinde maruz kaldıkları yüksek vergi yükünü hafifletme suretiyle yurtiçi yatırımları özendirmek, sermayenin enflasyon karşı korunmasına yardımcı olmak düşüncesi vardır. (Günay, 2009, s. 54)

2.2.2. Vergisel Teşviklerin Amaçları

Bu teşvikler çeşitli amaçlar doğrultusunda kullanılmaktadır. Bu amaçların başında yatırımların teşviği ve yurtdışı sermaye yatırımlarının yurtiçine çekilmesi gelmektedir. Lakin bu iki genel amaç dışında da kullanılan vergi teşvikleri bulunmaktadır.

Bu gerekçelerin başında istihdamın artırılması, işsizlik oranının düşürülmesi, belirli sektörlerde kümelenmenin oluşması ve belirli faaliyet sektörlerinin teşviki, bölgesel gelir ve kalkınmışlık farklılıkların azaltılması gelmektedir.

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde günümüz koşullarında vergisel teşvik uygulamaları genel kabul gören bir kalkınma aracı olarak ekonomik planlar yapılırken önemli bir unsur olarak yer almaktadır. Global ekonomi düzeninde, yatırımlar sadece yurtiçindeki vatandaşların yatırımlarıyla sınırlı kalmamış, yabancı sermayenin de yatırım yapabilmesinin önü açılmıştır. Yabancı sermayeyi ülkeye getirmek ve yatırımları artırarak ekonomik büyüme hedeflerine bu sermayeleri de dahil ederek ulaşmaya çalışmak maksadıyla uygulanan vergi teşvikleri vazgeçilmesi zor ekonomi politikaları haline gelmiştir.(Baştürk, 2012, s. 10)

İktisat politikasının bir aracı ve ekonomik sonuçlar doğurabilen bir araç olarak, hükümetler tarafından gelişmesi istenen alanlarda vergi teşvikleri kullanılmaktadır. Bu konuda vergi yoluyla elde edilmesi beklenen amaçlar; Yatırımların teşviği, üretim ve tüketimin kısıtlanması yahut teşviği, , ödemeler dengesinin düzeltilmesi, tasarrufun teşviği ve yapılan tasarrufların ekonomik değere dönüşmesinin teşviğidir. (Dürüs, 2005, s. 16)

Ülkemizde uygulanan vergi teşvikleri, atasarrufların artırılarak sermaye biriminin istenilen düzeye çıkarılması, bu sermayenin de doğru yatırımlara yönlendirilmesi amacıyla kullanılmaktadır. Hükümetlerce uzun vadeli yapılan ekonomi planları dâhilinde kullanıldıklarında bu teşviklerin doğru yatırımlar sayesinde geri dönüşlerinin çok daha fazla olacağı beklenmektedir. (Baştürk, 2012, s. 11)

2.3. YATIRIM TEŞVİK UNSURLARI

Dünya genelinde uygulanan vergi teşvik politikaları ülkemizde de son dönemde, ülkemizde de sıklıkla başvurulan bir yatırım teşvik aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. 1960 yıllardan itibaren uygulanan planlı kalkınma programları çerçevesinde, özel sektöre yönelik finansal teşvikler, vergisel teşvikler, faiz indirimleri vb. birçok mali teşvik uygulanmış ancak 1990 lı yıllarda imzalanan Gümrük Birliği Antlaşması ve yine bu dönemde uygulanmaya başlayan Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı ile beraber nakdi kredi ve yardımlar kaldırılarak vergisel teşvikler ağırlıklı olarak uygulanmaya başlanmıştır. (Dürüs, 2005, s. 56)

2.3.1. KDV İstisnası

Teşvik belgesi alan işletmeler, yurtiçi ve yurtdışından alacakları makina ve teçhizatlar kdv ödememektedir. Bu kapsamda alınacak makine ve teçhizatlar için KDV istisnası uygulanmaktadır.

2.3.2. Gümrük Vergisi Muafiyeti

Teşvik belgeli yatırımlar kapsamında, YTB sahibi işletmelerin yurtdışından temin ettikleri makina - teçhizatlar gümrük vergisinden muaf tutulmaktadır.

2.3.3. Vergi İndirimi

İşletmelerin yapmış oldukları yatırımın niteliğine göre dâhil oldukları yatırım teşvik kapsamında yatırıma katkı oranları nispetince gelir ve kurumlar vergisi, bu orana ulaşıncaya kadar indirimli olarak hesaplanmaktadır. Yatırıma katkı oranı, sabit yatırım tutarı toplamının vergi indirimine tabi oranını ifade eder.

2.3.4. Sosyal Sigortalar Prim Desteği (İşçi Payı)

Sadece 6. bölgede uygulanan bu destek teşvik belgeli yapılacak yatırımlar kapsamında uygulanmaktadır. İlave istihdamlarda asgari ücret üzerinden hesaplanan sgk işçi payı teşvik kapsamında tutulmakta ve devletçe ödenmektedir. SGK prim desteği için bir üst limit bulunmamakla birlikte 10 yıl süre ile geçerlidir.

2.3.5. Sosyal Sigortalar Prim Desteği (İşveren Payı)

YTB çerçevesinde yapılan yatırımlar kapsamında ilave istihdamlar için geçerli, SGK Primi İşveren Hisselinin Yatırım teşvik belgesi çerçevesinde yapılan yatırımlar ile sağlanan ek istihdam için yatırımcı tarafından ödenmesi gereken sigorta primi işveren hissesinin asgari ücrete karşılık gelen kısmının devlet tarafından karşılanmasıdır.

2.3.6. Gelir Vergisi Stopajı İndirimi

6. bölgede YTB li yatırımlar kapsamında istihdam edilen personellerin asgari ücrete denk gelen ücretleri kapsamında doğan gelir vergisi stopajının devletçe karşılanmasıdır. Bu destek için bir üst limit bulunmamakla birlikte azami süre 10 yıldır.

2.3.7. Faiz Oranı Durumu

YTB kapsamında minimum 1 yıl vadeli krediler için sağlanan bir destektir. Sabit yatırım tutarının en fazla %70 ine kadar kullanılabilen kredilere ilişkin ödenecek faiz/kâr paylarının belli bir kısmının devlet tarafından karşılanmasıdır.

2.3.8. Arazi Tahsisi

Maliye Bakanlığı tarafından belirlenen kriterler doğrultusunda YTB li yatırımlara, arazi bulunabilirliği ve uygunluğuna bağlı olarak yer tahsisinde bulunulmasıdır. Yatırım Yeri Tahsisinde; OSB ve Endüstri Bölgelerinde yer olmaması, imar planının uygunluğun olması, Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkındaki Kararda belirtilen yatırım tutarı ve kapasitenin uygun olması şartları aranmaktadır.

2.3.9. KDV İadesi:

Stratejik Yatırımlar kapsamında gerçekleştirilen ve sabit yatırım tutarı en az 500 Milyon TL olan yatırımlar kapsamında gerçekleştirilen Bina-inşaat harcamaları için yapılan KDV ödemeleri iade edilmektedir.

2.4. TEŞVİK VE DESTEK VEREN KURUMLAR VE TEŞVİKLERİ

2.4.1. KOSGEB (Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı) Destekleri

Küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin sanayiye kazandırılması, rekabet güçlerinin artırılması, ar-ge çalışmalarına devlet eliyle destek verilerek ithal ikamesi ürün geliştirmelerinin önünün açılması, ihracat yapabilmelerinin önünün açılması maksatlarıyla KOSGEB tarafından çeşitli destekler verilmektedir.

2.4.1.1. Girişimcilik Destekleri

Bu programın amacı; girişimcilik kültür ve bilincinin, kamu tarafından desteklenerek ülke genelindeki istihdam ve ekonomik kalkınma problemlerinin çözümüne katkı sağlamaktır.

Bu program çerçevesinde Uygulamalı Girişimcilik Eğitimi, Yeni Girişimci Desteği, İŞGEM Desteği ve İş Planı Ödülü başlıkları altında destekler verilmektedir.

2.4.1.1.1. Uygulamalı Girişimcilik Eğitimi

Girişimci adaylarının kuracakları işletmelerin uygun bir iş planı çerçevesinde kurulması ve sürdürülebilir bir yapı kurulmasına yönelik olarak, KOSGEB ya da KOSGEB’çe onaylanan kurum ve kuruluşlar tarafından verilen eğitimleri kapsamaktadır. Bu eğitimler KOSGEB tarafından, kendi işini kurmak isteyen kişiler, genç girişimciler, kadın girişimciler ya da yükseköğretim kurumu öğrencileri gibi farklı hedef kitlelere yönelik uygulanabilir.

2.4.1.1.2. Yeni Girişimci Desteği

Uygulamalı girişimcilik eğitimlerini tamamlamış ve kendi işyerini açmış olan ayrıca kurulan işletmenin en az %30 oranında kurucu ortağı olan girişimciler bu destekten yararlanabilirler. Girişimci işletmelerin bu destekten faydalanabilmeleri için başvuru tarihinden en fazla iki yıl önce kurulmuş olması ve daha önce bu başlıkta destek almamış olması gerekmektedir.

Bu destek kapsamında idare tarafından girişimci işletmelere İşletme kuruluş desteği, kuruluş döneminde temin edilecek makine - teçhizat, yazılım ve ofis donanımları desteği, işletme giderlerine ait destekler başlıkları altında üst limiti 50.000 TL olmak üzere hibe, sabit yatırım desteği başlığı altında ise üst limiti 100.000 TL ye kadar faizsiz kredi kullanma imkânı sunulmaktadır. Söz konusu destekler 1. ve 2. Bölgelerde %60 oranında desteklenirken 3, 4, 5 ve 6. bölgelerde %70 oranında desteklenmektedir. Girişimcinin kadın, engelli, gazi ve 1.derece şehit yakını olması durumunda desteklere ilave olarak %20 eklenmektedir.

Sabit Yatırım Desteği 100.000 tl üst limitli kredilerin geri ödemeleri destekğin başladığı tarih itibariyle 30 ay geri ödemesiz sonrasında 3 aylık periyotlarda 8 eşit taksitte ödenebilecektir.

2.4.1.1.3. İş Geliştirme Merkezi Desteği (İŞGEM)

İŞGEM bünyesinde bulunan işletmelere;

- İş geliştirme danışmanlığı (Mentorluk)
- Finansal ve mali kaynaklar ulaşma imkânı
- Ortak ofis ve ortak kullanım laboratuvarları

- Ofis ekipmanlarına ulaşım imkânları

gibi konularda destek veren, yapısal olarak işletmelerin en hassas oldukları dönem olan kuruluş yıllarını rahat bir şekilde geçirmelerine olanak tanıyan “Kuluçka İşletmeler veya İşletme Fidanlığı” diye de tanımlanan merkezlerdir.

İŞGEM başvurusu mahalli idareler (belediyeler gibi), üniversiteler, özel idareler, meslek kuruluşları tarafından KOSGEB’e yapılabilmektedir. Destekten yararlanabilmek için KOSGEB ten İŞGEM isim kullanım hakkının alınmış olması gerekmektedir.

Bu destek başlığı altında yeni kurulacak İŞGEM ler için bina tadilatları, mobilya – donanım ve personel giderleri için hibe şeklinde toplam 650.000 TL destek verilmektedir. Söz konusu destekler 1. ve 2. Bölgelerde %60 oranında verilirken 3., 4., 5. ve 6. bölgelerde %70 oranında verilmektedir. Kuruluş dönemi faaliyetlerinin sözleşme tarihinden itibaren 18 aylık süreçte tamamlanmış olması gerekmektedir.

Mevcut İŞGEM ler için ise eğitim-danışmanlık hizmet giderleri, küçük tadilatlar, tanıtım, reklam, organizasyon ve personel giderleri için geri ödemesiz toplam destek miktarı 200.000 TL dir. Destekleme oranları yeni kurulacak İş Geliştirme Merkezleriyle aynı olmakla birlikte destek süresi en fazla 36 ay olarak belirlenmiştir.

2.4.1.1.4. İş Planı Ödülü

Üniversitelerde ayrı bir ders olarak okutulan ve örgün eğitim müfredatında yer alan “Girişimcilik” dersini almış ve kendi işletmesini kurmuş olan öğrenciler arasından, KOSGEB ve Yüksek Öğretim Kurumu işbirliğince düzenlenen iş planı yarışmalarında dereceye girenlerin faydalanabildiği destektir.

Bu kapsamda yarışmada birinci olan işletmelere 25.000 TL, ikinci olan işletmelere 20.000 TL ve üçüncü olan işletmelere 15.000 TL ödül verilmektedir.

2.4.1.2. Girişimciliği Geliştirme Destek Programı

Girişimciler tarafından yeni kurulan ve en hassas oldukları bu dönemlerde iş yürütme becerilerini geliştirme, mevcut girişimicilerle aralarındaki etkileşimi

arttırarak işbirliği ağını genişletmek gibi amaçlarla sunulmuş olan destek programıdır.

Bu program; Girişimcilik Eğitimi, Yeni Girişimci Programı, İŞGEM/TEKMER Programı ve İş Planı Ödülü olmak üzere dört ana destek kaleminden oluşur.

2.4.1.2.1. Girişimcilik Eğitimi

“Uygulamalı Girişimcilik Eğitimi” desteğindeki başvuru şartları ile aynı olup, temel amaç girişimcilik bilinç ve kültürünün yaygınlaşmasını sağlamaktır.

2.4.1.2.2. Yeni Girişimci Programı

“Geleneksel Girişimci Programı” ve “İleri Girişimci” olarak iki alt programdan oluşmaktadır. Bu programa girişimcilik eğitimlerini tamamlayan girişimcilerin kurmuş oldukları işletmeler ve İŞGEM/TEKMER’ de yer alan işletmeler başvurabilir. Girişimcilerin kurmuş oldukları işletmelerin, programa başvuru tarihi itibarıyla geçmiş 12 ay içerisinde kurulmuş olmaları, kurmuş oldukları işletmeye en az %50 oranında kurucu ortak olmaları ve bu programdan daha önce faydalanmamış olmaları gerekmektedir.

2.4.1.2.3. Geleneksel Girişimci Programı

Program kapsamında hibe şeklinde gerçek kişi statülü olan işletmeye 5.000 TL, sermaye statülü işletmeye 10.000 TL kuruluş desteği, performans desteği olarak da programın uygulama esaslarına göre 50.000 TL ye kadar toplamda üst limit 60.000 TL olmak üzere destek verilmektedir.

2.4.1.2.4. İleri Girişimci Programı

Programın amaç ve hedefi, ülkemizin stratejik hedef ve önceliklerine uygun olarak, sanayide dijitalleşme sürecine katkı sağlayacak, yenilikçi orta yüksek ve ileri teknoloji seviyesindeki sektörler ile üretim alanında faaliyet gösteren işletmelerin sayılarının artırılması ve bu işletmelerde istihdamın artırılmasıdır.

Bu program çerçevesinde; kuruluş desteği, performans desteği, makine-teçhizat ve yazılım desteği, mentörlük ve işletme koçluğu destekleri başlıkları altında, azami 370.000 TL geri ödemesiz çeşitli destekler verilmektedir.

2.4.1.2.5. İş Planı Ödülü

Girişimcilik destek programındaki iş planı ödülü başlığındaki şartlar bu program için de geçerlidir.

2.4.1.3. İŞGEM/TEKMER Programı

Ön kuluçka, kuluçka ve kuluçka sonrası süreçlerde finansal kaynaklara erişim, iş geliştirme, danışmanlık-mentorluk, ortak kullanım ofisleri, çalışma ortamı vb. hizmetlerin sağlandığı “İş Geliştirme Merkezleri (İŞGEM)” ve “Teknoloji Geliştirme Merkezleri (TEKMER)” gibi yapılara uygunluğu KOSGEB ce belirlenen kuluçka merkezlerine yönelik verilen desteklerin yer aldığı destek programıdır.

Program kapsamında mobilya-donanım, ortak kullanıma yönelik makine-teçhizat giderleri, yazılım lisans bedeli veya zaman sınırlı lisans kullanım bedelleri, personel giderleri, eğitim – danışmanlık, organizasyon ve tanıtım giderleri için azami 2.800.000 TL hibe, azami 1.000.000 TL geri ödemeli destek verilmektedir. Söz konusu programda destek oranı %75 olup, taahhütnamenin verildiği tarih itibariyle toplam destek süresi 5 yıl olarak belirlenmiştir.

2.4.1.4. Ar-Ge, Teknolojik Üretim ve Yerlileştirme Destekleri

Bu programda temel amaç, küçük ve orta büyükteki işletmelerin, araştırma ve geliştirmeye dayalı, katma değeri yüksek, yenilikçi teknolojiler kullanarak üreteceği ürünlerin ticarileştirilmesi, bu girişim ve girişimcilerin desteklenmesidir.

Program kapsamında; “Ar-Ge ve İnovasyon Destek Programı”, “Endüstriyel Uygulama Destek Programı” , “KOBİ Teknolojik Ürün Yatırım (TEKNO-YATIRIM) Destek Programı” ve “Stratejik Ürün Destek Programı” başlıkları altındaki projelere destek verilmektedir.

2.4.1.4.1. Ar-Ge ve İnovasyon Destek Programı

İşlik tahsisi veya kira desteği, makine-teçhizat, donanım, hammadde, yazılım ve hizmet alımı giderleri desteği, personel gideri desteği, proje geliştirme desteği ve başlangıç sermayesi desteği başlıkları altında azami 450.000 TL hibe şeklinde destek verilmektedir. Programın süresi 24 ay ile sınırlandırılmıştır.

2.4.1.4.2. Endüstriyel Uygulama Programı

Bu program kapsamında, kira desteği, makine-teçhizat, donanım, sarf malzemesi, yazılım ve tasarım giderleri desteği, personel gideri desteği başlıkları altında üst limiti 318.000 TL hibe şeklinde destek verilmektedir. Ayrıca makine, teçhizat, donanım ve yazılım giderleri kapsamında 500.000 TL üst limitli geri ödemeli olmak üzere destek verilebilmektedir. Söz konusu makine, teçhizat, donanım ve yazılımların detayları Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından belirlenen yerli malı tebliğine uygun olması halinde destek oranlarına %15 ilave edilebilmektedir. Endüstriyel uygulama projelerinin süresi KOSGEB tarafından maksimum 18 ay olarak belirlenmiş olup, kurul kararı ile bu süre bir yıla kadar uzatılabilmektedir.

2.4.1.4.3. Teknolojik Ürün Yatırım (TEKNO-YATIRIM) Destek Programı

Program çerçevesinde, işletmelerin yenilikçi faaliyetleri ve araştırma, geliştirme faaliyetleri kapsamında ortaya çıkan yeni ürünlerinin üretim ve ticarileşme faaliyetlerini desteklemek, ihracatı arttırmak ve katma değeri yüksek ürünlerle ülke ekonomisine katkı sağlamak amaçlanmaktadır.

Bu programdan, KOSGEB ve diğer kamu kurum ve kuruluşları, kanunla kurulan vakıflar veya uluslararası fonlar tarafından desteklenen Ar-Ge veya yenilik projeleri sonucunda ortaya çıkan, patenti alınmış, doktora çalışması ürünü olarak ortaya çıkmış, ya da "TÜR" belgesi almış, prototipi hazır ürün sahibi işletmelerle FSM haklarını sözleşmeyle hak sahibinden almış olan işletmeler en fazla 36 ay süreyle faydalanabilirler.

Program dâhilinde verilecek desteklerin üst limiti hibe ve/veya geri ödemeli orta- düşük ve düşük teknoloji alanlarında 500.000 TL, orta-yüksek ve ileri teknoloji alanlarında ise beş milyon TL olarak belirlenmiştir. İstisna olarak kalkınma planları, hükümet programları ile belirlenen hedefler çerçevesinde bölgesel, sektörel ve ölçeksel kriterler dikkate alınarak 2 katını geçmemek kaydıyla üst limitler destek veren kurum tarafından arttırılabilmektedir.

KOSGEB tarafından verilecek destek unsurları; makine – teçhizat desteği, üretim hattı tasarım giderleri desteği, yazılım giderleri desteği, personel gideri

desteği, eğitim ve danışmanlık desteği, tanıtım ve pazarlama giderleri desteği olarak tanımlanmıştır. Verilecek destek unsurlarından makine-teçhizat desteğinde %60 oranında hibe şeklinde, %40 oranında geri ödemeli destek sağlanmaktadır. Diğer destek unsurlarında destek oranı hibe olarak %60 ile sınırlandırılmıştır. Alınacak makine-teçhizatın Sanayi ve Teknoloji Bakanlığınca yayınlanan tebliğe uygun yerli ürün olması durumunda hibe destek oranına %15 ilave edilmektedir. Bu halde geri ödeme destek oranı %15 azaltılmaktadır.

2.4.1.4.4. Stratejik Ürün Destek Programı

Bu programın amacı, ithal bağımlılığı yüksek oranlı ürünlerin yerlileştirilmesini sağlamak amacıyla KOBİ lere destek verilmesi yoluyla cari açığı düşürecek yatırımlara destek verilmesidir.

Programdan KOSGEB tarafından belirlenecek stratejik ürünleri üretecek şişletmeler yararlanabilmektedir. Destek üst limiti tekrar ödemeli ve /veya hibe şeklinde 5.000.000 TL dir. Bu çağrı kapsamında makine-teçhizat desteği, yazılım giderleri için destek, personel giderleri için destek, bilgi transferi için destek, test-analiz, kalibrasyon ve referans numune destekleri, hizmet alım desteği verilmektedir.

Bu programdaki destek oranları; makine-teçhizat giderleri için %70 hibe, %30 tekrar ödemeli, diğer destek kalemleri içinse %70 geri ödemesiz şeklinindedir. Alınacak makine-teçhizatın Sanayi ve Teknoloji Bakanlığınca yayınlanan tebliğe uygun yerli ürün olması durumunda hibe destek oranlarına %15 eklenmektedir. Bu durumda geri ödemeli destek oranı %15 eksiltilmektedir. Projelerin desteklenme süresi en fazla 36 ay olarak belirlenmiştir.

2.4.1.5. İşletme Geliştirme, Büyüme ve Uluslararasılaşma Desteği

Programın amacı, mevcut ve yeni kurulacak şişletmelerin gelişimlerini, işbirlikleriyle büyümelerini sağlamak ve uluslararası arenada çalışmalarına imkân tanımaktır.

Bu kapsamda “İşletme Geliştirme Destekleri”, “İşbirliği Destek Programı”, “KOBİGEL (Kobi Gelişim Destek Programı)”, “Uluslararası Kuluçka Merkezi” ve “Hızlandırıcı Destek Programı ve Teknopazar (Teknolojik Ürün Tanıtım ve Pazarlama) Desteği” başlıkları altında destekler verilmektedir.

2.4.1.5.1. İşletme Geliştirme Destek Programı

Bu programın amacı, KOBİ lerin kapasitelerinin geliştirilerek kurumsallık düzeylerinin ve ekonomik paylarının artırılmasıdır.

Yurt içindeki fuarlara katılım desteği, yurtdındaki iş gezilerine katılım desteği, kalifiye eleman istihdam desteği, , eğitim desteği, enerji verimliliği desteği, FSM hakları desteği, sertifikasyon, test ve analiz desteği bu başlık altında verilen destek unsurlarıdır.

Programın süresi en fazla iki yıldır. Destek programından faydalanan işletmelerden net satış hasılatı veya dönem içerisinde elde ettiği satış hasılatı asgari %10 artış gösteren işletmeler bir defaya mahsusen programdan yeniden faydalanabilirler.

Tablo 9: İşletme Geliştirme Destek Programı Destek Üst Limitleri ve Oranları

İşletme Geliştirme Destek Unsurları	Destek Üst Limiti (TL)	Destek Oranı
Yurt İçi Fuar Desteği	50.000	%60
Yurt Dışı İş Gezisi Desteği	20.000*	
Nitelikli Eleman İstihdam Desteği	50.000**	
Eğitim Desteği	20.000	
Enerji Verimliliği Desteği	35.000	
Tasarım Desteği	25.000	
Sınai Mülkiyet Hakları Desteği	30.000***	
Belgelendirme Desteği	30.000***	
Test ve Analiz Desteği	30.000	

Kaynak: KOSGEB

*KOSGEB KOBİ ve Girişimcilik ödülleri kapsamında her yıl belirlenen finalistler, KOSGEB tarafından düzenlenen yurtdışı iş gezisi programından bir defaya mahsus olmak üzere üst limitler dikkate alınmaksızın %100 oranında desteklenir.

**Nitelikli Eleman İstihdam Desteği kapsamında yeni alınacak elemanın; yeni mezun, kadın, engelli, birinci derece şehit yakını veya gazi olması halinde destek oranına %20 (yirmi) ilave edilir.

***TSE ve TÜRKPATENT'ten alınacak belgeler, %100 (yüz) oranında desteklenir.

2.4.1.5.2. İşbirliği Destek Programı

Bu programla KOBİ lerin kendi aralarında ya da daha gelişmiş işletmelerle ortak çalışmalarını sonucunda karşılıklı fayda ve rekabet avantajı sağlamaları amaçlanmaktadır. İşletmelerin minimum 12 ay ve maksimum 36 ay süre ve toplam proje bütçesinin %60 ı oranında destekleneceği bu program kapsamında başvuru şartları KOSGEB tarafından şu şekilde belirtilmiştir:

a) Desteklenecek Proje Konuları

İşletmelerin kendi aralarında ve/veya daha büyük işletmelerle; ortak imalat, ortak tasarım ve ürün geliştirme, ortak laboratuvar, ortak pazarlama maksatlarıyla yaptıkları işbirlikleri kapsamında karşılıklı fayda sağlayabilecekleri, üretim, satış, pazarlama vb. konularda maliyetlerini düşürücü, rekabet avantajı sağlayacak işbirliği projeleri desteklenecektir.

b) İşbirliği/Ortaklık Modelleri

Program kapsamında işletici kuruluş veya proje ortaklığı modellerinden biri ile gerçekleştirilebilecek ortaklıkların amacı işbirliğini sağlamaktır.

İşbirliği amacı taşıyan en az beş işletmenin biraraya gelme şartı bulunmaktadır. İstisna olarak, gerçekleştirilecek işbirliklerinde orta-yüksek teknoloji alanları için minimum üç işletme, yüksek teknoloji alanlarında en az iki işletme, büyük işletme ile yapılacak işbirliklerinde ise minimum tek işletmenin projede yer alması yeterlidir.

Büyük işletmenin işletici kuruluştaki hisse oranının %25 (yirmi beş)'ten az olması gerekir. İşletici kuruluşun ortaklarından rastgele birinin hisse oranı, proje süresince en fazla %50 olabilir. Projede 1 (bir) işletme ile en az 1 (bir) büyük işletmenin işbirliği yapması durumunda bu hüküm uygulanmaz.

c) Desteklenecek Proje Giderleri

Bu program kapsamında diğer destek unsurlarında da genel itibariyle bulunan personel, makine-teçhizat, yazılım, işyeri kirası, hizmet alımının yanısıra; kalıp, hammadde, malzeme alımlarına da destek verilmektedir.

Ancak proje kapsamında alınacak ve proje ile ilişkisi proje dokümanlarında açıklanmış malzeme ve hammadde için verilecek destek, onaylanmış toplam destek miktarının %5 ini geçmeyecek şekilde KOSGEB değerlendirme kurulu tarafından belirlenir ve sabitlenir. Projenin uygulama aşamasındaki bütçe değişiklikleri bu tutarları değiştirmez.

d) Proje Destek Üst Limiti

- İşletici kuruluş modelinde en fazla, iki milyon lira hibe ve üç milyon lira kredi olmak üzere toplam beş milyon liradır.
- Proje ortaklığı modelinde destek üst sınırı beş milyon liradır. Projeler öncelikli teknoloji alanlarında gerçekleştirilirse bu üst sınır on milyon lira olarak belirlenmektedir.
- Proje ortaklığı modelinde KOSGEB değerlendirme kurulu tarafından proje ortağı olması uygun bulunan her bir işletme için destek üst sınırı 250.000 TL hibe ve 500.000 TL kredi olmak üzere toplam 750.000 TL'dir.

Ancak bu üst limit;

- a) İleri teknoloji alanlarında gerçekleşecek işbirliklerinde, 1.000.000 (bir milyon) TL hibe ve 1.000.000 (bir milyon) TL kredi olmak üzere toplam 2.000.000 TL,
- b) Orta-yüksek teknoloji alanlarında gerçekleşecek işbirliklerinde, 500.000 TL hibe ve 500.000 (beş yüz bin) TL kredi olmak üzere toplam 1.000.000 TL olarak uygulanmaktadır.

2.4.1.5.3. KOBİGEL- Kobi Gelişim Destek Programı

Bu programın amacı, dijital teknolojiler kullanılarak yapılacak imalatların yaygınlaştırılmasını sağlayacak, imalat sektöründe yerli teknoloji geliştirecek KOBİ envanterini genişleterek yüksek katma değerli imalat sanayi yapısını oluşturmaktır.

Program çerçevesinde desteklenecek projeler iki çatı altında toplanmıştır. "2019.01 Dijitalleşme Sürecine Katkıda Bulunabilecek İmalat Sektöründeki Yerli Teknoloji Geliştirici KOBİ'lerin Desteklenmesi" ve "2019.02 İmalat Sektöründeki

KOBİ'lerin Üretim ve Üretimle İlgili Süreçlerinde de Dijital Teknolojilerden Yararlanma Düzeyinin Artırılması”dır.

Desteklenecek projelerin süresi maksimum otuzaltı ay olup, destek üst sınırı Üçyüz Bin TL hibe, Yediyüz Bin TL kredi, toplam Bir Milyon TL olarak, destek oranı 1. ve 2. Bölgeler için %60 olarak belirlenmişken 3. 4. 5. ve 6. bölgeler için bu oran %80 olarak belirlenmiştir. Desteklenecek gider kalemleri her proje çağrısında KOSGEB kurulları tarafından belirlenmektedir.

2.4.1.5.4. Uluslararası Kuluçka Merkezi ve Hızlandırıcı Destek Programı

Bu programlarla Araştırma-Geliştirme ve inovasyon çalışmaları yerli imkânlarla, yerelde gerçekleştirilen ürünlerin, uluslararası pazarlara taşınarak ihracatın artırılması hedeflenmektedir.

“Uluslararası Kuluçka Merkezi Kurma Programı” çerçevesinde yurtdışında kurulması planlanan kuluçka merkezlerinin kuruluş ve operasyonel giderlerine destek verilirken, “Hızlandırıcı Destek Programı” kapsamında, girişimci işletmelerin münferid olarak ya da KOSGEB birimleri, Teknokentler, TTO lar ve özel kuluçka merkezleri tarafından bireysel veya işbirlikleriyle düzenlenecek u.a. hızlandırıcı uygulamalarına katılımları için destek verilir.

Uluslararası kuluçka merkezi kuruluş giderleri kapsamında kuruluş masrafları, bina tamiratları, altyapı, ofis donanımları ve yazılım giderleri kalemleri desteklenirken destek üst limiti; geri ödemesiz 100.000 amerikan doları ve %80 destek oranı uygulanmaktadır. Operasyonel giderler kapsamında işletici kuruluşun kira, işletme giderleri, danışmanlık, personel giderleri, personel ulaşma giderleri, tanıtma, eğitim, mentorluk, FSMH, YMM hizmetleri gibi konularda alacağı hizmet giderleri yıllık 750.000 amerikan doları üst limitli, en fazla beş yıl süreyle, ilk yıl ve ikinci yıllarda %80 oranında, sonraki yıllarda %60 oranında desteklenmektedir. İşletici kuruluşlara ilişkin hususlar KOSGEB tarafından ilgili uygulama yönetmelikleri kapsamında belirlenmektedir.

Uluslararası hızlandırıcı destek programları kapsamında ise programın süresi 3 yıl ile sınırlıdır. Hızlandırıcı ofis kirası, eğitim, mentorluk, iş yönetimi, hukuk, FSMH, ulaşım, konaklama, YMM hizmetleri ve organizasyona ait genel giderlere

hibe olarak destek verilmektedir. Program kapsamında verilecek destek üst sınırı 60.000 amerikan doları ve destek oranı %80 olarak uygulanmaktadır.

2.4.1.5.5. Teknolojik Ürün Tanıtım ve Pazarlama (TEKNOPAZAR) Destek Programı

Bu programla, KOBİ'lerin araştırma ve geliştirme, inovasyon ve tasarım projeleri sonucunda elde edilmiş, FSMH kapsamında patent belgesi alınmış veya "TÜR Belgesi" alınmış olan teknoloji ürünleri veya prototiplerin tanıtılmasına yönelik desteklerin verilerek bu ürünlerin uluslararası pazarlarda tanıtılması ve rekabet avantajı sağlamaları amaçlanmaktadır.

Program kapsamında; tanıtım materyalleri, fuar katılım giderleri, yurtdışı fuarları için gümrük giderleri, e-ticaret sitelerine kayıt masrafları, yazılı medya tanıtım giderleri ve tanıtım-pazarlama faaliyetleri sırasında azami iki personelin gidiş-geliş ve konaklama giderleri desteklenmektedir.

Destek üst limiti yurtdışı tanıtım ve pazarlama faaliyetleri için 100.000 TL, yurtiçindeki tanıtım ve pazarlama faaliyetleri için 50.000 TL olmakla, destek oranı bölge ayrımı yapılmaksızın %100 olarak belirlenmiştir. Destek süresi işletmecilerden alınacak taaahhütnamenin alındığı tarih itibariyle 12 ay olarak belirlenmiştir.

2.4.1.6. Kredi Faiz Destek Programı

Bu destek programıyla maksat KOBİ'lerin ekonomik değişimlere ayak uydurabilmeleri, global ekonomik değişiklikler karşısında rekabet gücünü koruyabilmeleri, kamu, özel ve katılım bankalarından ihtiyaçları doğrultusunda kullanacakları kredilerin faiz ya da kâr payı masraflarına destek sağlamaktır.

İşletmeler bu programdan, krediyi kullandıkları tarihten itibaren üç yıl süreyle faydalanabilirler. İşletmeler bu süre içerisinde üst limitleri aşmamak kaydıyla birden fazla kez bu destekten faydalanabilir. İşletme türüne göre birden fazla işletme türü kapsamında olanlar için üst limitli olan işletme türü desteği verilir. Faiz desteği hibe olarak uygulanır.

Tablo 10: Kredi Faiz Destek Unsurları

Kredi Türü	İlave Puan Türü	İşletme Türü				Azami Kredi Vadesi
		Girişimci İşletmeler	Proje Odaklı İşletmeler	Teknoloji Tabanlı İşletmeler	Stratejik ve Öncelikli Sektörlerdeki İşletmeler	
İşletme Kredisi	Mali Büyüme	+1 puan				18 Ay
	İstihdam Artışı	+2 puan				
Makine Teçhizat Kredisi	Yerli Makine Alımı	+3 puan	+4 puan			36 Ay
İhracat Kredisi		Kredi üst sınırı 200 bin Amerikan doları olup; KOSGEB veri tabanına kayıtlı tüm işletmeler en fazla USD Libor* oranında desteklenir, taban veya ilave puan uygulanmaz.				180 gün
Acil Destek Kredisi		Destek kapsamı, üst sınırı ve oranı KOSGEB kurullarınca belirlenir				36 Ay
Kredi Üst Limiti		50.000 TL	200.000 TL	300.000 TL	500.000 TL	
Taban Puan		+5 puan		+7 puan		
* Libor: Bankaların teminatsız borç verme karşılığında talep etmiş oldukları faiz oranını ifade eder						

Kaynak: KOSGEB

Tablo 10'da belirtilen taban puan, işletmelerin kullanacakları kredilerde yararlanabilecekleri asgari faiz/kâr payı desteklerini belirtmektedir. İlave puanlar ise KOSGEB tarafından belirlenen koşulların yerine getirilmesi şartına bağlanmıştır.

İşletme kredisi kullanacak işletmelerde;

- Son mali dönemde, bir önceki mali dönemine göre net satışları %5 artan işletmelere +1 (bir) puan,
- Son mali dönemde, bir önceki mali döneme göre istihdam sayısı artmış olan işletmelere +2 (iki) puan,
- Bir önceki mali yıla göre; hem net satışları %5 artan hem de istihdam sayısı artan işletmelere +3 (üç) puan ilave edilir.

Makine teçhizat kredisi kullanacak işletmeler için; alınacak makine ve teçhizatların yerli olması durumunda;

- Girişimci ve proje odaklı işletmeler için +3 puan,
- Teknoloji tabanlı işletmeler ile stratejik ve öncelikli sektördeki işletmelere +4 puan ilave edilir.

Bu ilaveler sadece yerli makine ve teçhizat alımlarında geçerlidir. Yurtdışından alınacak makine ve teçhizatlarda taban puan uygulaması geçerlidir.

İhracat kredisi kullanacak işletmeler, işletme tarafından taahhüt edilen ihracat miktarı kadar desteklenir. Desteklenecek kredi tutarı üst limiti 200.000 amerikan dolarıdır.

2.4.1.7. Laboratuvar Hizmetleri Desteği

Bu destek kapsamında KOSGEB veri tabanına kaydolmuş ve KOBİ beyannamesi onaylanmış işletmeler KOSGEB tarafından verilen laboratuvar hizmetlerinden %50 indirimli olarak faydalanabilmektedir.

2.5. TÜBİTAK TEŞVİKLERİ

Akademik ve Endüstriyel Ar-Ge faaliyetlerini arttırmak aynı zamanda sürekli kılmak için bilim ve teknoloji politikaları belirleyen, bu politikaların uygulama aşamalarında bu kalkınmaya katkı sağlayacak ilgili kuruluşlarla işbirliği içerisinde olan ve bu programlar çerçevesinde üretilecek projelere fon sağlayan Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırmalar Kurumu (TÜBİTAK) tarafından aşağıda belirtilen başlıklar çerçevesinde teşvikler verilmektedir. (Oyman, 2013; 70)

2.5.1. (1000) Üniversitelerin Ar-Ge Potansiyelinin Arttırılmasına Yönelik Destek Programı

Bu programla amaç yükseköğretim kurumlarının Ar-Ge potansiyellerinin arttırılmasına yönelik TÜBİTAK tarafından belirlenen çağrılar kapsamındaki projelerin desteklenmesidir. Proje süresi üst limiti 36 olarak belirlenmiş, destek üst limiti ise çağrı aşamasında belirlenmek üzere bırakılmıştır.

2.5.2. (1001) Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Projelerini Destekleme Programı

Bu programla, bilimsel esaslara uygun projelerin desteklenmesi amaçlanmaktadır. Destek süresi maksimum 36 ay olarak belirlenmiş olup, çağrı

kapsamında 2019 yılı araştırma projeleri için destek üst sınırı, yıllık bütçe kısıtlaması olmadan (burs dahil) 720.000 tl olarak belirlenmiştir.

Başvuruda bulunabileceklerin kapsamlı bilgisi TÜBİTAK tarafından yayınlanan proje başvuru metninde belirtilmiştir.

2.5.3. (1002) Hızlı Destek Programı

Bu program ile yükseköğretim kurumları, araştırma hastaneleri ve araştırma enstitüleri veya istasyonları tarafından yürütülecek, kısa vadeli, düşük bütçeli ve aciliyeti olan projelerin desteklenmesi amaçlanmaktadır. Proje süresi azami 12 ay ile sınırlandırılmış olup, 2019 yılında bu destek için üst limit burs dâhil 45.000 TL olarak belirlenmiştir.

2.5.4. (1003) Öncelikli Alanlar Ar-Ge Projeleri Destekleme Programı

Bu destek programıyla, TÜBİTAK tarafından belirlenen stratejiler çerçevesinde sonuç ve hedefleri izlenebilir olan, ilgili alanlardaki gelişmeleri göz önünde bulunduran ve yurtiçinde yapılan araştırma-geliştirme faaliyetlerine yönelik projelerin desteklenmesi amaçlanmaktadır.

Ölçeği küçük olan projelerin süresi maksimum 24 ay, Orta ve Büyük Ölçekli projelerin süreleri maksimum 36 ay olarak belirlenmiştir. 2019 yılında belirtilen üç farklı ölçekte desteklenecek projelerin alt ve üst sınırları da ; (Burs dâhil, Proje Teşvik İkramiyesi (PTİ), Kurum Hissesi ve Yurtdışı Araştırmacı Giderleri Hariç) Küçük Ölçekli Projeler: 750.000 liraya kadar, Orta Ölçekli Projeler: 750.001 - 1.500.000 TL arası, Büyük Ölçekli Projeler: 1.500.001 - 3.750.000 TL arası olarak belirlenmiştir.

2.5.5. (1004) Mükemmeliyet Merkezi Destek Programı

Programla üniversite altyapılarının, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından şartları belirlenen Ar-Ge veya Tasarım Merkezleri ve Kamu Ar-Ge Birimleri'yle işbirliği yapma yoluyla uzmanlaşması ve "Mükemmeliyet Merkezi" haline gelmesi için, hükümet tarafından öncelikli alanlar olarak belirlenen bölgelerde, bilimsel içerikli, aynı zamanda ticarileşme potansiyeli yüksek araştırma programlarının desteklenmesi amaçlanmaktadır. Araştırma programı, Faz-1 ve Faz-2 olarak iki fazlı etaplı olarak desteklenir.

Faz-1 için süre çağrıda belirtilir. Faz-2 için maksimum süre 48 aydır. Destek miktarı üst limiti ilgili dönemlerin çağrı dokümanında belirtilmektedir.

2.5.6. (1005) Ulusal Yeni Fikirler ve Ürünler Araştırma Destek Programı

Bu program ile dışa bağımlılığı olan teknoloji, ürün ve süreçlerin üretilmesi, geliştirilmesi, Ar-Ge çalışmalarına yönelik uygulamalı projelerin desteklenmesi amaçlanmaktadır. Program çerçevesinde ithal ürün ikamesi olabilecek ürünlerin yerli kaynaklar kullanılarak üretilmesi, bunun sonucunda da ülkemizin rekabet edebilirlik oranının artırılması hedeflenmektedir.

Proje süresi maksimum 18 ay olarak belirlenmiştir. 2019 yılı için, proje destek üst sınırı (Burs dâhil, Proje Teşvik İkramiyesi (PTİ)* ve Kurum Hissesi hariç) 300.000 TL'dir.

2.5.7. (1007) Kamu Kurumları Araştırma ve Geliştirme Projelerini Destekleme Programı

Bu programla, kamu kurumları tarafından belirlenen ihtiyaçların; satın almaya dayanan sistemlerden Ar-Ge ye dayanan tedarik yöntemine geçiş, teknoloji tabanlı ürün, süreç ve sistemlerin ithali yerine bunların tedariklerinin ulusal kaynaklardan sağlanması, ülke kaynaklarının teknoloji transferi için yurtdışına aktarılması yerine daha düşük maliyetlerle yurtiçinde üretilmesine yönelik projeler desteklenmektedir. Program kapsamında kamu kurumları olarak "Müşteri Kurum" ve uygulayıcı kurumlar olarak "Proje Yürütücü Kurum" diye iki kavram bulunmaktadır.

Cumhurbaşkanlığı, Başbakanlık ve Bakanlıklar, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı ile bu makamlara bağlı kurum veya kuruluşlar (bu kuruluşların ana hizmet birimleri hariç) "Müşteri Kurum" kavramını karşılarken, Üniversiteler, Kamu Ar-Ge Birimleri, özel kuruluşlar veya bunların oluşturduğu birleşimler "Proje Yürütücüsü Kurum" kavramını karşılamaktadır. Bu program kapsamında sunulan projelerinin süresi maksimum 48 ay olarak belirlenmiştir. Bütçe üst sınırları ise çağrının konu ve kapsamına göre değişmektedir.

Desteklenecek proje kalemleri, personel, sarf malzeme, makine-teçhizat, hizmet alımları ve seyahat giderleri olarak belirlenmiş olup, destek oranı %100 olarak belirlenmiştir.

2.5.8. (3501) Kariyer Geliştirme Programı

Bu programla doktoralı bilim insanlarının çalışmalarına proje desteği vererek çalışmalarına katkı sağlamaktır. Projenin süresi 36 ay olarak belirlenmiş, proje bütçesi üst sınırı da bütçe sınırlamasız 360.000 TL olarak belirlenmiştir.

2.5.9. (1512) Tekno Girişim Sermayesi Desteği (BİGG)

Bu program çerçevesinde; girişimcilerin yenilikçi ve teknolojik iş fikirlerinin katma değeri yüksek, nitelikli, istihdam yaratacak girişimlere dönüştürülebilmesi için, düşünce aşamasından ürüne dönüştürme süreci boyunca desteklenmesi amaçlanmaktadır. Program kapsamında girişimcilik eğitimleri verilerek, deneyimli mentörler aracılığıyla teknik, ticari ve diğer konularda destekler verilmektedir.

Program 3 aşamadan oluşmaktadır. TÜBİTAK tarafından belirlenen uygulayıcı kuruluşlar, yenilikçi iş fikirlerini 1. Aşamada değerlendirip, girişimcilere mentörlük, danışmanlık, işbirliği ağları oluşturma vb. konularda destek olarak iş fikrinin iş planına dönüşüm sürecinde hızlandırıcı rolü oynamaktadırlar. 1. aşama sürecinde tüm iş fikirleri herhangi bir teknoloji alanı gözetilmeksizin uygulayıcı kuruluşlar tarafından değerlendirilerek, ticarileşme potansiyeli yüksek, inovatif ve teknolojik tabanlı başvurular 2.aşamaya geçmek üzere seçilmektedir.

2.aşamada programın uygulama esasları çerçevesinde değerlendirilen ve desteklemeye uygun görülen iş planları çerçevesinde, girişimciden sınırları belirlenen bir zaman dilimi içerisinde kuruluş şartlarına uygun olarak şirketini kurması istenir.

Bu süreçte TÜBİTAK ile sözleşme imzalayan girişimcilere hibe olarak sermaye desteği sağlanır. Girişimcilerin iş planı doğrultusunda yapacakları prototip geliştirme, teknik ve ekonomik fizibilite ve bu çalışmalar sonucunda elde edilecek çıktılarının ticari değerlere dönüştürülmesi süreçleri 2.aşamada gerçekleştirilmektedir.

3.aşamada girişimcilerin 2.aşamada elde ettikleri çıktılarının ticarileşme süreçleri ve Ar-Ge çalışmalarıyla iyileştirmeleri sağlanmaya çalışılmaktadır. Bu aşamada prototiplerin işlevsellik ve performans testleri yapılarak, saha testleri ve

denemeler yapılmaktadır. 2.aşamayı tamamlayan ve “Tekno-Girişim Sermaye Desteği” olarak kurulan şirketler, destek bitiş tarihinden sonraki 24 aylık zaman diliminde “TÜBİTAK KOBİ Ar-Ge Başlangıç Destek Programı”na başvuruda bulunabilmektedir.

1.aşamada uygulayıcı kuruluşa verilecek destek miktarı ve yürütülecek destek süresi TÜBİTAK tarafından uygulayıcı kuruluş belirleme çağrısında belirtilmektedir. 2.aşamada iş planı doğrultusunda yapılacak proje faaliyetleri ek süreler de dâhil maksimum 18 ay, destek üst sınırı da hibe şeklinde 150.000 TL olarak belirlenmiştir. 3.aşamada ise destek süreleri ve destek miktarları Programa Ait Uygulama Esaslarında belirtilen gibi olacaktır.

2.5.10. (1501) Sanayi Ar-Ge Projeleri Destekleme Programı

Programla katma değer yaratma düzeyinde olan firmaların Ar-Ge faaliyetlerinin teşvik edilerek, ülke sanayisinin Ar-Ge faaliyetleri yeteneğinin artırılması hedeflenmektedir.

Program kapsamında büyük ölçekli firmaların verecekleri projelerde destek oranı %60 olarak belirlenmişken, KOBİ statüsündeki firma ve işletmeler %75 oranında desteklenmektedir. Bu başlık altında sunulan projeler maksimum 3 yıl süreyle desteklenmektedir. Konusu itibariyle; yeni ürün geliştirme, mevcut ürün iyileştirilmesi ve geliştirilmesi, maliyet düşürücü tekniklerin geliştirilmesi gibi Ar-Ge nitelikli konular bu çağrı kapsamında desteklenmektedir.

2.5.11. (1503) Proje Pazarları Destekleme Programı

TÜBİTAK tarafından yapılan tanıma göre Proje Pazarları; somut proje önerisi veya Ar- Ge düşüncesi olan, bunları hayata geçirebilmek için kendi yeteneklerinin dışında uzman desteğine ihtiyaç duyan, bu öneri ve fikirlere ilişkin talep yoklaması yapan, bu fikir ve projelere mali ve teknolojik katkıda bulunmak isteyen, özel sektör temsilcileri ve üniversitelerin biraraya gelerek projelerini birbirlerine tanıtmaya imkânı sunan ulusal ve/veya uluslararası etkinliklerdir.

Yılın her döneminde açık olan bu çağrı kapsamında en az bir üniversite ile ticaret odaları, sanayi odaları, ticaret ve sanayi odaları ya da ihracatçılar birliği gibi kuruluşlardan en az birinin proje ortağı olması gerekmektedir.

Başvuru, belirtilen kurumlardan herhangi birinin adına yapılabilmektedir.

2.5.12. (1507) KOBİ Ar-Ge Başlangıç Destek Programı

KOBİ'lerin ekonomik döngüdeki yeri ve paylarının artırılmasına yönelik sunulan bu destek kapsamında; KOBİ'lerin rekabet gücünün artırılması, sistematik projeler ortaya koyabilmeleri, ürün geliştirmelerinde katma değeri yüksek ürünler geliştirebilmeleri ve uluslararası pazarlarda daha fazla yer alabilmeleri hedeflenmektedir.

Çağrı başlığı olarak (1501) Sanayi Altyapısı Destekleme Programına benzemekle birlikte bu başlıktan farklı olarak KOBİ'ler tarafından yürütülen 500.000 TL bütçe ve 18 ay süreyle sınırlandırılmış ilk üç projeye TÜBİTAK'ça destek verilmesi öngörülmektedir. Bu 3 projeye ilave olarak, ortaklı başvurularda 2 proje daha program kapsamında desteklenebilmektedir. Oransal destek miktarı her dönem için %75 olarak belirlenmiştir.

2.5.13. (1511) Öncelikli Alanlar Araştırma Teknoloji Geliştirme ve Yenilik Projeleri Destekleme Programı

Program çerçevesinde, ülkemizdeki öncelikli alanlarda ihtiyaca odaklanan, somut sonuçları olması beklenen projelerin desteklenerek, teknolojik yeterlilik düzeyinin artırılması, bilgi birikiminin artırılması, milli ve yerli teknolojilerin geliştirilmesi ve bu gelişim ivmesinin hızlandırılması amaç edinilmiştir.

Destek kapsamında farklı 21 ayrı alanda çağrıya çıkılmış, ana başlık konularını ise İletişim Teknolojisi, Enerji, Otomotiv, Gıda, Makine İmalat, Sağlık sektörleri oluşturmuştur.

Ülkenin teknolojik ihtiyaçları doğrultusunda, kapasitenin yeterli görülmediği alanlarda, bu çağrılar ile kısa ve orta vadeli yapılacak projelere verilen desteklerle, uzun vadeli sürdürülebilir teknolojik gelişimler elde edilmesi hedeflenmektedir.

Proje bütçeleri ve proje süreleri her çağrı başlığı için ayrı ayrı belirlenirken, destek oranları, yatırımlarda büyük ölçekler için %60, KOBİ'ler için %75 olarak belirlenmiştir. Ayrıca TÜBİTAK tarafından kabul edilen bütçenin %10 oranında projenin genel giderlerinin ödemeleri için toplam destek bütçesine eklenmektedir.

Çağrılara yerleşim yeri Türkiye olan tüm sermaye şirketleri başvuruda bulunabilmektedirler.

2.5.14. (1514) Girişim Sermayesi Destekleme Programı (GİSDEP)

Hazine Müsteşarlığı ve TÜBİTAK tarafından ortak yürütülen, diğer adı Tech-InvesTR olan bu programla; KOBİ ölçekli, teknoloji tabanlı erken aşama şirketlerin ürettikleri teknoloji, araştırma ve geliştirmeler neticesinde meydana getirdikleri ürünlerin ticarileşmesinde ihtiyaç duydukları sermayeye girişim sermayesi aracılığıyla ulaşmaları hedeflenmektedir.

Bu program ile bahsi geçen girişimler desteklenerek sermaye ihtiyaçlarının giderilmesi, bu ürünlerin ticarileşerek katma değerli ürün yelpazesinin genişletilmesi, girişim sermayesi ekosisteminin oluşturulması, yatırımcı sayısının artırılması, sürdürülebilir bir yapı oluşturulması amaçlanmaktadır.

Teknokentler, TTO'lar, Hazine Müsteşarlığı ve Yeterlik Almış Araştırma Altyapıları'nın sınırlı sorumlu olarak katılabilecekleri bu programda verilecek fon, bağımsız fon yöneticilerince yönetilecektir. Yatırımcı olarak katılım sağlayacak TTO, TGB ve Araştırma Altyapılarının ödeyeceği katkı paylarının yarısı TÜBİTAK tarafından hibe şeklinde desteklenecektir. Bahsi geçen kurumların katkı paylarının %10 u kadar da genel giderler için TÜBİTAK tarafından karşılanacaktır.

Erken aşama şirketlerin özellikleri, program bütçesi (her bir TTO, TGB veya AA için asgari iki milyon TL, azami yirmi milyon TL) , yatırım yapılabilecek öncelikli alanlar ve program süresine ilişkin detaylar TÜBİTAK web sayfasında ayrıca belirtilmektedir.

2.5.15. (1602) Patent Destek Programı

Ülkemizdeki ulusal ve uluslararası başvuru sayısının artırılmasına yönelik hazırlanan bu destek programı kapsamında TPE, WIPO, EPO, JPO ve USPTO ya yapılacak patent başvuruları desteklenecektir.

Programdan ülkemiz vatandaşları, üniversiteler, Türkiye'deki yerleşik şirketler ile kamuda yer alan kurum ve kuruluşlar faydalanabilmektedir. Bu kapsamda TPE ye yapılan ulusal başvurularda araştırma ve inceleme raporları desteği ile vekil desteği, uluslararası başvurularda araştırma, inceleme raporları

desteği verilmektedir. Tüzel kişilikler için bir takvim yılı içerisinde yapılacak başvuru sayısı sınırı 20 iken gerçek kişilerde bu sayı 5 ile sınırlandırılmıştır.

2.5.16. (1515) Öncül Ar-Ge Laboratuvarları Destekleme Programı

Bu destek programında; ülkemizde bilime hizmet eden insanların araştırma niteliklerinin artırılması, ulusal ve uluslararası yeni bilgilerin üretilmesi, teknolojik ve bilimsel problemlerin çözümlerinin üretilmesi ve bunun sürdürülebilir bir yapı haline getirilmesi hedeflenmektedir.

Program kapsamında desteklenecek laboratuvarlar beş yıl süreyle desteklenir, ancak kurul kararıyla bu süre maksimum beş yıl daha uzatılabilir. Verilen destekler hibe şeklinde olup, destek üst sınırı bir yıl için 10 milyon TL olarak belirlenmiştir.

2.5.17. (1505) Üniversite-Sanayi İşbirliği Programı

Özel sektör kuruluşlarının “Müşteri Kuruluş” olarak, Üniversiteler, Kamu Araştırma Merkezleri ve Enstitülerin “Yürütücü Kuruluş” olarak tanımlandığı bu programın amacı; yürütücü kuruluşların bilgi birikiminin müşteri kuruluşlara aktararak, geliştirilecek ürünlerin ülke sanayisine katkı sağlayacak, ticarileştirilebilecek ürünlere dönüşmesini sağlamaktır.

Müşteri Kuruluş ve Yürütücü Kuruluş arasında imzalanacak sözleşme kapsamında ürün geliştirme, süreç iyileştirme, maliyet düşürücü ve yenilikçi teknolojiler geliştirme gibi başlıklar destek kapsamında olup, TÜBİTAK ve Müşteri Kuruluşça müştereken finanse edilecektir. Müşteri Kuruluş’un KOBİ olması halinde TÜBİTAK destek oranı toplam bütçenin %75 i iken, büyük ölçekli olması durumunda destek oranı %60 olarak gerçekleşmektedir. Proje bütçesi üst limiti 1 milyon TL olup, destek süresi azami 24 ay ile sınırlandırılmıştır.

2.5.18. (1601) Yenilik Girişimcilik Alanlarında Kapasite Arttırılmasına Yönelik Destek Programı

Bu programın temel amacı girişimcilik ve yenilikçilik alanında kapasite arttırımı, özel sektörün Ar-Ge ve yenilikçi çalışmaları sonucunda olumlu geri dönüşlerin alınması, yeni girişimcilerin teknolojik iş fikirlerinin daha hızlı gelişimlerine katkı sağlanmasıdır.

Bu kapsamda desteklenen projeler %100 e kadar hibe şeklinde desteklenir. Proje süresi ek süreler dâhil azami 36 ay olarak sınırlandırılmaktadır.

Programa Türkiye’de ikamet eden sermaye şirketleri ile Üniversiteler, ticaret ve sanayi odaları, kamu araştırma merkezleri ve enstitüleri, organize sanayi bölgeleri birlikte başvuru yapabilmektedir.

2.5.19. (1513) Teknoloji Transfer Ofisleri Destekleme Programı

Bu programla, üniversitelerde üretilen teknoloji ve bilgilerin sanayi ile yapılacak işbirlikleri kapsamında uygulamaya dönüşmesi ve ticarileşmesi amaçlanmaktadır. Akademik bilgi birikiminin bu işbirlikleri vasıtasıyla ülke ekonomisine katkı sağlayacak sanayi yatırımlarına dönüşmesi, teknoloji aktarımı yoluyla somut çıktılarının elde edilmesi hedeflenmektedir.

Program “Kurumsal Kapasite Geliştirme Aşaması” ve “Hedef Odaklı Büyüme Aşaması” olmak üzere iki aşamadan oluşmaktadır.

Kurumsal kapasite geliştirme aşaması TTO ların altyapı çalışmalarını kapsamaktadır. TTO’nun bağlı bulunduğu üniversitenin strateji planı, iş süreçlerinin dokümantasyonu, teknoloji transferini sağlayacak ulusal ve uluslararası işbirlikleri ağının oluşturulması hedeflenmektedir.

Hedef odaklı büyüme aşamasında ise, kurumsal kapasite geliştirme aşamasında elde edilen kazanımlar ışığında TTO’nun sürdürülebilir bir yapı haline getirilmesi hedeflenmektedir. Kurumsal kapasite geliştirme aşamasında yetkinlik kazanan kuruluşlar bu aşamada eylem ve strateji planlarındaki hedeflere ulaşma düzeyleri oranında destekleneceklerdir.

Proje bütçeleri TÜBİTAK bilim kurulu tarafından belirlenmekte olup, kapasite geliştirme aşamasında destek oranı %80 dir. Hedef odaklı gelişim aşamasında ise Destek oranı = %40+%[(Performans puanı – 1) x 10] formülüne göre hesaplanmaktadır.

Programa Üniversiteler, Teknokent Yönetici Şirketleri, Üniversiteler ve bu kurumların ortağı bulunduğu şirketler başvurabilmektedir.

2.6. TÜRKİYE İŞ KURUMU (İŞKUR) TEŞVİK VE DESTEKLERİ

2.6.1. İlave İstihdam Teşviki

01.01.2018 ile 31.12.2020 tarihleri arasında özel sektör işverenlerinin işyerlerinde çalıştırmakta oldukları personellerine ek olarak yeni istihdam edecekleri personeller için verilen teşvik kapsamında, işe yeni alınacak personelin işe alım tarihinden önceki 3 aylık süreçte 10 günden fazla 5510/4-a,b,c kapsamında sigortalı olarak çalışmamış olmaları ve İŞKUR'a kayıtlı işsiz olmaları şartlarıyla;

İmalat ve bilişim sektöründeki işyerleri için, yeni istihdam edilecek personelin 6.822,40 TL ye kadarki prime esas kazanç tutarı için ödeyecekleri tüm primler ile gelir ve damga vergileri İŞKUR tarafından karşılanacaktır. Bu sektörler için, teşviğe konu olan dönemlere ait brüt günlük asgari ücretin prim gün sayısı ile çarpımı sonucu elde edilecek tutarı geçmeme şartı aranmaktadır.

Diğer sektörler için ek olarak istihdam edilecek sigortalıların her biri için prime esas kazanç alt sınırı üzerinden hesaplanan tüm primler ayrıca gelir vergileri ve damga vergileri İŞKUR tarafından karşılanacaktır.

Programın destek süresi 31.12.2020 tarihini geçmemek kaydıyla her bir yeni istihdam için azami 12 aydır. İstihdam edilen sigortalı 18yaşından büyük ve 25 yaşından küçük erkek ise bu süre 18 aya, 18 yaşından büyük engelli veya kadın ise azami 18 ay olarak uygulanmaktadır.

2.6.2. Kadın, Genç ve Mesleki Yeterlilik Belgesi Olanların Teşviki

Özel sektör işverenlerinin son 6 aydaki SGK lı çalışan sayısına ek olarak istihdam edeceği son 6 aydır işsiz olan kişilerin, prime esas kazanç üst limitine kadarki SGK işveren prim payları 31.12.2020 tarihine kadar İşsizlik Sigortası Fonu'ndan karşılanmaktadır. Söz konusu destekle ilgili faydalanma süreleri yeni istihdam edilecek personelin cinsiyeti, yaşı ve mesleki yeterlilik belgesi olup olmadığına göre değişkenlik gösterip, aşağıdaki tabloda belirtildiği gibidir.

Şekil 2: 6111 Sayılı Kanuna Göre Sigorta Prim Teşvikinden Yararlanma Süreleri

CİNSİYET	ÇALIŞMA DURUMU	YAŞ GRUBU	MESLEKİ YETERLİLİK BELGESİ	MESLEKİ VE TEKNİK OKUL VEYA İŞKUR KURSU	İŞKUR'A KAYITLI İŞSİZ	TEŞVİK SÜRESİ (AY)
KADIN	Çalışmayan	18+	X	X	X	24
			X	X	✓	30
			X	✓	X	36
			X	✓	✓	42
			✓	X	X	48
			✓	X	✓	54
	Çalışan	Tümü	✓	X	X	12
			X	✓	X	12
ERKEK	Çalışmayan	18-29	X	X	X	24
			X	X	✓	30
			X	✓	X	36
			X	✓	✓	42
			✓	X	X	48
			✓	X	✓	54
		29+	✓	X	X	24
			✓	X	✓	30
			X	✓	X	24
			X	✓	✓	30
	Çalışan	Tümü	✓	X	X	12
			X	✓	X	12

Kaynak: <https://www.iskur.gov.tr/isveren/tesvikler/kadin-genc-ve-mesleki-yeterlilik-belgesi-olanlarin-tesviki/>

2.6.3. İşsizlik Ödeneği Alanlara Yönelik Teşvik

Özel sektör işverenlerinin son altı ayda sigortalı olarak çalıştırdıkları personellere ek olarak yeni istihdam edeceği ve işsizlik sigortası fonundan işsizlik ödeneği alan personeller için, bu personellerin işe giriş tarihine kadar aldıkları işsizlik ödeneği hariç, kalan aylarda almayı hak ettikleri ödeneğin istihdamı sağlayan işverene sosyal güvenlik priminin %1 kısmı hariç, İşsizlik Sigortası Fonundan karşılanması yoluyla verilen destektir. İşverenlerin işten ayrılan personeli tekrar iş almaları halinde bu teşvik hükümleri uygulanmaz.

2.6.4. Engelli İstihdamı Teşviki

Özel sektörde faaliyet gösteren işyerlerinin yasal zoruluklar çerçevesinde çalıştırmakla yükümlü oldukları engelli personel kontenjanları dâhilinde veya kontenjan fazlası olarak çalıştırmaları ya da herhangi bir yükümlülükleri olmamasına rağmen engelli personel çalıştıran işyerleri için bu personellerin ilgili dönemlerine ait asgari ücret seviyesindeki SGK işveren primi paylarının tamamı Hazine tarafından karşılanmaktadır.

2.7. TEKNOLOJİ GELİŞTİRME BÖLGELERİ TEŞVİKLERİ

4691 sayılı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu çerçevesinde uygulanan teşvikler, vergisel istisna ve muafiyetleri kapsamaktadır.

Bu teşviklerle, ülkemizdeki en büyük problemlerden biri olan Üniversite-Sanayi arasındaki kopuklukların giderilerek nitelikli Ar-Ge ve yazılımların ortaya çıkması ve katma değere dönüşerek ülke ekonomisini canlandırması amaçlanmaktadır.

TGB Yönetici Şirketi, Girişimciler ve Öğretim Üyelerinin destek ve muafiyetlerden yararlanabildiği Teknoloji Geliştirme Bölgelerinde;

- KDV İstisnası,
- Kurumlar Vergisi İstisnası,
- Gelir Vergisi Stopajı ve Damga Vergisi İstisnası
- Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği
- Emlak Vergisi (Sadece Bölge Yönetici Şirketi İçin Geçerli)

başlıkları altında destekler verilmektedir.

Yönetici şirket bölgede faaliyet gösteren girişimciler gibi Ar-Ge, tasarım ve yazılım faaliyetlerinde bulunabilmektedir. Bu faaliyetlerinden elde ettiği kazançlar da 2023 yılına kadar Kurumlar ve Gelir Vergilerinden istisna tutulmaktadır. Bunun yanısıra 4691 sayılı kanun çerçevesinde düzenlenen kâğıtlar açısından Damga Vergisi İstisnası, yapılan işlemler açısından bakıldığında harç ve resim istisnası ve son olarak bölge içerisindeki taşınmazları için Emlak Vergisi İstisnası uygulanmaktadır.

Girişimciler açısından bakıldığında; Teknokentlerde Ar-Ge ve Yazılım faaliyetlerinden elde ettikleri gelirleri 2023 yılı sonuna kadar gelir vergisi ve kurumlar vergisinden istisna tutulmaktadır.

Girişimci firmalar, Teknokentlerde alıştırdıkları Ar-Ge, Tasarım, Yazılım ve Destek personellerine yapmış oldukları maaş ödemelerinden doğan gelir vergisi stopajı ve damga vergisinden de 2023 yılı sonuna kadar muaf olacaklardır.

Firmaların, bünyelerinde yeni istihdam edecekleri Ar-Ge personellerinin en az lisans derecesine sahip Temel Bilimler mezunu olması durumunda bu personellerin her birinin alacakları ücretin o yılın brüt asgari ücretine denk gelen kısmı için Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından 2 yıl süreyle karşılanması desteği de TGB lerde yer alan firmaların yararlanacağı bir diğer destek unsurudur.

Son olarak girişimci firmaların KDV İstisnalarıyla ilgili;

- “Sistem yönetimi, veri yönetimi, iş uygulamaları, sektörel, internet, mobil ve askeri komuta kontrol uygulama yazılımları” konularında ürettikleri yazılımların satışında Kültür Bakanlığından alacakları Tescil Belgesi şartıyla KDV den muaf olarak fatura kesebileceklerdir.
- 4691 VE 5746 sayılı kanunlarda yapılan değişiklikler çerçevesinde 01.05.2018 tarihinden itibaren girişimci firmaların Ar-Ge, Yenilik ve Tasarım faaliyetlerinde kullanmak üzere alacakları makine ve teçhizatlarda KDV den istisna tutulacaklardır.

Öğretim elemanları açısından muafiyet ve istisnalar;

Çalıştıkları yükseköğretim kurumundan alacakları izinler kapsamında TGB lerde şirket kurabilir, şirket yönetici olabilir ve buradaki faaliyetlerinden dolayı gelir elde edebilirler. Burada yaptıkları Ar-Ge faaliyetleri sonucu elde etmiş oldukları gelirler döner sermaye kesintisine uğramadan doğrudan gelir olarak kaydedilebilecektir.

2.8. TARIM VE KIRSAL KALKINMAYI DESTEKLEME KURUMU (TKDK) DESTEKLERİ:

Bu destek programı Türkiye Cumhuriyeti ve Avrupa Birliği ortaklığında çağrıya çıkılan IPARD programı kapsamında finanse edilmektedir. Ülkemizdeki 42 ilde uygulanan bu desteklere başvurular çağrı yoluyla yapılmaktadır.

Desteklerden KOBİ statüsündeki gerçek ve tüzel tüm kişilikler yararlanabilmektedir. Aşağıdaki tabloda desteklerin uygulanacağı illerin listesi verilmiştir.

Tablo 11: IPARD Çağrılarını Başvuru ve Uygulama İlleri

Destek Almak Amacıyla Başvuruların Yapılacağı ve Yatırımın Uygulanacağı İller					
Afyonkarahisar	Balıkesir	Diyarbakır	Kahramanmaraş	Manisa	Sivas
Ağrı	Burdur	Elazığ	Karaman	Mardin	Şanlıurfa
Aksaray	Bursa	Erzincan	Kars	Mersin	Tokat
Amasya	Çanakkale	Erzurum	Kastamonu	Muş	Trabzon
Ankara	Çankırı	Giresun	Konya	Nevşehir	Uşak
Ardahan	Çorum	Hatay	Kütahya	Ordu	Van
Aydın	Denizli	Isparta	Malatya	Samsun	Yozgat

Kaynak: https://www.tkd.gov.tr/Content/File/BasvuruFiles/BasvuruCagrillani/IPARDII/IPARDII_AltinciBasvuruCagrillani.pdf

Proje kapsamında verilen destekler hibe şeklinde yapılmaktadır. Program kapsamında desteklenmesi uygun görülen harcama kalemleri ise TKDK tarafından şu şekilde belirlenmiştir:

- Paketleme ekipmanları alımı
- Motorlu taşıtlar hariç olmak üzere nakliye ekipmanları
- HACCP kapsamında gıda güvenliği için yapılacak yatırımlar
- Üretim süreçlerindeki iyileştirmelerde kullanılmak üzere planlama ve yönetim yazılım ve donanımları

Son olarak 08.05.2019 da çağrıya çıkılan ve sadece “Çiftlik Faaliyetlerinin Çeşitlendirilmesi ve İş Geliştirme” başlığı altındayapılan başvuruların kabul edilip desteklerin verileceği çağrının bütçesi ve uygun proje başlıkları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 12: IPARD II 6. Çağrı Başlıkları ve Destek Oranları

TEDBİR ADI	SEKTÖR KODU	SEKTÖR ADI	DESTEK ORANI	TOPLAM DESTEK BÜTÇESİ (AVRO)
Çiftlik Faaliyetlerinin Çeşitlendirilmesi ve İş Geliştirme (302)	302-1	Bitkisel Üretimin Çeşitlendirilmesi ve Bitkisel Ürünlerin İşlenmesi ve Paketlenmesi	%65 (Ağrı, Ardahan, Balıkesir, Çankır 1, D.bakır, Erzinca n, Erzurum, Hatay, Isparta, Karaman , Kars, Mersin, Muş, Tokat ve Yozgat)	60.000.000
	302-2	Arıcılık ve Arı Ürünlerinin Üretimi, İşlenmesi ve Paketlenmesi	%55	
	302-3	Zanaatkarlık ve Katma Değerli Ürünler	(A.karahisar, Amasya, Aksara y, Ankara, Aydın, Burdur, Bursa, Ç anakkale, Çorum, Denizli, Elazığ, Giresun, K.maraş, Kastamonu, Kon ya, Kütahya, Malatya, Manisa, Mardin, Nevşehir, Ordu, Samsun, Ş.urfa, Sivas, Trabzon, Uşak, Van)	
	302-4	Kırsal Turizm ve Rekreasyon Faaliyetleri		
	302-5	Su Ürünleri Yetiştiriciliği		
	302-6	Makine Parkları		
	302-7	Yenilenebilir Enerji Tesisleri		

Kaynak: https://www.tkd.gov.tr/Content/File/BasvuruFiles/BasvuruCagrilani/IPARDII/IPARDII_AltinciBasvuruCagrilani.pdf

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TRC2 BÖLGESİ HAKKINDA GENEL BİLGİLENDİRME VE ŞANLIURFA-DİYARBAKIR (TRC2) İLLERİ ORGANİZE SANAYİ BÖLGELERİNDEKİ FİRMALARIN DEVLET DESTEKLERİ VE YATIRIM TEŞVİKLERİNDEN FAYDALANMA DURUMLAININ TESPİTİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

3.1. TRC 2 BÖLGESİ HAKKINDA GENEL BİLGİLENDİRME

Ülkemizde 2002 yılından bu yana uygulanmakta olan İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırmasında Güneydoğu Anadolu Bölgesi TRC olarak tanımlanırken, TRC1 Gaziantep (Gaziantep, Adıyaman, Kilis) Alt Bölgesi, TRC2 Şanlıurfa (Diyarbakır, Şanlıurfa) Alt Bölgesi, TRC3 Bölgesi (Mardin, Batman, Şırnak, Siirt) olarak tanımlanmaktadır.

34.540 km² lik yüzölçüme sahip bölgede, Yüzölçümü olarak Türkiye'nin %4,4 ünü oluşturmaktadır. 2015 nüfus sayım sonucuna göre TRC2 Şanlıurfa Alt bölgesinin nüfusu 3.5 milyonken Türkiye İstatistik Kurumu 2018 verilerine göre bu rakamın 3.8 milyon olduğu belirtilmektedir. TRC2 Bölgesi nüfus artış hızı ise 2018 yılı itibariyle %22,15 olarak gerçekleşmiştir. 2018 yılı Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi kayıtlarına göre TÜİK tarafından yayınlanan nüfus verilerine göre; 25 yaş altı nüfusun toplam nüfus içerisindeki payı % 43 tür.. Toplam nüfusun %35 ini 25-65 yaş arası nüfus oluştururken, 65 yaş üstü nüfusun toplam nüfus içerisindeki payı %1,5 tur.

TRC2 en fazla göç veren ve göç alan bölgelerden bir tanesidir. Şanlıurfa genel itibariyle kendi ilçelerinden göç almış fakat Diyarbakır sadece kendi ilçelerinden değil, çevre illerin kırsallarından da göç almıştır. 20-30 yaş grubu aralığının, ülkedeki istihdam problemlerinden dolayı iş bulma ümidiyle göç etmeleri nedeniyle göç hareketliliği en fazla bu yaş gurubunda gerçekleşmektedir. Her iki şehirde de göç verme oranı göç alma oranından fazladır.

Bölgede en önemli problemlerden bir tanesi nitelikli personel yetersizliği ve işsizlik oranının özellikle genç nüfustaki oranının çok yüksek olmasıdır. Bölge doğum oranının ve nüfus artışının en yüksek olduğu bölgedir. Nüfustaki bu hızlı artış işsizlik sorununu da beraberinde getirmektedir.

Bölge nüfusu ülke nüfusunun % 4,4'ünü oluştururken, işgücünün % 2,5'ini, istihdamın ise % 2,4'ünü oluşturmaktadır. Bu durum bölgede insan kaynakları potansiyelinin değerlendirmediğini göstermektedir.

2017 TÜİK verilerine göre TRC2 Bölgesinde kişi başı gayrisafi yurtiçi hasıla 4.403 dolar iken Türkiye'nin kişi başına gayrisafi yurtiçi hasılası 10.602 dolar olmuştur. Bu veriler ışığında değerlendirildiğinde bölgenin GSYH sıralamasında ülke ortalamasının çok altında kaldığı, bölgenin gelişmişlik düzeyinin her anlamda Türkiye ortalamalarının altında kaldığı görülmektedir.

Sektörel dağılıma göre istihdam oranlarına bakıldığında bölgede 2018 yılı TÜİK verilerine göre %46,6 hizmetler, %17,4 sanayi ve %36 tarım olarak görülmekte, bölgenin istihdamda hizmet sektörü ağırlıklı bir yapıya sahip olduğu gözlemlenmektedir.

Ülke ortalamalarına bakıldığında tarım sektöründeki istihdam oranı TRC2 Bölgesi'nde %36 ile Türkiye ortalamasının (%18,4) üzerinde iken, sanayi sektöründe %17,4 ile Türkiye ortalamasının (%26,7) ile gerisinde, hizmetler sektöründe de %46,6 ile ülke ortalamasının (%54,9) altında olduğu görülmektedir.

İşlenebilir tarım arazisi oranına bakıldığında ise TRC2 bölgesi 1.444.360 hektar arazi ile ülkedeki işlenebilir tarım arazilerinin (19.737.559 hektar) %7,31 ini oluşturmaktadır. Sulanabilir arazi oranında Diyarbakır (%25), Şanlıurfa (%38) gayet iyi bir orana sahip bu bölgede su kaynaklarının verimli kullanması halinde mevcut potansiyelin Türkiye'nin tarımsal üretimi büyük ölçüde karşılayacağını göstermektedir.

İşletmeler genel itibariyle bölgedeki altyapı imkânlarının yetersiz olması, finansal kaynaklara erişebilme, üretim planlaması ve pazarlama, düşük kapasiteli üretim, Ar-Ge çalışmalarının yetersizliği ve kurumsallaşma problemleri başta olmak üzere çeşitli diğer sorunlar nedeniyle beklenen verimlilik düzeyine ulaşamamakta, bu nedenlerle de katma değer ve yeterli düzeyde istihdam yaratamamaktadırlar.

2011 yılında Devlet Planlama Teşkilatı tarafından yapılan Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması (SEGE)'nda illere göre gelişmişlik sıralamasında Şanlıurfa 73.sırada, Diyarbakır ise 67. Sırada yer almıştır. Başta eğitim olmak üzere diğer değerlendirme başlıklarında da sıralamalar birbirine yakınlık göstermiş, her iki ilde

de altyapı imkânları, rekabetçilik gibi başlıklarda da son sıralara yakın bir tablo sergilemiştir.

Bölgede belirli sektörlerdeki kümelenme faaliyetleri de ihracat rakamlarının artmasını sağlayıcı bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Son dönemde hem Diyarbakır hem de Şanlıurfa illerinde 6. Bölge teşviklerinin de etkisiyle birlikte mobilya imalatı, tekstil ve ayakkabıcılık sektörlerinde yukarıya doğru bir ivmelenme ve kümelenme gözlemlenmektedir.

Bu potansiyelin nitelikli iş gücü ile desteklenerek işlenmesi ve artışın devamı sağlamalıdır. (https://www.karacadag.gov.tr/Planlama/Dosya/www.karacadag.org.tr_4_TE3R95NX_trc2_2014_2023_bolge_plani.pdf erişim tarihi: 14.05.2019)

3.2. ŞANLIURFA VE DİYARBAKIR (TRC2) İLLERİ ORGANİZE SANAYİ BÖLGELERİNDEKİ FİRMALARIN DEVLET DESTEKLERİ VE YATIRIM TEŞVİKLERİNDEN FAYDALANMA DURUMLARININ TESPİTİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

2012 yılında güncellenen yeni teşvik sistemi ile bölgesel farklılıkların ortadan kaldırılmasına yönelik bir yapıya yönelmiş, bunun doğal sonucu olarak da gelişmişlik düzeyi, diğer bölgelere nazaran daha düşük olan bölgelere verilen devlet destekleri ve teşviklerinin oranlarının daha yüksek olması kaçınılmaz olmuştur.

Yeni teşvik sisteminin amaçları arasında sayılan ve en önemli unsur olarak görülen “En az gelişmiş bölgelere sağlanan yatırım desteklerinin artırılması” maddesi çerçevesinde yapılan bu araştırmada, TRC2 özelinde bu destek ve teşviklerin etkinliği ölçülmeye çalışılmıştır.

3.2.1. Araştırmanın Amacı

Bu araştırma, yatırım teşvikleri kapsamında en avantajlı bölgelerden biri olan TRC2 (Şanlıurfa ve Diyarbakır İlleri) Organize Sanayi bölgelerinde faaliyet gösteren firmaların yatırım kararı verirken bu bölgede uygulanan yatırım teşviği ve devlet desteklerinin hangi oranda bu yatırım kararına etki ettiğinin ölçülmesi amacıyla yapılmıştır.

TRC2 bölgesindeki firmaların;

Bu bölge özelinde uygulanan yatırım teşviği ve devlet desteklerinin yatırım yeri tercihinde ne kadar etkili olduğu, yatırım sürecinde hangi destek ve teşviklerden faydalandıkları, işletmelerin kapasitelerinin arttırılmasında teşvik ve desteklerin hangi oranda etkisi olduğu, finansal başarıda uygulanan teşvik politikalarının ne kadar etkili olduğu gibi konularda araştırma yapılarak mevcut durum analizi ve ilerleyen süreçler için bir yatırımcı rehberi ve yol haritası çıkarılması amaçlanmıştır.

3.2.2. Araştırmanın Yöntemi

Araştırma kapsamında veri analizleri IBM SPSS 23.0 ve STATA Paket programları ile gerçekleştirilmiştir. Söz konusu elde edilen verilere Frekans Analizi ve Sıralı Probit Analizi uygulanmıştır.

Sıralı Probit, sıralanma gösteren bağımlı değişkenleri modellemektedir. Düşük, orta, yüksek gibi gelir kategorileri; ortaokul ve daha az, lise, üniversite mezunu gibi eğitim kategorileri, katılma veya önem verme derecesini temsil eden likert ölçekleri, sıralı Probit ile modellenebilir.

Bağımlı değişkeni oluşturan kategorilere ait sıra değerlerinin 1,2,3,4... gibi eşit aralıklı olduğu kabul edilir.

Sıralı kategorik değişken örnekleri:

Eğitim düzeyi: 1) İlkokul, 2) ortaokul, 3) lise, 4) üniversite

Katılma ifadesi: 1) Hiç katılmıyorum, 2) biraz katılıyorum, 3) Orta derecede katılıyorum, 4) büyük ölçüde katılıyorum, 5) tamamen katılıyorum

Görüldüğü gibi sayısallaştırma amacıyla kategorilere verilen sıra değerleri eşit aralıktır. Sıra değerleri, kategoriler arasındaki sayısal üstünlüğün derecesini belirtmez.

0,1,2...J sıra değerlerine sahip y gibi sıralı kategori değişkeni için x açıklayıcı değişkenlerine bağlı sıralı Probit modeli, gizil (latent) değişken modeliyle çıkarılabilir. y* gizil değişkeni aşağıdaki gibi sabit katsayısı olmayan bir fonksiyon olarak tanımlanır:

$$y^* = x\beta + e$$

Ortalaması 0 ve varyansı 1 olan e normal dağılış gösterir. $\alpha_1 < \alpha_2 < \dots < \alpha_j$ bilinmeyen kesme noktaları (eşik parametreleri) olsun ve aşağıdaki gibi tanımlayalım:

Eğer $y^* \leq \alpha_1$ ise $y=0$,

Eğer $\alpha_1 < y^* \leq \alpha_2$ ise $y=1$

Eğer $y^* \geq \alpha_j$ ise $y=J$

y değişkeninin 0, 1 ve 2 gibi sıra değerlerini aldığını bildiğimize göre, bu 3 sıra değeri için, α_1 ve α_2 gibi 2 kesme değeri olacaktır.

Sıralı Probit modelleri en büyük olabilirlik yöntemiyle tahmin edilir. Tahmin edilen sıralı Probit modelinin istatistiki açıdan geçerliliğini belirlemek üzere likelihoodratio test yapılır. Bu teste ait ki kare dağılımı için verilen p değerine göre:

H_0 : Sıralı Probit modeli istatistiki açıdan kullanılabilir hipotezi test edilir. Burada da $p < \alpha$ ise sıfır hipotezini reddederiz. (Miran, 2018b)

3.2.3. Yöntemin Varsayımları ve Kısıtları

Anketi cevaplayan işletmelerin sorulara verdikleri cevapların işletmelerin mevcut durumları hakkında ve yararlandıkları teşvik ve destekler hakkında verdikleri cevapların doğru olduğu varsayılmıştır. Teşviklerden yararlanan işletmelerin teşviklerden ne zaman faydalanmaya başladıkları, teşvik belgelerini almaya başladıkları yıl, kuruluş yapıları, işletmelerin faaliyet konuları gibi konular Ticaret Sanayi Odaları ve Ekonomi Bakanlığı Web sayfalarından kontrol edilmiştir. Tereddüt edilen veya değişken görülen veriler, işletme yetkilileriyle görüşülerek tereddütleri ortadan kaldıracak şekilde giderilmiştir.

Araştırmanın kısıtları, Şanlıurfa ve Diyarbakır Organize Sanayi Bölge Müdürlüklerinden alınan bilgiler ışığında her iki bölge toplamında 491 firmanın faaliyet gösterdiği fakat bunlardan bir kısmının faal olmaması, bir kısmının iletişim bilgilerinin güncel olmadığı, bir kısmının dönemsel olarak faaliyet göstermesi, bir kısmının da anketi cevaplamaktan imtina etmesi sebebiyle 104 firmaya uygulanabilmiş olmasıdır. Mail yoluyla ulaşılmaya çalışılan firmaların maile dönüş

yapmamaları ve anketi cevaplamayı önemsememeleri bir diğer kısıt olarak görülmektedir.

3.2.4. Yöntemin Avantajları

Anket uygulanan firmalardan özel bilgilerinin istenmemiş olması, daha samimi cevapların verilmesine, dolayısıyla gerçeklik payının çok daha yüksek olmasına olanak sağlamıştır.

Bu çalışmada işletmelere yöneltilen soruların anlaşılır ve kısa cevaplardan oluşması, anketi cevaplayan kişinin çok zamanını almaması, soruların akıcı bir şekilde birbirini destekleyici biçimde hazırlanmış olması da anketin geçerlilik oranını arttırması nedeniyle bu yöntemin bir diğer avantajını oluşturmaktadır.

3.2.5. Araştırmanın Kapsamı ve Örnekleme

3.2.5.1. Araştırmanın Kapsamı

Araştırmanın kapsamını Şanlıurfa ve Diyarbakır illeri Organize Sanayi Bölgelerinde yatırım yapmış, devlet desteği ve yatırım teşviğinden faydalanmış ve faydalanmaya devam eden yatırımcılar ile devlet desteği ve yatırım teşviği vermekte yetkili olan kurum-kuruluşlar ve bu kurum-kuruluşların verdikleri destekler oluşturmaktadır.

3.2.5.2. Araştırmanın Örnekleme

Araştırmanın yapıldığı Şanlıurfa ve Diyarbakır illeri Organize Sanayi Bölgelerinde toplamda 491 firma bulunduğu bilgisine bu illerdeki bölge müdürlüklerinin web sayfalarında yayınladıkları firma listelerinden ulaşılmıştır. Her ne kadar araştırma evreni bu sayıya göre belirlenmiş olsa da bu firmalarının tamamına ulaşılma şansı bulunamamıştır. Yapılan araştırmalar sonucunda bu firmalarının birçoğunun dönemlik çalıştığı, bir kısmının da iletişim bilgilerinin yanlış olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Bu nedenle de araştırma evrenini oluşturan firmaların bir kısmına ulaşma imkânı bulunamamıştır.

Araştırmanın evrenini oluşturan 491 firmaya hem telefonla hem de mail yoluyla ulaşılmaya çalışılmış, bir kısmı da doğrudan ziyaret edilerek tamamına ulaşılmaya çalışılmıştır. Fakat hem yapılan ziyaretler, hem telefon görüşmeleri hem

de mail yoluyla ulaşılmaya çalışılan firmalardan 104 tanesinden geri dönüş alınabilmiştir.

3.2.6. Verilerin Elde Edilme Süreci ve Analizi

3.2.6.1. Verilerin Elde Edilme Süreci

Söz konusu anket çalışmasının soruları oluşturulurken konu ile ilgili daha önceden yayınlanmış tezler, makaleler vb. kaynakların literatür taramaları yapılmıştır. TRC2 Bölgesi Organize Sanayi Bölgelerinde faaliyet gösteren ve yatırım teşviklerinden yararlanan firma bilgilerine ulaşılabilmesi için konu ile ilgili organize sanayi bölge müdürlükleri, bakanlık ve kurumların internet sayfalarındaki veriler incelenmiş, Türkiye İstatistik Kurumu verilerine sıklıkla başvurulmuştur. Literatür taraması sonucu elde edilen bulgular ve edinilen bilgi düzeyi sayesinde buralardan alıntılar yapılmış ve anketin erevesi bu şekilde oluşturulmuştur.

Anket için düzenlenen anket formu ve sorulması düşünülen sorular öncelikle yatırım teşviği ve devlet desteklerinden faydalanan bir yatırımcıyla iştişare edilmiş, onun görüşlerine başvurulmuş ve söz konusu anketin tüm firmalara uygulanmadan önce soruların anlaşılabilirliği ve cevapların etkinliği test edilmeye çalışılmıştır. Bunun yanı sıra şanlıurfa Organize Sanayi bölge Müdürlüğü yetkilileriyle de görüşülüp, onların da nerileri dikkate alınarak anket soruları hazırlanmıştır.

Ankete başlamadan anketin uygulanacağı firmaların hepsine bu çalışmanın içeriği ile detaylı olarak bilgi verilmiş, anketin tamamen gönüllülük esasına göre yapılacağı, firma bilgileri ve şahıs bilgilerinin hiçbir şekilde açıklanmayacağı ve her türlü gizli kalması gereken ticari bilgilerin gizliliğine riayet edileceği ilgili firma yetkililerine taahhüt edilmiştir.

Literatür taraması sonrası şanlıurfa ve Diyarbakır Organize Sanayi Bölge Müdürlükleri resmi kayıtlarında yer alana firma sayıları adres ve iletişim bilgilerine ulaşılmış, ardından çeşitli iletişim kanalları ile irtibata geçilmiş, yüz yüze anket uygulaması yapılacak firmalardan randevular alınmış diğer firmalara da telefon ve e-mail yoluyla ulaşılmaya çalışılmıştır.

Ayrıca ilgililere anketin not alma veya soru cevap şeklinde gerçekleştirilebileceği bilgisi verilmiştir. Bu şekilde anket uygulanan kişilerin fazla zamanını almadan cevap vermeleri sağlanmaya çalışılmıştır.

Bu süreçlerin sonunda ilgili firma yetkilileriyle anketler gerçekleştirilmiş, en kısa anket 5 dakika en uzun anket cevabı da 17 dakikada gerçekleştirilmiştir.

Anket kapsamında firmalara toplam 21 soru sorulmuştur. Bu soruların 7 tanesi demografik faktörlere ilişkin sorular, 11 tanesi devlet destekleri ve yatırım teşviklerine yönelik faktörlere ilişkin sorular, 3 tanesi de işletme kapasitesi ve işletmenin finansal başarısına yönelik sorular olmuştur.

Anket formunda tek tip bir ölçek kullanılmamış olup, ağırlıklı olarak 5 li Likert Ölçeği kullanılmıştır. Ankete katılan firmaların temel faaliyet alanına, hukuki statüsüne, kaç yıldır faaliyet gösterdiğine, çalışan işçi sayısına ve kapasite kullanım oranına yönelik sorular sorularak firma profilleri net bir şekilde çıkarılmaya çalışılmıştır.

Firma profillerinin çıkarılmasına yönelik soruların yanı sıra mevcut yatırım teşvikleri ve devlet desteklerinden yararlanma düzeyleri ve firmaların en fazla hangi teşviklerden faydalandıkları gibi diğer sorular da yatırım teşvik sisteminin bölgesel etkinliğinin ölçülmesine yönelik sorular olmuştur. Ayrıca firmaların kapasitelerini ve finansal başarılarını etkileyen unsurlara yönelik sorularla da teşvik ve devlet desteklerinin bu unsurlar üzerindeki etkinlikleri ölçülmeye çalışılmıştır.

3.2.6.2. Verilerin Analizi

Hipotezler

Ha1: Devlet desteğinin yeterliliği faaliyet süresinden etkilenir

Ha2: Devlet desteğinin yeterliliği çalışan sayısından etkilenir

Ha3: Devlet desteğinin yeterliliği kapasite kullanım oranından etkilenir

Ha4: Devlet desteğinin yeterliliği hukuki statüden etkilenir

Ha5: Devlet desteğinin yeterliliği destek türünden etkilenir

3.3. BETİMLEYİCİ İSTATİSTİKLER

Araştırma çerçevesinde gerçekleştirilen anket çalışmasının verileri özet tablolar ve temel tanımlayıcı istatistikler halinde sunulmuştur. Çalışmanın bu kısmında elde edilen bazı verilerin betimsel analizi sunulmuştur.

3.3.1. Sürekli Değişkenler

3.3.1.1. Genel Değerlendirme

Bu çalışmanın genel amacı kapsamında oluşturulan hipotezlerin temel değişkenlerini oluşturan işletmenin faaliyet süresi, işletmede çalışan işçi sayısı ve işletmenin kapasite kullanım oranı verileri incelendi. Bu verilere ait ortalama, en düşük, en yüksek ve standart sapma değerleri aşağıdaki tabloda verilmiştir. Bu tabloya göre çalışmada incelenen işletmelerin ortalama faaliyet süresi 10,06 yıl olarak hesaplanmıştır.

En uzun süre faaliyet gösteren ise 30 yıl faaliyet süresine sahiptir. İşletmelerde çalışan ortalama işçi sayısı 107,82'dir. İşletmelerdeki çalışan işçi sayısı 4 ile 1400 arasındadır. İşletmelerdeki kapasite kullanım oranları incelendiğinde %23 ile %100 arasındadır. İşletmelerin ortalama kapasite kullanım oranı %70,12'dir.

Tablo 13: Anket Uygulanan İşletmelerin Faaliyet Süreleri, İşçi Sayıları ve Kapasite Kullanım Oranları

	Ortalama	En Az	En Fazla	Standart Sapma
İşletmenin Faaliyet Süresi (yıl)	10.06	1	30	7.63
İşletmede çalışan işçi sayısı	107.82	4	1400	161.34
İşletmenin Kapasite Kullanım Oranı	70.12	23	100	15.74

3.3.1.2. Hukuki Statüye Göre Değerlendirme

İşletmelerin hukuki yapılarına göre bu işletmelerin bazı değişken değerlerinin nasıl değiştiği incelenmiştir. İşletmelerin faaliyet süreleri incelendiğinde limited şirket olan işletmeler 10.30, anonim şirket olan işletmeler 10.29 ve şahıs şirketi olan işletmeler ise sadece 2 ortalama süreye sahiptir. İşletmelerde çalışan işçi sayısına göre ise en yüksek ortalama anonim şirket olan işletmelerde (173.50) ve daha sonra şahıs şirketlerde (88.33) ve limited şirket işletmelerde (83.42) olarak hesaplanmıştır.

İşletmelerin kapasite kullanım oranları incelendiğinde ise en yüksek oran %74 ile anonim şirketi olan işletmelere aittir.

Tablo 14: Anket Uygulanan Firmaların Hukuki Statülerine Göre Değerlendirme

		İşletmenin Hukuki Statüsü			
		Ortalama	En Az	En Fazla	Standart Sapma
İşletmenin Faaliyet Süresi (Yıl)	Anonim Şirket	10.29	1	30	7.92
	Limited Şirket	10.30	1	30	7.54
	Şahıs Şirketi	2.00	1	3	1.00
İşletmede çalışan işçi sayısı	Anonim Şirket	173.50	7	1400	269.88
	Limited Şirket	83.42	4	350	86.47
	Şahıs Şirketi	88.33	25	170	74.22
İşletmenin Kapasite Kullanım Oranı	Anonim Şirket	74.00	23	100	17.60
	Limited Şirket	69.64	25	100	14.48
	Şahıs Şirketi	46.67	40	50	5.77

3.3.1.3. Yatırım İçin Yararlanılan Teşviklere Göre Değerlendirme

İşletmeler için birçok destek bulunmaktadır. Daha önce açıklanan ve anket içerisinde işletmelerin yararlandıkları desteklere bağlı olarak bazı değişkenlere ait değerlerin nasıl değiştiği incelenmiştir. İşletmelerin faaliyet süreleri Devlet Desteği (Ajans, KOSGEB vb. Kurum Destekleri) seçeneği için en yüksek ortalamaya sahip çıkmıştır. İşletmelerde çalışan işçi sayısı ise Hepsi (Devlet Desteği + Yatırım Teşviki) seçeneği en yüksek ortalamaya sahiptir. İşletmelerin kapasite kullanım oranları incelendiğinde ise tüm destek türleri bir birine yakın ortalamaya sahip olsa da Hepsi (Devlet Desteği + Yatırım Teşviki) seçeneği en yüksek ortalamaya sahiptir.

Tablo 15: Yatırım İçin Yararlanılan Teşviklere Göre Değerlendirme

		Yatırım için yararlanılan yerler			
		Ortalama	En Az	En Fazla	Standart Sapma
İşletmenin Faaliyet Süresi (Yıl)	Devlet Desteği (Ajans, KOSGEB vb. Kurum Destekleri)	15.36	4	30	9.50
	Hepsi (Devlet Desteği + Yatırım Teşviki)	8.22	1	30	6.57
	Yatırım teşviki (Vergi Muaf. vb.)	14.16	1	30	7.68

İşletmede Çalışan İşçi Sayısı	Devlet Desteği (Ajans, KOSGEB vb. Kurum Destekleri)	25.73	7	70	18.60
	Hepsi (Devlet Desteği + Yatırım Teşviki)	134.54	4	1400	180.69
	Yatırım teşviki (Vergi Muaf. vb.)	51.26	5	350	77.03
İşletmenin Kapasite Kullanım Oranı	Devlet Desteği (Ajans, KOSGEB vb. Kurum Destekleri)	67.00	30	90	16.36
	Hepsi (Devlet Desteği + Yatırım Teşviki)	72.43	25	100	13.53
	Yatırım teşviki (Vergi Muaf. vb.)	62.74	23	100	21.06

3.3.1.4. Anketi Cevaplayanların Teşvik veya Desteklerden Hangi İletişim Kanalları Aracılığıyla Haberdar Olduklarına Göre Değerlendirme

Katılımcılara teşvik veya desteklerden hangi iletişim kanalları aracılığıyla haberdar oldukları sorulmuş ve verilen seçenekler arasında farklı frekansta cevaplar alınmıştır. Bu cevaplara göre katılımcıların 89'u (%33) en yüksek oran ile 'İlgili Oda ve Kurumların Bilgilendirme Toplantıları' seçeneğini tercih etmişlerdir. E-mail yolu ile haberdar olanların sayısı 70 ve daha sonra gelen sosyal medya yolu ile haberdar olanların sayısı ise 41'dir.

Tablo 16: Anketi Cevaplayanların Teşvik veya Desteklerden Hangi İletişim Kanalları Aracılığıyla Haberdar Olduklarına Göre Değerlendirme

		Sayı	%
Teşvik veya desteklerden hangi iletişim kanalları aracılığıyla haberdar oldukları	Afiş/Broşür	9	3,3%
	Arkadaşlar	26	9,6%
	Diğer (Kendi Araştırmamız)	1	0,4%
	E-Mail	70	25,9%
	İlgili Oda ve Kurumların Bilgilendirme Toplantıları	89	33,0%
	Sms	7	2,6%
	Sosyal Medya	41	15,2%
	Telefon	27	10,0%

3.3.1.5. Anketi Cevaplayanların Yetki Düzeylerine Göre Teşvik veya Desteklerden Hangi İletişim Kanalları Aracılığıyla Haberdar Olduklarına Göre Değerlendirme

Yukarıdaki başlıkta katılımcıların teşvik veya desteklerden hangi iletişim kanalları aracılığıyla haberdar oldukları incelenmişti. Burada ise katılımcıların yetki düzeylerine göre teşvik veya desteklerden hangi iletişim kanalları aracılığıyla haberdar oldukları incelenmiştir.

En yüksek oranda tercih edilen iletişim kanalı olan 'İlgili Oda ve Kurumların Bilgilendirme Toplantıları' seçeneği incelendiğinde işletme sahibi, finans müdürü ve genel müdür konumunda olanların en çok bu iletişim kanalını tercih ettikleri gözlemlenmiştir.

Benzer durum e-mail iletişim kanalınının kullanımı ile ilgilide yaşanmıştır. Sosyal medya ve diğer iletişim araçlarında benzer oranları görmek mümkündür.

Tablo 17: Anketi Cevaplayanların Yetki Düzeylerine Göre Teşvik veya Desteklerden Hangi İletişim Kanalları Aracılığıyla Haberdar Olduklarına Göre Değerlendirme

		İşletmedeki Yetki Düzeyi	
		Sayı	%
Afiş/Broşür	Finans Müdürü	1	11,1%
	Genel Müdür	4	44,4%
	Genel Müdür Yardımcısı	1	11,1%
	İşletme Sahibi	2	22,2%
	Muhasebe	1	11,1%
Arkadaşlar	Finans Müdürü	2	7,7%
	Genel Müdür	9	34,6%
	İnsan Kaynakları Yöneticisi	1	3,8%
	İşletme Sahibi	12	46,2%
	Muhasebe	1	3,8%
	Ön Muhasebe	1	3,8%
Diğer (Kendi Araştırmamız)	Genel Müdür	1	100,0%
E-Mail	Diğer (İşveren Vekili)	1	1,4%
	Finans Müdürü	19	27,1%

	Genel Müdür	15	21,4%	
	Genel Müdür Yardımcısı	3	4,3%	
	İnsan Kaynakları Yöneticisi	3	4,3%	
	İşletme Sahibi	28	40,0%	
	Muhasebe	1	1,4%	
İlgili Oda ve Kurumların Bilgilendirme Toplantıları	Diğer (İşveren Vekili)	1	1,1%	
	Finans Müdürü	21	23,6%	
	Genel Müdür	15	16,9%	
	Genel Müdür Yardımcısı	3	3,4%	
	İK Müdürü	2	2,2%	
	İnsan Kaynakları Yöneticisi	4	4,5%	
	İşletme Sahibi	38	42,7%	
	Muhasebe	2	2,2%	
	Ön Muhasebe	1	1,1%	
	Üretim Müdürü	1	1,1%	
	Üretim Mühendisi	1	1,1%	
	Sms	Finans Müdürü	3	42,9%
		Genel Müdür	2	28,6%
		Genel Müdür Yardımcısı	1	14,3%
İşletme Sahibi		1	14,3%	
Sosyal Medya	Finans Müdürü	14	34,1%	
	Genel Müdür	9	22,0%	
	Genel Müdür Yardımcısı	1	2,4%	
	İnsan Kaynakları Yöneticisi	2	4,9%	
	İşletme Sahibi	14	34,1%	
	Üretim Müdürü	1	2,4%	
Telefon	Diğer (İşveren Vekili)	1	3,7%	
	Finans Müdürü	5	18,5%	
	Genel Müdür	7	25,9%	

Genel Müdür Yardımcısı	1	3,7%
İnsan Kaynakları Yöneticisi	1	3,7%
İşletme Sahibi	11	40,7%
Muhasebe	1	3,7%

3.3.1.6. Anketi Cevaplayanların Eğitim Durumlarına Göre Teşvik veya Desteklerden Hangi İletişim Kanalları Aracılığıyla Haberdar Olduklarına Göre Değerlendirme

Katılımcıların eğitim durumlarına göre teşvik veya desteklerden hangi iletişim kanalları aracılığıyla haberdar oldukları incelendiğinde arkadaşlar yolu ile seçeneği en çok lise mezunu olanlar tarafından tercih edilmiştir.

Sosyal medya incelendiğinde ise lisans mezunu olanların daha çok kullandığı görülmektedir. “İlgili Oda ve Kurumların Bilgilendirme Toplantıları” seçeneği en çok lise mezunları tarafından tercih edilmektedir.

Tablo 18: Anketi Cevaplayanların Eğitim Durumlarına Göre Teşvik veya Desteklerden Hangi İletişim Kanalları Aracılığıyla Haberdar Olduklarına Göre Değerlendirme

	Eğitim Durumu									
	İlkokul		Lise		ÖnLisans		Lisans		YüksekLisans	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Afiş/Broşür	1	12,5%	1	1,9%	0	0,0%	5	2,9%	2	6,1%
Arkadaşlar	2	25,0%	8	15,4%	2	28,6%	7	4,1%	7	21,2%
Diğer (Kendi Araştırmamız)	1	12,5%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
E-Mail	1	12,5%	11	21,2%	1	14,3%	50	29,4%	7	21,2%
İlgili Oda ve Kurumların Bilgilendirme Toplantıları	2	25,0%	20	38,5%	3	42,9%	56	32,9%	8	24,2%
Sms	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	6	3,5%	1	3,0%
SosyalMedya	0	0,0%	7	13,5%	1	14,3%	28	16,5%	5	15,2%
Telefon	1	12,5%	5	9,6%	0	0,0%	18	10,6%	3	9,1%

3.3.1.7. Anketi Cevaplayanların Yatırım Teşviği Alma Süreçlerine Göre Teşvik veya Desteklerden Hangi İletişim Kanalları Aracılığıyla Haberdar Olduklarına Göre Değerlendirme

Katılımcıların teşvik ve desteklerden haberdar olma yolları ile bu teşvik ve destekleri alma süreçlerinde izlenen yolların karşılaştırması yapılmıştır. Aşağıdaki tabloda yansıtıldığı üzere tüm süreçlerden yararlananların çoğunluğu (21 işletme) “İlgili Oda ve Kurumların Bilgilendirme Toplantıları” iletişim kanalını tercih etmektedir.

İşletmenin Bünyesinde Çalışan Personeller Vasıtasıyla Takip Edenlere bakıldığı zaman ise aynı şekilde “İlgili Oda ve Kurumların Bilgilendirme Toplantıları” ve e-mail iletişim kanallarını tercih etmekte oldukları tespit edilmiştir.

“Profesyonel Danışmanlık Hizmeti” alan işletmelere bakıldığında ise “İlgili Oda ve Kurumların Bilgilendirme Toplantıları” ve “e-mail” iletişim kanallarının yanında sosyal medya ve arkadaşlarından haber alma seçenekleri de kullanıldığı anlaşılmıştır.

Tablo 19: Anketi Cevaplayanların Yatırım Teşviği Alma Süreçlerine Göre Teşvik veya Desteklerden Hangi İletişim Kanalları Aracılığıyla Haberdar Olduklarına Göre Değerlendirme

		Devlet Desteği ve/veya Yatırım Teşviği Alma Süreçlerinde Aşağıdaki Yollardan Hangisini Tercih Ediyorsunuz?					
		Hepsi		İşletmemiz Bünyesinde Çalışan Personeller Vasıtasıyla Takip Ediyoruz.		Profesyonel Danışmanlık Hizmeti Alarak Takip Ediyoruz	
		Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Teşvik veya desteklerden hangi iletişim kanalları aracılığıyla	Afiş/Broşür	3	4,8%	2	6,3%	4	2,3%
	Arkadaşlar	7	11,1%	5	15,6%	14	8,0%
	Diğer (Kendi Araştırmamız)	0	0,0%	0	0,0%	1	0,6%
	E-Mail	13	20,6%	7	21,9%	50	28,6%

haberlar olduğu	İlgili Oda ve Kurumların Bilgilendirme Toplantıları	21	33,3%	9	28,1%	59	33,7%
	Sms	3	4,8%	1	3,1%	3	1,7%
	Sosyal Medya	11	17,5%	3	9,4%	27	15,4%
	Telefon	5	7,9%	5	15,6%	17	9,7%

3.3.1.8. Anketi Cevaplayanların Yatırım İçin Aldıkları Desteklere Göre Teşvik veya Desteklerden Hangi İletişim Kanalları Aracılığıyla Haberdar Olduklarına Göre Değerlendirme

İşletmelerin yatırım için aldıkları teşvik veya desteklere bağı olarak hangi iletişim kanallarını kullandıkları incelendiğinde ise benzer bir durum ortaya çıkmıştır.

Tüm üç seçenek içinde “İlgili Oda ve Kurumların Bilgilendirme Toplantıları” seçeneği en çok tercih edilen iletişim kanalı olmuştur. Aynı şekilde sosyal medya ve e-mail en çok tercih edilen diğer iletişim kanalları olmuştur.

Tablo 20: Anketi Cevaplayanların Yatırım İçin Aldıkları Desteklere Göre Teşvik veya Desteklerden Hangi İletişim Kanalları Aracılığıyla Haberdar Olduklarına Göre Değerlendirme

		Yatırımınız İçin Aşağıdakilerden Hangisinden Yararlandınız?					
		Devlet Desteği (Ajans, KOSGEB vb. Kurum Destekleri)		Hepsi (Devlet Desteği + Yatırım Teşviki)		Yatırım Teşviki (Vergi Muaf. vb.)	
		Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Teşvik veya desteklerden hangi iletişim kanalları aracılığıyla	Afiş/Broşür	2	6,9%	6	3,0%	1	2,3%
	Arkadaşlar	4	13,8%	16	8,1%	6	13,6%
	Diğer (Kendi Araştırmamız)	0	0,0%	1	0,5%	0	0,0%
	E-Mail	8	27,6%	53	26,9%	9	20,5%

haberlar oldukları	İlgili Oda ve Kurumların Bilgilendirme Toplantıları	8	27,6%	67	34,0%	14	31,8%
	Sms	2	6,9%	3	1,5%	2	4,5%
	Sosyal Medya	2	6,9%	34	17,3%	5	11,4%
	Telefön	3	10,3%	17	8,6%	7	15,9%

3.3.1.9. Anketi Cevaplayanların Yatırım Yeri Tercihini Etkileyen Faktörlerin Önem Sırasına Göre Değerlendirme

İşletmelere yatırım yeri tercihinizi etkileyen faktörleri önem sırasına göre puanlamaları istendiğinde ilk sırayı 'TRC2 Bölgesinin Devlet Teşviği Verilen Bölgeler Kapsamında En Fazla Teşvik Verilen Bölgelerden Biri Olması' alırken, ikinci sırayı "TRC2 Bölgesinde İşgücü İstihdamının Daha Kolay Olması", üçüncü sırayı "Bu Bölgenin İnsanı Olmamız" almıştır. Son sırada ise "TRC2 Bölgesinin Kalkınmasına Katkı Sağlamak İstememiz" yer almıştır. Yatırım yeri tercihlerinin ortalama sıra değerleri aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 21: Anketi Cevaplayanların Yatırım Yeri Tercihini Etkileyen Faktörlerin Önem Sırasına Göre Değerlendirme

Yatırım Yeri Tercih Nedeni	Ortalama	En Az	En Fazla
TRC2 Bölgesinin Devlet Teşviği Verilen Bölgeler Kapsamında En Fazla Teşvik Verilen Bölgelerden Biri Olması	1.42	1	5
TRC2 Bölgesinde İşletmemizin Faaliyet Gösterdiği Alana İhtiyaç Duyulması	3.60	1	5
TRC2 Bölgesinde İşgücü İstihdamının Daha Kolay Olması	2.94	1	5
Bu Bölgenin İnsanı Olmamız	3.26	1	5
TRC2 Bölgesinin Kalkınmasına Katkı Sağlamak İstememiz	3.78	1	5

Yatırım Yeri Tercih Nedeni		Sıra no				
		1	2	3	4	5
TRC2 Bölgesinin Devlet Teşviği Verilen Bölgeler Kapsamında En Fazla Teşvik Verilen Bölgelerden Biri Olması	Sayı	87	5	4	1	7
	%	83,7%	4,8%	3,8%	1,0%	6,7%
TRC2 Bölgesinde	Sayı	4	15	30	25	30

İşletmemizin Faaliyet Gösterdiği Alana İhtiyaç Duyulması	%	3,8%	14,4%	28,8%	24,0%	28,8%
.TRC2 Bölgesinde İşgücü İstihdamının Daha Kolay Olması	Sayı	1	44	32	14	13
	%	1,0%	42,3%	30,8%	13,5%	12,5%
Bu Bölgenin İnsanı Olmamız	Sayı	8	31	18	20	27
	%	7,7%	29,8%	17,3%	19,2%	26,0%

3.3.1.10. İşletmenin Devlet Desteği ve/veya Yatırım Teşviklerinden Yararlanma Amaçlarının Önem Sırasına Göre Değerlendirme

İşletmelere devlet desteği veya yatırım teşviklerinden yararlanma amaçlarını önem sırasına göre listelenmesi istendiğinde “Sürdürülebilirlik” ilk sırada, “Karlılık” ikinci sırada, “Rekabet Gücü”nün üçüncü sırada olduğu görülür. Firmalar danışmanlık desteğini son sıraya koymuşlardır. Bu teşviklere ait ortalama sıra numaraları aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 22: İşletmenin Devlet Desteği ve/veya Yatırım Teşviklerinden Yararlanma Amaçlarının Önem Sırasına Göre Değerlendirme

	Sürdürülebilirlik	Karlılık	Rekabet Gücü	Yeni Pazarlara Açılım ve Pazar Payını Arttırma	İşletmenin Piyasa Değerini Arttırma	İşletmenin Kredibilitesini Arttırma	Vergisel Avantajlardan Faydalanma	Danışmanlık Desteği
Sayı	1.97	2.25	3.88	4.61	5.26	6.24	3.99	7.80
En Az	1	1	1	2	1	2	1	4
En Fazla	8	7	7	8	8	8	8	8

Yatırım Teşviklerinden Yararlanma Amaçları		Sıra No							
		1	2	3	4	5	6	7	8
Sürdürülebilirlik	Sayı	59	16	19	4	0	3	1	2
	%	56,7%	15,4%	18,3%	3,8%	0,0%	2,9%	1,0%	1,9%
Karlılık	Sayı	22	59	11	4	4	3	1	0
	%	21,2%	56,7%	10,6%	3,8%	3,8%	2,9%	1,0%	0,0%
Rekabet Gücü	Sayı	4	7	29	38	13	9	4	0
	%	3,8%	6,7%	27,9%	36,5%	12,5%	8,7%	3,8%	0,0%
Yeni Pazarlara Açılım ve Pazar Payını Arttırma	Sayı	0	7	12	26	40	11	5	3
	%	0,0%	6,7%	11,5%	25,0%	38,5%	10,6%	4,8%	2,9%
İşletmenin Piyasa	Sayı	2	6	7	8	27	34	19	1

Değerini Arttırma	%	1,9%	5,8%	6,7%	7,7%	26,0%	32,7%	18,3%	1,0%
İşletmenin	Sayı	0	1	3	4	10	34	48	4
Kredibilitesini	%	0,0%	1,0%	2,9%	3,8%	9,6%	32,7%	46,2%	3,8%
Arttırma									
Vergisel	Sayı	17	8	23	19	8	9	17	3
Avantajlardan	%	16,3%	7,7%	22,1%	18,3%	7,7%	8,7%	16,3%	2,9%
Faydalanma									
Danışmanlık	Sayı	0	0	0	1	2	1	9	91
Desteği	%	0,0%	0,0%	0,0%	1,0%	1,9%	1,0%	8,7%	87,5%

3.3.1.11. Anketi Cevaplayanların Devlet Destekleri ve/veya Yatırım Teşviklerine İlişkin Önermelere Katılma Derecelerine Göre Değerlendirme

İşletmelerin devlet destekleri ve/veya yatırım teşviklerine ilişkin önermelere katılma dereceleri detaylı bir şekilde incelenmiştir. Katılımcıların verdikleri cevaplara göre “Çalışanlarınıza İlişkin Devlet Destek ve/veya Yatırım Teşviklerinden Faydalanıyorsanız Çalışan Sayınızı Arttırma Düşüncesi” önermesi 5 üzerinden 4,36 ile en yüksek ortalamaya sahiptir.

Bunu 5 üzerinden 4.33 ile “Yatırım Yeri Tercihinizde 6. Bölge Teşviklerinin Etkisi”, 3.52 ile “Devlet Destekleri ve/veya Yatırım Teşviklerinden Yararlanmıyor Olsaydınız Yine de Yatırımınızı 6. Bölgede Yapma Düşüncesi” önermeleri izlemektedir.

Tablo 23: Anketi Cevaplayanların Devlet Destekleri ve/veya Yatırım Teşviklerine İlişkin Önermelere Katılma Derecelerine Göre Değerlendirme

	Ortalama	En Az	En Fazla	Standart Sapma
Devlet Destekleri ve/veya Yatırım Teşviklerinden Faydalanıyorsanız Aynı Yatırımı Yapmayı Düşünür müydünüz?	3.34	1	5	1.09
Yatırım Yeri Tercihinizde 6. Bölge Teşviklerinin Etkisi Olduğunu Düşünüyormusunuz?	4.33	1	5	1.00
Devlet Destekleri ve/veya Yatırım Teşviklerinden Yararlanmıyor Olsaydınız Yine de Yatırımınızı 6. Bölgede Yapmayı Düşünür müydünüz?	3.52	1	5	.99

Çalışanlarınıza İlişkin Devlet Destek ve/veya Yatırım Teşviklerinden Faydalansaydınız Çalışan Sayınızı Arttırmayı Düşünürmüydünüz?	4.36	1	5	.91
--	------	---	---	-----

Yukarıdaki tabloda işletmelerin devlet destekleri ve/veya yatırım teşviklerine ilişkin önermelere katılma dereceleri incelenmiştir. Katılımcıların likert tipi puanlandırmada her bir seçenek için verdikleri cevaplar incelendiğinde ise “Çalışanlarınıza İlişkin Devlet Destek ve/veya Yatırım Teşviklerinden Faydalansaydınız Çalışan Sayınızı Arttırma Düşüncesi” seçeneği için “Katılıyorum” diyenlerin sayısı çoğunluktadır (62 adet). Bu seçenek için “Kesinlikle Katılıyorum” diyenler ise en az sayıyı teşkil etmektedir (5 adet).

“Yatırım Yeri Tercihinizde 6. Bölge Teşviklerinin Etkisi” seçeneği için ise farklı bir şekilde “Kesinlikle Katılıyorum” seçeneği en çok tercih edilmiştir (58 adet). Bunun yanında “Katılıyorum” seçeneğide ikinci olmuştur (34 adet).

“Devlet Destekleri ve/veya Yatırım Teşviklerinden Yararlanmıyor Olsaydınız Yine de Yatırımınızı 6. Bölgede Yapma Düşüncesi” seçeneğine bakıldığında “Katılıyorum” seçeneği en yüksek sayıda tercih edilirken (59 adet) “Kesinlikle Katılmıyorum” en az sayıda tercih edilmiştir (3 adet).

Çalışan sayısının artırılması ile ilgili soruda ise “Kesinlikle Katılıyorum” diyenlerin sayısı en yüksek sayıda tercih edilmiştir (55 adet) ve daha sonra “Katılıyorum” seçeneği tercih edilmiştir (40 adet).

Tablo 24: İşletmelerin Devlet Destekleri ve/veya Yatırım Teşviklerine İlişkin Önermelere Katılma Dereceleri

	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Kararsızım		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Devlet Destekleri ve/veya Yatırım Teşviklerinden Faydalanmasaydınız Aynı Yatırımı Yapmayı Düşünürmüydünüz?	8	7,7%	21	20,2%	8	7,7%	62	59,6%	5	4,8%
Yatırım Yeri Tercihinizde 6. Bölge Teşviklerinin Etkisi Olduğunu Düşünüyorsunuz?	4	3,8%	4	3,8%	4	3,8%	34	32,7%	58	55,8%

Devlet Destekleri ve/veya Yatırım Teşviklerinden Yararlanmıyor Olsaydınız Yine de Yatırımınızı 6. Bölgede Yapmayı Düşünürmüydünüz?	3	2,9%	19	18,3%	13	12,5%	59	56,7%	10	9,6%
Çalışanlarınıza İlişkin Devlet Destek ve/veya Yatırım Teşviklerinden Faydalansaydınız Çalışan Sayınızı Arttırmayı Düşünürmüydünüz?	4	3,8%	1	1,0%	4	3,8%	40	38,5%	55*	52,9%

3.3.1.12. Anketi Cevaplayanların Hangi Teşviklerden Yararlandıklarına İlişkin Değerlendirme

İşletmelerin hangi yatırım teşvik ve desteklerinden yararlandıkları sayısal olarak incelenmiştir. Aşağıdaki tabloda listelendiği gibi SGK Prim Desteği (22 adet) en çok alınan teşvik olmuştur.

Bunun yanında Gelir Vergisi Muafiyeti, Yatırım Yeri Tahsisi, SGK Prim Desteği seçeneklerinin tümünü işaretleyen işletme sayısı da 15'dir. Ayrıca Yatırım Yeri Tahsisi, SGK Prim Desteği ve Gelir Vergisi Muafiyeti seçenekleride en çok alınan teşvik ve desteklerden olmuştur.

Tablo 25: Anketi Cevaplayanların Hangi Teşviklerden Yararlandıklarına İlişkin Değerlendirme

	Sayı	%
66486 Sayılı Kanun Faiz İndirimi	1	1,0%
Gelir Vergisi Muafiyeti	1	1,0%
Gelir Vergisi Muafiyeti, Gümrük Vergisi Muafiyeti, Yatırım Yeri Tahsisi, SGK Prim Desteği	1	1,0%
Gelir Vergisi Muafiyeti, KDV Muafiyeti	1	1,0%
Gelir Vergisi Muafiyeti, KDV Muafiyeti, Gümrük Vergisi Muafiyeti, SGK Prim Desteği	3	2,9%
Gelir Vergisi Muafiyeti, KDV Muafiyeti, Gümrük Vergisi Muafiyeti, SGK Prim Desteği, Faiz Desteği	1	1,0%
Gelir Vergisi Muafiyeti, KDV Muafiyeti, SGK Prim Desteği	9	8,7%
Gelir Vergisi Muafiyeti, KDV Muafiyeti, Yatırım Yeri Tahsisi, SGK Prim Desteği	10	9,6%
Gelir Vergisi Muafiyeti, SGK Prim Desteği	12	11,5%
Gelir Vergisi Muafiyeti, Yatırım Yeri Tahsisi	1	1,0%
Gelir Vergisi Muafiyeti, Yatırım Yeri Tahsisi, SGK Prim Desteği	15	14,4%
Hepsi	12	11,5%

KDV Mafiyeti	1	1,0%
KDV Muafiyeti, Yatırım Yeri Tahsisi, SGK Prim Desteği	1	1,0%
SGK Prim Desteği	22	21,2%
Yatırım Yeri Tahsisi, SGK Prim Desteği	13	12,5%

3.3.1.13. İşletmenin Kapasitesini Artırmada Önemli Görülen Unsurlar ve Önem Derecesine Göre Değerlendirme

İşletmenin kapasitesini artırmada önemli görülen unsurların önem derecesi katılımcılara sorulmuştur. Elde edilen cevaplara göre “Nitelikli Eleman İstihdamı” ve daha sonra gelen “Ekonomik İstikrar” seçenekleri en yüksek ortalamaya sahiptir. “Yeterli Makine - Ekipmanın Bulunması” ve “Devlet Desteği ve/veya Yatırım Teşviklerinden Faydalanma Oranı” seçenekleri eşit ortalama ile daha sonra gelmektedir.

“Sermaye Yeterliliği” ve ondan sonra gelen “Döviz Kurlarının Etkileri” seçeneği ise en düşük ortalamaya sahiptir.

Tablo 26: İşletmenin Kapasitesini Artırmada Önemli Görülen Unsurlar ve Önem Derecesine Göre Değerlendirme

	Ortalama	En Az	En Fazla	Standart Sapma
Yeterli Makine - Ekipmanın Bulunması	4.56	1	5	.82
Nitelikli Eleman İstihdamı	4.65	1	5	.69
Devlet Desteği ve/veya Yatırım Teşviklerinden Faydalanma Oranı	4.56	1	5	.77
Döviz Kurlarının Etkileri	4.37	1	5	.96
Ekonomik İstikrar	4.61	1	5	.70
Sermaye Yeterliliği	4.52	1	5	.79

3.3.1.14. Farklı Kategorilere Göre Değerlendirme

İşletmenin kapasitesini artırmada önemli görülen unsurların önem derecesi, katılımcı işletmelerin hukuki yapıları ve yatırımdan yararlanma yerlerine göre incelendi. Anketi cevaplayan işletmeler, hukuki yapılarına göre incelendiğinde anonim şirket olanlarda tüm unsurlar birbirine yakın ortalamalara sahiptir. En yüksek

ortalama ise ‘‘Ekonomik İstikrar’’ unsuru olmuştur. Limited şirketlerde de benzer durum söz konusudur. Şahıs şirketlerinde ise bazı unsurlar daha yüksek ağıra sahiptir.

Şirketler hukuksal yapılarına göre incelendiğinde ise tüm unsurlarda şahıs şirketlerinde ortalamalar daha yüksek çıkmıştır.

Yatırım için yararlanılan yerler bakımından unsurların önem derecesi incelendiğinde ise Devlet Desteği (Ajans, KOSGEB vb. Kurum Destekleri) için genel olarak tüm unsurlar yakın ortalamalara sahipken ' Döviz Kurlarının Etkileri' unsuru en düşük ortalamaya sahiptir. Hepsi (Devlet Desteği + Yatırım Teşviki) yatırım yerleri seçeneği içinde tüm unsurlar yakın ortalamalara sahiptir. Benzer durum Yatırım teşviki (Vergi Muaf. vb.) seçeneği içinde geçerlidir.

Tablo 27: Farklı Kategorilere Göre Değerlendirme

		Yeterli Makine - Ekipmanın Bulunması	Nitelikli Eleman İstihdamı	Devlet Desteği ve/veya Yatırım Teşviklerinden Faydalanma Oranı	Döviz Kurlarının Etkileri	Ekonomik İstikrar	Sermaye Yeterliliği
		Ortalama	Ortalama	Ortalama	Ortalama	Ortalama	Ortalama
İşletmenin Hukuki Statüsü	Anonim Şirket	4.43	4.61	4.61	4.36	4.64	4.50
	Limited Şirket	4.60	4.66	4.52	4.36	4.58	4.52
	Şahıs Şirketi	4.67	5.00	5.00	4.67	5.00	4.67
Yatırım için yararlanılan yerler	Devlet Desteği (Ajans, KOSGEB vb. Kurum Destekleri)	4.73	4.73	4.27	3.91	4.45	4.36
	Hepsi (Devlet Desteği + Yatırım Teşviki)	4.55	4.65	4.62	4.42	4.57	4.55
	Yatırım teşviki (Vergi Muaf. vb.)	4.47	4.63	4.47	4.42	4.84	4.47

3.3.1.15. İşletmenin Finansal Başarısını Olumsuz Yönde Etkileyen Unsurların Önem Derecesine Göre Değerlendirme

İşletmenin finansal başarısını olumsuz yönde etkileyen unsurların önem derecesi incelendiğinde ‘‘Döviz Kuru Riskleri’’ 4,50 ortalama ile en yüksek ortalamaya sahiptir. ‘‘Ekonomik İstikrarsızlık’’ seçeneği ise 4,30 ortalama ile sonra gelmektedir.

Diğer ara unsurların yanında “Öz Sermaye Yetersizliği” seçeneği ise en düşük ortalamaya sahiptir.

Tablo 28: İşletmenin Finansal Başarısını Olumsuz Yönde Etkileyen Unsurların Önem Derecesine Göre Değerlendirme

	Ortalama	En Az	En Fazla	Standart Sapma
Teşvik Politikalarının Yanlış Uygulanması	3.84	1	5	1.02
Öz sermaye Yetersizliği	3.25	1	5	1.21
Yabancı Kaynak (Banka Kredisi vb.) Bulmadaki Sıkıntılar	3.88	1	5	.95
Ekonomik İstikrarsızlık	4.30	1	5	.65
Döviz Kuru Riskleri	4.50	2	5	.70

3.3.1.16. Farklı Kategorilere Göre Değerlendirme

İşletmenin finansal başarısını olumsuz yönde etkileyen unsurların yatırımın temel alanı, hukuki yapısı ve alınan desteklere göre değerlendirilmesi incelenmiştir.

Yatırımın temel faaliyet alanı bu unsurlar ile incelendiğinde imalat sektörü tüm unsurlarda en yüksek ortalamaya sahiptir. Oluklu Mukavva Ambalaj Üretim faaliyet alanı ise genel olarak en düşük seviyelerde sahipken, Döviz Kuru Riskleri unsurunda en yüksek ortalamaya sahiptir. İşletmenin hukuki yapısına göre incelendiğinde ise tüm unsurlarda limited şirket yapısında olanlarda ortalamalar daha yüksek çıkmıştır. Yatırımda yararlanılan yerler bağlamında incelendiğinde her bir unsura göre ortalamalar farklılık göstermektedir.

Tablo 29: İşletmenin Finansal Başarısını Olumsuz Yönde Etkileyen Unsurların Yatırımın Temel Alanı, Hukuki Yapısı ve Alınan Desteklere Göre Değerlendirilmesi

		Teşvik Politikalarının Yanlış Uygulanması	Öz sermaye Yetersizliği	Yabancı Kaynak (Banka Kredisi vb.) Bulmadaki Sıkıntılar	Ekonomik İstikrarsızlık	Döviz Kuru Riskleri
		Ortalama	Ortalama	Ortalama	Ortalama	Ortalama
Yatırımın Temel Faaliyet Alanı	Enerji Sektörü	3.60	2.40	3.60	4.40	4.80
	Gıda Sektörü	3.80	3.10	4.00	4.50	4.20
	İmalat	4.00	3.00	4.00	4.00	4.00
	İmalat Sektörü	5.00	4.00	4.00	5.00	5.00
	İnşaat Sektörü	3.94	3.11	3.83	4.33	4.39
	Mobilya Sektörü	4.00	3.29	4.43	3.86	4.29

	Oluklu Mukavva Ambalaj Üretim	3.00	3.00	3.00	4.00	5.00
	Plastik Tabak ve Bardak Üretimi	4.00	4.00	4.00	4.00	4.00
	Sanayi Sektörü	3.72	3.10	3.86	4.31	4.66
	Savunma Sektörü	4.00	5.00	4.00	5.00	5.00
	Tarım Sektörü	3.00	4.00	4.00	4.00	4.00
	Tekstil Sektörü	3.93	3.48	3.78	4.26	4.52
	Telekomünikasyon	4.00	5.00	4.00	5.00	5.00
İşletmenin Hukuki Statüsü	Anonim Şirket	3.57	2.86	3.50	4.04	4.14
	Limited Şirket	3.95	3.40	4.03	4.40	4.63
	Şahıs Şirketi	3.67	3.33	3.67	4.33	4.67
Yatırım için yararlanılan yerler	Devlet Desteği (Ajans, KOSGEB vb. Kurum Destekleri)	3.91	4.00	3.36	4.45	4.27
	Hepsi (Devlet Desteği + Yatırım Teşviki)	3.78	3.09	3.88	4.28	4.57
	Yatırım teşviki (Vergi Muaf. vb.)	4.00	3.42	4.16	4.26	4.37

3.4. TEŞVİKLERİ DEĞERLENDİRME SORULARI

3.4.1. Genel Değerlendirme

İşletmelerin teşvikleri değerlendirmeleri istenildiğinde üç adet seçenek sunulmuş ve bunların derecelendirilmeleri istenilmiştir.

Elde edilen verilere göre “Mevcut Desteklere Ek Olarak Devlet Desteği ve/veya Yatırım Teşviki Almam Durumunda İşletmemin Kapasitesini Arttırmayı İsterim.” seçeneği 4,21 ile en yüksek ortalamaya sahiptir. “Devlet Destek ve/veya Yatırım Teşviklerinin İşletmenizin Sürdürülebilirliğine ve/veya Kârlılığına Olumlu Bir Etkisi Olduğu” seçeneği ise 4,20 ortalama ile daha sonra gelmektedir.

" Devlet Destekleri ve Teşviklerin Yeterli Olduğunu Düşünüyor Musunuz?" seçeneği ise en düşük ortalamaya sahiptir.

Tablo 30: İşletmelerin Devlet Teşviklerinin Yeterliliğine İlişkin Verdikleri Cevaplara Göre Değerlendirme

	Ortalama	En Az	En Fazla	Standart Sapma
Devlet Destekleri ve Teşviklerin Yeterli Olduğunu Düşünüyor Musunuz?	3.27	1	5	1.09
"Devlet Destek ve/veya Yatırım Teşviklerinin İşletmenizin Sürdürülebilirliğine ve/veya Kârlılığına Olumlu Bir Etkisi Olduğu"	4.20	1	5	.83
"Mevcut Desteklere Ek Olarak Devlet Desteği ve/veya Yatırım Teşviki Almam Durumunda İşletmemin Kapasitesini Arttırmayı İsterim."	4.21	1	5	.78

3.4.2. Farklı Kategorilere Göre Değerlendirme

Verilen teşviklerin değerlendirilmesinin işletmelerin faaliyet alanına göre incelendiğinde imalat sektörü, Plastik Tabak ve Bardak Üretimi, savunma sektörü ve tarım sektörü " Devlet Destekleri ve Teşviklerin Yeterli Olduğu " seçeneği için en yüksek ortalamalara sahiptir.

"Devlet Destek ve/veya Yatırım Teşviklerinin İşletmenizin Sürdürülebilirliğine ve/veya Kârlılığına Olumlu Bir Etkisi Olduğu" seçeneği için ise imalat sektörü en yüksek ortalamaya sahip olmuştur.

"Mevcut Desteklere Ek Olarak Devlet Desteği ve/veya Yatırım Teşviki Almam Durumunda İşletmemin Kapasitesini Arttırmayı İsterim." için de imalat sektörü en yüksek ortalamaya sahiptir. İşletmenin hukuki statüsüne göre değerlendirildiğinde ise limited şirketlerde ortalamalar en yüksek çıkmıştır.

Yatırım için yararlanılan yerler bağlamında değerlendirildiğinde ise Hepsi (Devlet Desteği + Yatırım Teşviki) seçeneği genel olarak yüksek ortalamaya sahip çıkmıştır.

Tablo 31: Verilen Teşviklerin İşletmelerin Faaliyet Alanlarına Göre Değerlendirilmesi

		Devlet Destekleri ve Teşviklerin Yeterli Olduğunu Düşünüyor Musunuz?	"Devlet Destek ve/veya Yatırım Teşviklerinin İşletmenizin Sürdürülebilirliğine ve/veya Kârlılığına Olumlu Bir Etkisi Olduğu"	"Mevcut Desteklere Ek Olarak Devlet Desteği ve/veya Yatırım Teşviki Almam Durumunda İşletmenin Kapasitesini Arttırmayı İsterim."
		Ortalama	Ortalama	Ortalama
Yatırımın Temel Faaliyet Alanı	Enerji Sektörü	3.00	3.80	4.60
	Gıda Sektörü	3.60	4.30	4.30
	İmalat	4.00	4.00	4.00
	İmalat Sektörü	4.00	5.00	5.00
	İnşaat Sektörü	3.56	4.11	4.06
	Mobilya Sektörü	3.57	4.43	4.43
	Oluklu Mukavva Ambalaj Üretim	3.00	4.00	4.00
	Plastik Tabak ve Bardak Üretimi	4.00	4.00	4.00
	Sanayi Sektörü	3.14	4.14	4.21
	Savunma Sektörü	4.00	2.00	1.00
	Tarım Sektörü	4.00	4.00	4.00
	Tekstil Sektörü	2.96	4.41	4.26
	Telekomünikasyon	2.00	4.00	5.00
	İşletmenin Hukuki Statüsü	Anonim Şirket	3.14	4.14
Limited Şirket		3.34	4.23	4.18
Şahıs Şirketi		2.67	4.00	4.33
Yatırım için yararlanılan yerler	Devlet Desteği (Ajans, KOSGEB vb. Kurum Destekleri)	2.36	3.82	4.55
	Hepsi (Devlet Desteği + Yatırım Teşviki)	3.49	4.31	4.23
	Yatırım teşviki (Vergi Muaf. vb.)	2.95	4.00	3.95

3.5. SIRALI PROBIT MODELLERİ

3.5.1. Probit Modellerde Kullanılan Değişkenler

Tablo 32: Probit Modellerde Kullanılan Değişkenler

Değişkenler	Değişken tipi	Açıklama
Faaliyet Yılı	Sürekli	İşletmenin faaliyet gösterdiği süre (yıl)
Çalışan Sayısı	Sürekli	İşletmede çalışan işçi sayısı
Kapasite	Sürekli	İşletmenin kapasite kullanım oranı (%)

Kullanım Oranı		
Limited Şirket	Kukla (referans=Anonim)	Limited şirketler için 1, diğerleri için 0
Şahıs Şirketi	Kukla (referans=Anonim)	Şahıs şirketleri için 1, diğerleri için 0
Tüm Destekler	Kukla (Referans=Devlet desteği)	Tüm destekler için 1, diğerleri için 0
Yatırım Teşviki	Kukla (Referans=Devlet desteği)	Tüm destekler için 1, diğerleri için 0
Devlet Desteğinin Yeterliliği	Sıralı (Likert: 1..5)	Devlet desteği yeterli mi?
Karlılığa Olumlu Etki	Sıralı (Likert: 1..5)	Desteğin karlılığa olumlu etkisi var mı?
Kapasite Artırma İsteği	Sıralı (Likert: 1..5)	Kapasite artırma isteği

3.5.2. Devlet Desteği Yeterli mi?

- Probit model $\alpha=0.05$ için istatistiki açıdan anlamlıdır.
- Model %58.3 tahmin başarısına sahiptir.
- Kapasite kullanım oranı arttıkça devlet desteğinin yeterli olduğu inancı artmaktadır.

Model 4: OrderedProbit, using observations 1-104 (n = 103)

Missing or incomplete observations dropped: 1

Dependent variable: DevletDesYet

Standard errors based on Hessian

	Coefficient	Std. Error	z	p-value	
Faaliyet Yılı	-0.0124544	0.0161546	-0.7710	0.4407	
Çalışan Sayısı	-0.000577856	0.000762616	-0.7577	0.4486	
Kapasite Kullanım Oranı	0.0210034	0.00781735	2.687	0.0072	***
Limited Şirket	0.250784	0.268991	0.9323	0.3512	
Şahıs Şirketi	-0.259987	0.717895	-0.3622	0.7172	
Tüm Destekler	0.890376	0.394321	2.258	0.0239	**
Yatırım Teşviki	0.660586	0.434858	1.519	0.1287	
cut1	0.694954	0.730215	0.9517	0.3412	
cut2	1.51607	0.737876	2.055	0.0399	**
cut3	1.92259	0.746197	2.577	0.0100	***
cut4	4.27771	0.820982	5.210	<0.0001	***

Meandependent var	3.291262	S.D. dependent var	1.072207
Log-likelihood	-114.8267	Akaikecriterion	251.6533
Schwarzcriterion	280.6353	Hannan-Quinn	263.3920

Number of cases 'correctly predicted' = 60 (58.3%)

Likelihood ratio test: Chi-square(7) = 16.8957 [0.0181]

Test for normality of residual -

Null hypothesis: error is normally distributed

Test statistic: Chi-square(2) = 4.42788

with asymptotic p-value = 0.10927

Hipotez	Katsayı*	p	Karar
1. Devlet desteğinin yeterliliği faaliyet süresinden etkilenir	-0.0124544	0.4407	Desteklemiyor
2. Devlet desteğinin yeterliliği çalışan sayısından etkilenir	-0.000577856	0.4486	Desteklemiyor
3. Devlet desteğinin yeterliliği kapasite kullanım oranından pozitif etkilenir	0.0210034	0.0072	Destekliyor
4. Devlet desteğinin yeterliliği hukuki statüden etkilenir (Limited şirket)	0.250784	0.3512	Desteklemiyor
5. Devlet desteğinin yeterliliği hukuki statüden etkilenir (Şahıs şirketi)	-0.259987	0.7172	Desteklemiyor
6. Devlet desteğinin yeterliliği destek türünden etkilenir (Tüm destekler)	0.890376	0.0239	Destekliyor
7. Devlet desteğinin yeterliliği destek türünden etkilenir (Yatırım teşviki)	0.660586	0.1287	Desteklemiyor

*p<0.10 için istatistiki açıdan anlamlı

SONUÇ ve ÖNERİLER

Başlangıçta teşvik kavramının içerisinde barındırdığı anlam itibariyle ekonomide bir daralma ve devlet gelirlerinin düşmesine neden olarak görünen bu kavram, uzun vadede düşünüldüğünde bir kayıp değil, doğru politikalar çerçevesinde uygulandığında devlet gelirlerini arttırıcı bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Dünya genelindeki tüm ülkeler artık üretim, yatırım ve ihracat miktarlarını arttırmaya, ülkelerine yabancı sermaye girişini arttırmak için teşvik politikalarına başvurmaktadır. Burada ulaşılmak istenen temel hedeflerin başında yerli sermayenin yurtdışına çıkışını engellemek, üretimde yerlileştirme ve millileştirmek, katma değeri yüksek ürünler geliştirmek ve ülkeye yabancı sermayenin girişini cazip hale getirmek gelmektedir.

Ülkemizde bu süreç ilk olarak 1962 yılında Devlet Planlama Teşkilatının kurulmasıyla başlamıştır. Bu süreci 1967 yılında teşvik belgeli sürece geçilmesi takip etmiş bu dönemde ihracata dayalı sanayinin teşvik edilmesi hedeflenmiştir. Bu dönem ve sonrasında 2012 yılında uygulanmaya başlayan Yeni Teşvik Sistemine kadar olan dönemlerde yatırımların bölgesel olarak teşvik edilememesi nedeniyle özellikle sanayiye dayalı yatırımlar daha çok batı bölgelerinde yoğunlaşmış, bu da bölgeler arası farklılıkların doğmasına ve yatırımcılar arasında ülke içi rekabet edebilme şansının azalmasına hatta yok olmasına neden olmuştur.

2012 yılında bölgesel farklılıkları ortadan kaldırmaya yönelik teşvik sisteminin uygulanmaya başlamasıyla, Ar-Ge kapasitesini geliştirmeye yönelik, üretimde ileri teknolojilerin kullanılmasını destekleyen teşvik politikaları hayata geçirilmeye başlanmıştır. Bu sistemle ülkemizdeki teşvikler kapsamında, gelişmişlik düzeylerine göre 6 bölge belirlenmiş, bölgelere göre gelişmişlik düzeyi düştükçe verilen teşviklerin oranları arttırılarak bölgesel farklılıklar azaltılmaya çalışılmıştır.

Çalışma kapsamında ele alınan TRC2 bölgesinde uygulanan 6. Bölge teşvikleri detaylı olarak ele alınmış, yatırımcıların bu bölgeye yatırım kararı vermeden önce bölgenin mevcut durumu hakkında bilgi sahibi olacakları bir doküman, bir yatırımcı rehberi hazırlanmaya çalışılmıştır. Teşvik belgeli yatırımlar kapsamında hem yer tahsisi, hem kuruluş maliyetlerinin azaltılmasına yönelik

teşvikler, hem faizsiz kredi destekleri, hem de vergi muafiyetleri gibi büyük çaplı işletmelerin yatırımlarında bu bölgeyi tercih etmesini sağlayacak avantajlar konuları üzerinde durulmuştur.

Aşağıda bu çalışma sonunda elde edilen sonuç ve önerilere yer verilmiştir.

2023 hedefleri doğrultusunda TRC2 bölgesinde yer alan Şanlıurfa ve Diyarbakır illerindeki işgücü potansiyelleri, hammadde, pazara yakınlık gibi konular göz önünde bulundurularak küme koordinasyon birimleri oluşturulmaya başlanmıştır.

Bu kapsamda nitelikli iş gücünün oluşturulmasına yönelik mesleki uzmanlık kurslarının düzenlenmesi, yatırımları teşvik edici faizsiz kredi uygulamaları, yapılacak yatırımların fizibilite hazırlıklarının alanında uzman kişilerce yapılması, üretim planlamasının uzun vadede yapılarak olası bir pazar kaybına neden olacak faktörler gibi (Suriye Krizi Örneği) etkenlerin önceden öngörülmesini sağlayacak planlamaların yatırım başlangıcında yapılması, kalıcı yatırımların yapılmasını ve yatırımların sürdürülebilirliğini sağlayacaktır.

Yatırım kararı sürecinde karşılaşılan bürokratik problemler, yatırımcıların bu bölgeye yatırım kararlarını yeniden gözden geçirmelerine sebebiyet vermektedir. Hem yatırım teşvik belgesi başvurularında hem de diğer devlet destekleri başvurularında bu bürokratik işlemlerin asgariye indirilmesiyle, hem işletmelerin devlet desteklerinden yararlanma oranının hem de bu bölgeye yapılması düşünülen yatırım sayısının artacağı düşünülmektedir.

Türkiye’de güneşlenme süresinin en fazla olduğu bölge olan TRC2 bölgesinde, yatırım yapan firmaların birçoğunun tükettiği enerji miktarı çok yüksek maliyetler de olmasına rağmen bu firmaların yenilenebilir enerji üzerine herhangi bir çalışmalarının olmaması da dikkat çeken bir unsur olmuştur. Yatırım teşviklerinin bu bölgede vergisel avantajların, muafiyetlerin yanısıra yenilenebilir enerji destekleri üzerine yoğunlaşması gerektiği görülmektedir.

Yatırım teşviklerinde uygulanan faiz indiriminin kamu bankaları aracılığıyla daha cazip hale getirilerek kuruluş aşaması ve sonrasında kapasite arttırımı düşüncesi dönemlerinde olan firmaların, finansal endişelerinden kurtulması gerekmektedir. Yapılan araştırma sonucunda da görüleceği üzere firmaların kapasite artırma ve

finansal başarısına etki eden en önemli unsurlardan bir tanesi son dönemde yaşanan ve haeln devam eden döviz kurlarındaki dalgalanmalar olmuştur.

Üretici firmaların bir kısmı bu dalgalanmalar nedeniyle piyasalardaki dalgalanmalar bitene kadar üretime ara vermek zorunda kalmış, üretim yapmak zorunda olanlar ise üretim kapasitelerini düşürmek zorunda kalmışlardır.

Ekonomik istikrarsızlığın yaşandığı bu gibi dönemlerde devlet aracılığıyla döviz kurları makul seviyelerde sabitlenmeli, oluşan farklar devlet tarafından sübvansede edilmelidir. Ekonomik dar boğazlardan çıkışın en kolay yollarından bir tanesinin de üretim hacminin arttırılarak dışa bağımlılığın ortadan kaldırılması ve ithal ikamesi ürünlerin yaygınlaştırılması olduğu düşünülmektedir.

Bölgede, özellikle de Şanlıurfa Organize Sanayi bölgesinde tekstil sektörü ve ayakkabı imalatı sektörlerinde bir kümelenmenin olduğu gözlemlenmiştir. Hazır Giyim ve Tekstil Organize Sanayi Bölgesi (HOSAB) Küme Koordinasyon Merkezi kuruluşu tamamlanmış, Ayakkabı Osb nin kuruluşu için de çalışmalar başlatılmıştır. Tekstil sektöründe yatırım yapan birçok firmanın yetkilileriyle yapılan görüşmeler neticesinde hemen hepsinin problemlerinin üretim planlaması ve nitelikli eleman yetersizliği olduğu görülmüştür.

Nitelikli eleman yetersizliğini ortadan kaldırmak için Harran Üniversitesi'nin çalışmaları neticesinde bu sektördeki nitelikli eleman açığını kapatmak üzere Şanlıurfa Organize Sanayi Bölgesi 2. Etapta Giyim Üretim Teknolojisi ve Tekstil Teknolojisi bölümlerinin açılması için Yüksek Öğretim Kurumuna başvurular yapılmış ve bu derslerin teorik eğitimlerinin yanı sıra pratik eğitimlerinin de verileceği, bir MYO binası hizmete alınmıştır. Organize Sanayi Bölgesinde faaliyet gösteren diğer sektörlerin de bu şekilde kümelenmesi ve ihtiyaca göre diğer faaliyet kollarına yönelik nitelikli eleman yetiştirilmesi de gerekmektedir.

Diğer bir problem olan üretim planlaması konusunda da yazılımlara verilen devlet destekleri çeşitlendirilerek, üretim firmalarının üretim planlamalarını otomasyon ve yazılım sistemleri üzerinden yapabilmelerine olanak sağlanmalıdır.

Yatırımcı işletmelerin birçoğunun Ar-Ge çalışmalarının yetersiz olduğu gözlemlenen diğer bir unsur olmuştur. Yenilikçi unsurların ön plana çıkarılacağı Ar-Ge çalışmaları da diğer desteklere oranla arttırılarak cazip hale getirilmelidir. Bu

kapsamda Üniversite- Sanayi işbirliğinin desteklenmesi ve uygulanabilir hale getirilmesinin önü açılmalıdır. Yapılan araştırma sonuçlarında devlet destekleri ve yatırım teşviklerinden yararlanma amaçlarında danışmanlık desteğinin en son sırada yer alması da bu işbirliğinin yeterli seviyede olmadığına bir göstergesi olmuştur.

İhracatın yoğun olarak yapıldığı ve yakın zamanda komşu ülkelerde çıkan savaşlardan dolayı ihracatın neredeyse durma noktasına geldiği, sınır hattında olan bu bölgenin güvenilirliğinin azalmasına neden olan durumlar bir an önce ortadan kaldırılarak yerli ve yabancı sermayenin bu bölgeye güvenle gelmesinin önü açılmalıdır.

Bu problemlerin ortadan kaldırılmasıyla birlikte uluslararası pazar çeşitliliğinin sağlanması adına Diyarbakır'ı Karadeniz'e bağlayacak yol bağlantılarının bir an önce bitirilmesi, Şanlıurfa ve Diyarbakır'ı Mersin Limanına bağlayacak hızlı tren projesinin bir an evvel hayata geçirilerek ihracatın deniz aşırı ülkelere yapılmasının önü açılmalıdır.

En verimli tarım arazilerinin bulunduğu bu bölgede tarımsal otomasyon ve optimizasyon sistemleri desteklerinin artırılarak teşvik edilmesi, GAP Projesi kapsamında sulanabilen arazilerden en fazla verimin alınması için bilinçli sulama yöntemlerine yönelik eğitimlerin devlet eliyle yapılarak hem enerji tasarrufu sağlanması hem de verimin artırılması gerekmektedir.

Yapılan araştırmalar ve anket çalışması neticesinde yerli ve yabancı sermayenin yatırımları için Şanlıurfa ve Diyarbakır illerinin oluşturduğu TRC2 bölgesini seçmelerinin en önemli nedeni yatırım teşviklerinin bu bölgede diğer bölgelere nazaran çok daha fazla olmasıdır.

Sonuç olarak hem bölgesel kalkınmanın hızlanması, hem yatırımcıların bu bölgeyi daha fazla tercih etmesi, bölgedeki genç nüfusun nitelikli iş gücüne dönüşmesi, ihracatın artırılarak devam ettirilmesi, üretim çeşitliliğinin artırılması, kümelenme çalışmalarının hızlandırılması, mevcut kaynakların en verimli halde kullanılması, milli kaynakların ülke içerisinde kalması ve yerli üretimin bir an önce ithalat rakamlarının önüne geçebilmesi adına devlet desteği ve teşvik başvurularındaki bürokratik işlemler azaltılarak bu desteklerden faydalanan firma sayısının artırılabilmesi kanaati ortaya çıkmıştır.

KAYNAKÇA

Ar, M. (2009). *Kobilere verilen teşvik ve destekler kapsamında KOSGEB Konya örneği* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Konya.

Baştürk, K. (2012). *Vergi teşvik politikası ve Türkiye 'de ar-ge faaliyetlerine yönelik vergi teşvikleri* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Konya.

Coşkun, S. (2016). Teşvik kapsamında elde edilen maddi duran varlıkların muhasebe standartları kapsamında incelenmesi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5(7), 2193-2207.

Çırpan, E. (2010). *Devlet teşviklerinin muhasebeleştirilmesinin Türkiye muhasebe standartları ve muhasebe sistemi uygulama genel tebliğleri açısından karşılaştırılması*(Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul.

Çiloğlu, İ. (1996). Teşvik sisteminin değerlendirilmesi. *Hazine Dergisi*,(8). 1-16.

Durman, M., ve Önder, H. (2007). *Ekonominin minik devi kobiler ve Kosgeb teşvikleri*, Bursa: Alfa Akademi Basım Yayım Ltd. Şti.

Dürüs, İ. (2005). *Türkiye 'de vergi teşvik önlemleri, mahiyeti ve etkinliği* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul.

Günay, İ. (2009).*Yatırımlara yönelik vergisel teşvik ve yardımların tms'ye göre muhasebeleştirilmesi*(Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul.

Güven, A. (2007), Türkiye 'de iller arası gelir eşitsizliğinde teşvik politikasının rolü: Bir ayrıştırma analizi, *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*,(14), 20-38.

Kaya, M. (1993).*Yatırımları Teşvik Politikasında Kredi Desteği ve Uygulamaları*(Uzmanlık Tezi) Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı: Ankara.

Küçükkahraman, B. (2013), *TMS 20 Standardına Göre Devlet Teşviklerinin Muhasebeleştirilmesi: Örnek Uygulamalar* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Afyonkarahisar.

Oyman, T. (2013). *Isparta ilinde teşvik ve destek alan işletmelerde memnuniyet düzeyinin ölçülmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Isparta.

Özkul, Ö. A. (2012). Teşvikler, krediler ve Diyarbakır. *Karacadağ Bölgesel Kalkınma Dergisi*, (3), 55-60.

Öztopraktan, A. (2006). *Yatırımlara yönelik vergisel teşvikler ve Türkiye uygulaması* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Bursa.

Paçacı, S. (2011). *Devlet teşvikleri ve yardımları standardına göre şirketlere sağlanan devlet teşviklerinin muhasebeleştirilmesi*, (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Sakarya.

Polat, Ç. (2004). Türkiye’de uygulanan yatırım teşvik politikaları. *E-Yaklaşım*, (140), 25-28.

Yerlikaya, M. E. (2010). *Tekstil Sektörü’ne Yönelik Teşvik Uygulamaları* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul.

İnternet Adresleri

KOSGEB, (25.04.2019). Genel destekler. [Girişimcilik destekleri]. <https://www.kosgeb.gov.tr/site/tr/genel/destekler/6312/girisimcilik-destekleri> adresinden edinilmiştir.

KOSGEB, (25.05.2019). Genel destekler. [Ar-Ge, teknolojik üretim ve yerlileştirme destekleri]. <https://www.kosgeb.gov.tr/site/tr/genel/destekler/6313/arge-teknolojik-uretim-ve-verlilestirme-destekleri> adresinden edinilmiştir.

KOSGEB, (25.05.2019). (Genel destekler). [İşletme gelişime, büyüme ve uluslararasılaştırma destekleri]. <https://www.kosgeb.gov.tr/site/tr/genel/destekler/6314/isletme-gelistirme-buyume-ve-uluslararasilasma-destekleri> adresinden edinilmiştir.

KOSGEB, (25.05.2019). Genel destekler. [KOBİ finansman destekleri].
<https://www.kosgeb.gov.tr/site/tr/genel/destekler/6315/kobi-finansman-destekleri>
adresinden edinilmiştir.

KOSGEB, (25.05.2019). Genel destekler. [Laboratuvar hizmetleri].
<https://www.kosgeb.gov.tr/site/tr/genel/destekler/6316/laboratuvar-hizmetleri>
adresinden edinilmiştir.

KOSGEB, (25.05.2019). Genel destekler. [Girişimciliği geliştirme destek programı].
<https://www.kosgeb.gov.tr/site/tr/genel/destekdetay/6835/girisimciligi-gelistirme-destek-programi>
adresinden edinilmiştir.

KOSGEB, (25.05.2019). Genel destekler. [Girişimcilik destek programı].
<https://www.kosgeb.gov.tr/site/tr/genel/destekdetay/1231/girisimcilik-destek-programi>
adresinden edinilmiştir.

KOSGEB, (26.05.2019). Genel destekler. [Ar-Ge ve inovasyon destek programı].
<https://www.kosgeb.gov.tr/site/tr/genel/destekdetay/1229/arge-ve-inovasyon-destek-programi>
adresinden edinilmiştir.

TÜBİTAK, (26.08.2014). Ulusal destek programları. [1512 tekno girişim sermayesi destek programı].
<http://www.tubitak.gov.tr/tr/destekler/sanayi/ulusal-destek-programlari/icerik-1512-teknogirisim-sermayesi-destegi-programi-bigg>
adresinden edinilmiştir.

TÜBİTAK, (26.08.2014). Ulusal destek programları. [1512 tekno girişim sermayesi destek programı].
<http://www.tubitak.gov.tr/tr/destekler/sanayi/ulusal-destek-programlari/1512/icerik-destek-kapsami-0>
adresinden edinilmiştir.

TÜBİTAK, (26.08.2014). Ulusal destek programları. [1512 tekno girişim sermayesi destek programı].
<http://www.tubitak.gov.tr/tr/destekler/sanayi/ulusal-destek-programlari/1512/icerik-kimler-basvurabilir-0>
adresinden edinilmiştir.

TÜBİTAK, (26.08.2014). Ulusal destek programları. [1501 sanayi ar-ge projeleri destekleme programı].
<http://www.tubitak.gov.tr/tr/destekler/sanayi/ulusal-destek-programlari/icerik-1501-tubitak-sanayi-ar-ge-projeleri-destekleme-programi>
adresinden edinilmiştir.

TÜBİTAK, (26.08.2014). Ulusal destek programları. [1501 sanayi ar-ge projeleri destekleme programı]. <http://www.tubitak.gov.tr/tr/destekler/sanayi/ulusal-destek-programlari/1501/icerik-kimler-basvurabilir> adresinden edinilmiştir.

TÜBİTAK, (26.08.2014). Ulusal destek programları. [1501 sanayi ar-ge projeleri destekleme programı]. <http://www.tubitak.gov.tr/tr/destekler/sanayi/ulusal-destek-programlari/1501/icerik-destek-kapsami> adresinden edinilmiştir.

TÜBİTAK, (26.08.2014). Ulusal destek programları. [1503 proje pazarları destekleme programı]. <http://www.tubitak.gov.tr/tr/destekler/sanayi/ulusal-destek-programlari/icerik-1503-proje-pazarlari-destekleme-programi> adresinden edinilmiştir.

TÜBİTAK, (26.08.2014). Ulusal destek programları. [1503 proje pazarları destekleme programı]. <http://www.tubitak.gov.tr/tr/destekler/sanayi/ulusal-destek-programlari/1503/icerik-destek-kapsami> adresinden edinilmiştir.

TÜBİTAK, (26.08.2014). Ulusal destek programları. [1503 proje pazarları destekleme programı]. <http://www.tubitak.gov.tr/tr/destekler/sanayi/ulusal-destek-programlari/1503/icerik-kimler-basvurabilir> adresinden edinilmiştir.

TÜBİTAK, (26.08.2014). Ulusal destek programları. [1507 KOBİ Ar-Ge başlangıç destek programı]. <http://www.tubitak.gov.tr/tr/destekler/sanayi/ulusal-destek-programlari/1507/icerik-destek-kapsami> adresinden edinilmiştir.

TÜBİTAK, (26.08.2014). Ulusal destek programları. [1507 KOBİ Ar-Ge başlangıç destek programı]. <http://www.tubitak.gov.tr/tr/destekler/sanayi/ulusal-destek-programlari/1507/icerik-kimler-basvurabilir> adresinden edinilmiştir.

TÜBİTAK, (26.08.2014). Ulusal destek programları. [1511 öncelikli alanlar araştırma teknoloji geliştirme ve yenilik projeleri destekleme programı]. <http://www.tubitak.gov.tr/tr/destekler/sanayi/ulusal-destek-programlari/1511/icerik-destek-kapsami> adresinden edinilmiştir.

TÜBİTAK, (26.08.2014). Ulusal destek programları. [1511 öncelikli alanlar araştırma teknoloji geliştirme ve yenilik projeleri destekleme programı]. <http://www.tubitak.gov.tr/tr/destekler/sanayi/ulusal-destek-programlari/1511/icerik-kimler-basvurabilir> adresinden edinilmiştir.

TÜBİTAK, (26.08.2014). Ulusal destek programları. [1505 üniversite-sanayi işbirliği destek programı]. <http://www.tubitak.gov.tr/tr/destekler/sanayi/ulusal-destek-programlari/icerik-1505-universite-sanayi-isbirligi-destek-programi> adresinden edinilmiştir.

TÜBİTAK, (26.08.2014). Ulusal destek programları. [1505 üniversite-sanayi işbirliği destek programı]. <http://www.tubitak.gov.tr/tr/destekler/sanayi/ulusal-destek-programlari/1505/icerik-destek-kapsami> adresinden edinilmiştir.

TÜBİTAK, (26.08.2014). Ulusal destek programları. [1505 üniversite-sanayi işbirliği destek programı]. <http://www.tubitak.gov.tr/tr/destekler/sanayi/ulusal-destek-programlari/1505/icerik-kimler-basvurabilir> adresinden edinilmiştir.

TÜBİTAK, (26.08.2014). Ulusal destek programları. [1007 kamu kurumları araştırma ve geliştirme projelerini destekleme programı]. <http://www.tubitak.gov.tr/tr/destekler/sanayi/ulusal-destek-programlari/1007/icerik-destek-kapsami> adresinden edinilmiştir.

TÜBİTAK, (26.08.2014). Ulusal destek programları. [1601 yenilik ve girişimcilik alanlarında kapasite artırılmasına yönelik destek programı]. <http://www.tubitak.gov.tr/tr/destekler/sanayi/ulusal-destek-programlari/1601/icerik-destek-kapsami> adresinden edinilmiştir.

TÜBİTAK, (26.08.2014). Ulusal destek programları. [1601 yenilik ve girişimcilik alanlarında kapasite artırılmasına yönelik destek programı]. <http://www.tubitak.gov.tr/tr/destekler/sanayi/ulusal-destek-programlari/1601/icerik-surec> adresinden edinilmiştir.

TÜBİTAK, (26.08.2014). Ulusal destek programları. [1601 yenilik ve girişimcilik alanlarında kapasite artırılmasına yönelik destek programı]. <http://www.tubitak.gov.tr/tr/destekler/sanayi/ulusal-destek-programlari/1601/icerik-kimler-basvurabilir> adresinden edinilmiştir.

TÜBİTAK, (26.08.2014). Ulusal destek programları. [1514 girişim sermayesi destekleme programı]. (<http://www.tubitak.gov.tr/tr/destekler/sanayi/ulusal-destek-programlari/1514/icerik-destek-kapsami>) adresinden edinilmiştir.

TÜBİTAK, (26.08.2014). Ulusal destek programları. [1514 girişim sermayesi destekleme programı]. <http://www.tubitak.gov.tr/tr/destekler/sanayi/ulusal-destek-programlari/1514/icerik-kimler-basvurabilir> adresinden edinilmiştir.

TÜBİTAK, (26.08.2014). Ulusal destek programları. [1602 patent destek programı]. <http://www.tubitak.gov.tr/tr/destekler/sanayi/ulusal-destek-programlari/icerik-1602-tubitak-patent-destek-programi> adresinden edinilmiştir.

TÜBİTAK, (26.08.2014). Ulusal destek programları. [1602 patent destek programı]. <http://www.tubitak.gov.tr/tr/destekler/sanayi/ulusal-destek-programlari/1602/icerik-kimler-basvurabilir> adresinden edinilmiştir.

TÜBİTAK, (26.08.2014). Ulusal destek programları. [teknoloji transfer ofisleri destekleme programı]. <http://www.tubitak.gov.tr/tr/destekler/sanayi/ulusal-destek-programlari/1513/icerik-destek-kapsami-0> adresinden edinilmiştir.

TÜBİTAK, (26.08.2014). Ulusal destek programları. [teknoloji transfer ofisleri destekleme programı]. <http://www.tubitak.gov.tr/tr/destekler/sanayi/ulusal-destek-programlari/1513/icerik-kimler-basvurabilir-0> adresinden edinilmiştir.

BAKA, (28.08.2014).İŞKUR destekleri. [İŞKUR ve istihdam teşvikleri]. <http://www.baka.org.tr/uploads/73753-iskurveistihdamtesvikleri-eylul2012-mc.pdf> adresinden edinilmiştir.

Denge müşavirlik, (28.08.2014). Yatırım teşvik belgesi. [yatırım teşvik belgelerinin sektörel dağılımı]. <http://dengemusavirlik.com/2011-yili-yatirim-tesvik-belgelerinin-sektorel-dagilimi.htm> adresinden edinilmiştir.

Denge müşavirlik, (28.08.2014). Yatırım teşvik belgesi. [yatırım teşvik belgelerinin mahiyetlerine göre dağılımı]. <http://dengemusavirlik.com/2011-yili-yatirim-tesvik-belgelerinin-mahiyetlerine-gore-dagilimi.htm> adresinden edinilmiştir.

Karacadağ kalkınma ajansı, (01.09.2014). Yatırım teşvik uygulamaları. [büyük ölçekli yatırım teşvik uygulamaları çerçevesinde verilen desteklerin oran ve süreleri]. <http://www.invest.gov.tr/TR/investmentguide/investorguide/Pages/Incentives.aspx> adresinden edinilmiştir.

Karacadağ kalkınma ajansı, (14.05.2019). TRC2 Diyarbakır-Şanlıurfa Bölgesi [TRC2 2014-2023 bölge planı]. https://www.karacadag.gov.tr/Planlama/Dosya/www.karacadag.org.tr_4_TE3R95NX_trc2_2014_2023_bolge_plani.pdf adresinden edinilmiştir.

EK

EK-1: ŞANLIURFA VE DİYARBAKIR (TRC2) İLLERİ ORGANİZE SANAYİ BÖLGELERİNDEKİ FİRMALARIN DEVLET DESTEKLERİ VE YATIRIM TEŞVİKLERİNDEN FAYDALANMA DURUMLARININ TESPİTİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Ömer Faruk DEMİRKOL

Yüksek Lisans Öğrencisi: Bülent ÖRER

A) DEMOGRAFİK FAKTÖRLERE YÖNELİK SORULAR

1. Yatırımınızın Temel Faaliyet Alanı Nedir?

- İnşaat Sektörü Mobilya Sektörü Tarım Sektörü Sanayi Sektörü Gıda Sektörü
 Enerji Sektörü Diğer ..... (Lütfen Belirtiniz)

2. İşletmenizin Hukuki Statüsü Nedir?

- Anonim Şirket Limited Şirket Şahıs Şirketi Diğer..... (Lütfen Belirtiniz)

3. İşletmeniz Kaç Yıldır Faaliyet Göstermektedir?(.....Yıl) Lütfen Belirtiniz

4. İşletmenizde Kaç İşçi Çalışıyor?(..... Kişi) Lütfen Belirtiniz

5. İşletmenizin Kapasite Kullanım Oranı Nedir? (% .....) Lütfen Belirtiniz

6. İşletmedeki Yetki Düzeyiniz Nedir?

- İşletme Sahibi Genel Müdür Genel Müdür Yardımcısı Finans Müdürü
 Diğer ..... (Lütfen Belirtiniz)

7. Eğitim Durumunuzu Lütfen Belirtiniz

- Lise Ön Lisans Lisans Yüksek Lisans Doktora
 Diğer ..... (Lütfen Belirtiniz)

B) DEVLET DESTEKLERİ VE/VEYA YATIRIM TEŞVİKLERİNE YÖNELİK FAKTÖRLER

8. Yatırım Yeri Tercihinizi Etkileyen Faktörleri Önem Sırasına Göre Sıralayınız. (En Önemlisi (1), En önemsizi (5) Olacak Şekilde)

( ) TRC2 Bölgesinin Devlet Teşviği Verilen Bölgeler Kapsamında En Fazla Teşvik Verilen Bölgelerden Biri Olması

( ) TRC2 Bölgesinde İşletmemizin Faaliyet Gösterdiği Alana İhtiyaç Duyulması

( ) TRC2 Bölgesinde İşgücü İstihdamının Daha Kolay Olması

( ) Bu Bölgenin İnsanı Olmamız

( ) TRC2 Bölgesinin Kalkınmasına Katkı Sağlamak İstememiz

9. Yatırımınız İçin Aşağıdakilerden Hangisinden Yararlandınız?

- Devlet Desteği (Ajans, KOSGEB vb. Kurum Destekleri) Yatırım teşviki (Vergi Muaf. vb.)
 Hepsi (Devler Desteği + Yatırım Teşviki)

10. Devlet Destekleri ve/veya Yatırım Teşviklerine İlişkin Aşağıdaki Önermelere Katılma Derecenizi Lütfen Belirtiniz.

	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Devlet Destekleri ve/veya Yatırım Teşviklerinden Faydalanmasaydınız Aynı Yatırımı Yapmayı Düşünür müydünüz?					
Yatırım Yeri Tercihinizde 6. Bölge Teşviklerinin Etkisi Olduğunu Düşünüyor musunuz?					
Devlet Destekleri ve/veya Yatırım Teşviklerinden Yararlanmıyor Olsaydınız Yine de Yatırımınızı 6. bölgede Yapmayı Düşünür müydünüz?					
Çalışanlarınıza İlişkin Devlet Destek ve/veya Yatırım Teşviklerinden Faydalansaydınız Çalışan Sayınızı Arttırmayı Düşünür müydünüz?					

11. Devlet Destekleri ve/veya Yatırım Teşvikleri Kapsamında Hangi Teşviklerden Faydalanıyorsunuz? (Bu Soruda Birden Fazla Seçeneği İşaretleyebilirsiniz)

- Gelir Vergisi Muafiyeti KDV Muafiyeti Gümrük Vergisi Muafiyeti
 Yatırım Yeri Tahsisi SGK Prim Desteği Hepsi
 Diğer ..... (Lütfen Belirtiniz)

12. Devlet Destekleri ve/veya Yatırım Teşvikleri Kapsamında Hangi Kurum -Kuruluş Teşviklerden Faydalanıyorsunuz? (Bu Soruda Birden Fazla Seçeneği İşaretleyebilirsiniz)

- Yatırım Teşvik Belgesi Kapsamındaki Teşvikler KOSGEB Kalkınma Ajansı TKDK
 İŞKUR Diğer ..... (Lütfen Belirtiniz)

13. Devlet Destekleri ve Teşviklerin Yeterli Olduğunu Düşünüyor Musunuz?

- Kesinlikle Katılmıyorum Katılmıyorum
 Kararsızım Katılıyorum Kesinlikle Katılıyorum

14. İşletmenizin Devlet Desteği ve/veya Yatırım Teşviklerinden Yararlanma Amaçlarını Önem Sırasına Göre Lütfen Sıralayınız (En Önemlisi (1), En Önemsizi (10) olacak şekilde)

- ( ) Sürdürülebilirlik ( ) Yeni Pazarlara Açılım ve Pazar Payını Arttırma
( ) İşletmenin Piyasa Değerini Arttırma
( ) Kârlılık ( ) İşletmenin Kredibilitesini Arttırma ( ) Rekabet Gücü
( ) Vergisel Avantajlardan Faydalanma
( ) Danışmanlık Desteği ( ) Diğer ..... (Lütfen Belirtiniz)

15. “Devlet Destek ve/veya Yatırım Teşviklerinin, İşletmenizin Sürdürülebilirliğine ve/veya Kârlılığına Olumlu Bir Etkisi Olduğu” Düşüncesine Katılma Derecenizi Lütfen Belirtiniz

- Kesinlikle Katılmıyorum Katılmıyorum Kararsızım
 Katılıyorum Kesinlikle Katılıyorum

16. Devlet Desteği ve/veya Yatırım Teşviği Alma Süreçlerinde Aşağıdaki Yollardan Hangisini Tercih Ediyorsunuz?

- İşletmemiz Bünyesinde Çalışan Personeller Vasıtasıyla Takip Ediyoruz.
 Profesyonel Danışmanlık Hizmeti Alarak Takip Ediyoruz
 Hepsi

17. İşletmenizin Devlet Destekleri ve Yatırım Teşviklerden Yararlanabilmesi İçin Hangi İletişim Kanalları Aracılığıyla Bilgi Sahibi Oldunuz (Bu Soruda Birden Fazla Seçeneği İşaretleyebilirsiniz)

- E-Mail Telefon İlgili Oda ve Kurumların Bilgilendirme Toplantıları
 Afiş/Broşür Sms Sosyal Medya Arkadaşlar
 Diğer ..... (Lütfen Belirtiniz)

18. İşletmenizin Devlet Destekleri ve/veya Yatırım Teşviklerden Yararlanabilmesi İçin Hangi İletişim Kanalları Aracılığıyla Bilgilendirilmeye Devam Edilmesini İstersiniz?

- E-Mail Telefon İlgili Oda ve Kurumların Bilgilendirme Toplantıları
 Afiş/Broşür Sms Sosyal Medya Arkadaşlar
 Diğer ..... (Lütfen Belirtiniz)

C) İŞLETME KAPASİTESİ ve İŞLETMENİN FİNANSAL BAŞARISINA YÖNELİK SORULAR

19. “Mevcut Desteklere Ek Olarak Devlet Desteği ve/veya Yatırım Teşviki Almam Durumunda İşletmemin Kapasitesini Arttırmayı İsterim.” Görüşüne Katılma Derecenizi Lütfen Belirtiniz.

- Kesinlikle Katılmıyorum Katılmıyorum Kararsızım
 Katılıyorum Kesinlikle Katılıyorum

20. İşletmenizin Kapasitesini Arttırmada Önemli Gördüğünüz Unsurları Lütfen Önem Derecesine Göre Belirtiniz.

	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Yeterli Makine - Ekipmanın Bulunması					
Nitelikli Eleman İstihdamı					
Devlet Desteği ve/veya Yatırım Teşviklerinden Faydalanma Oranı					
Döviz Kurlarının Etkileri					
Ekonomik İstikrar					
Sermaye Yeterliliği					
Diğer ..... (Lütfen Belirtiniz)					

21. İşletmenizin Finansal Başarısını Olumsuz Yönde Etkilediğini Düşündüğünüz Unsurları Önem Derecesine Göre Lütfen Belirtiniz.

	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Teşvik Politikalarının Yanlış Uygulanması					
Öz sermaye Yetersizliği					
Yabancı Kaynak (Banka Kredisi vb.) Bulmadaki Sıkıntılar					
Ekonomik İstikrarsızlık					
Döviz Kuru Riskleri					
Diğer ..... (Lütfen Belirtiniz)					